

DEBRECENI EGYETEM
AGRÁRTUDOMÁNYI CENTRUM
AGRÁRGAZDASÁGI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI KAR
SZÁMVITELI ÉS PÉNZÜGYI TANSZÉK

MULTIDISZCIPLINÁRIS TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK DOKTORI ISKOLA

Doktori iskolavezető: Dr. Szabó Gábor az MTA doktora

*A mezőgazdasági kistermelők, őstermelők adózási, nyilvántartási, támogatási
rendszerének elemzése és fejlesztésének lehetőségei*

Készítette:

Kvancz József

Témavezető:

Dr. Kozma András

egyetemi tanár

a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

DEBRECEN

2003

**A MEZŐGAZDASÁGI KISTERMELŐK, ÖSTERMELŐK ADÓZÁSI,
NYILVÁNTARTÁSI, TÁMOGATÁSI RENDSZERÉNEK ELEMZÉSE ÉS
FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI**

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat érdekében a
Gazdálkodás- és szervezéstudományok
tudományágban

Írta: **Kvancz József okleveles agrármérnök**

Készült a **Debreceni Egyetem Multidiszciplináris Társadalomtudományok**
doktori iskolája keretében

A doktori iskola vezetője: Dr. Szabó Gábor az MTA doktora

Témavezető: Dr. Kozma András mezőgazdasági tudományok kandidátusa

A doktori szigorlati bizottság:

	név	tudományos fokozat
elnök:	Dr. Pfau Ernő	mezőgazdasági tudományok kandidátusa
tagok:	Dr. Tóth Pál	közgazdaságtudományok kandidátusa
	Kondorosi Ferencné Dr.	Ph.D.

A doktori szigorlat időpontja: 2002. június 18.

Az értekezés bírálói:

	név, tud. fokozat	aláírás
	Dr.
	Dr.
	Dr.

A bíráló bizottság:

	név, tud. fokozat	aláírás
elnök:	Dr.
tagok:	Dr.
	Dr.
	Dr.
	Dr.
	Dr.

Az értekezés védésének időpontja: 2003.

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK	1
BEVEZETÉS, CÉLKITŰZÉS	3
1. A TÉMA MÓDSZERTANI MEGKÖZELÍTÉSE.....	6
1.1. KUTATÁSI ELŐZMÉNYEK	6
1.2. A KUTATÁS MÓDSZERE ÉS ADATBÁZISA	7
2. A VIZSGÁLAT KÖRÜLMÉNYEINEK BEMUTATÁSA.....	13
2.1. A MEZŐGAZDASÁG ÁLTALÁNOS HELYZETKÉPE.....	13
2.1.1. Magyarország agrárgazdasága	13
2.1.2. A mezőgazdasági vállalkozások formái, jellemzői	16
2.1.3. A mezőgazdasági társas vállalkozások jövedelmezősége.....	22
2.1.4. A mezőgazdasági vállalkozások adózása, nyilvántartási, támogatási rendszere.....	24
2.2. SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYE AGRÁRGAZDASÁGÁNAK BEMUTATÁSA	27
2.2.1. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye legfontosabb jellemzői.....	27
2.2.2. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye gazdálkodó szervezeteinek legfontosabb jellemzői	28
2.3. A MEZŐGAZDASÁGI EGYÉNI GAZDASÁGOK FORMÁI, JELLEMZŐI	35
2.3.1. Mezőgazdasági kistermelők helye, szerepe a mezőgazdaság szervezeti struktúrájában.....	35
2.3.2. A mezőgazdasági kistermelés jövedelmezősége	42
2.3.3. A mezőgazdasági egyéni gazdaságok adózása, nyilvántartása és támogatási rendszere	44
2.3.3.1. Az alapfogalmak értelmezése	44
2.3.3.2. Az egyéni vállalkozás és az őstermelés	47
2.3.3.3. Az őstermelői igazolvány	48
2.3.3.4. A mezőgazdasági őstermelők által választható adózási módok.....	50
2.3.3.4.1. Az egyes őstermelői adózási módok ismertetése	51
2.3.3.4.2. Az őstermelői tevékenység bevételeinek meghatározása.....	55
2.3.3.4.3. Az őstermelői bevételt csökkentő tételek és díjkedvezmények	56
2.3.3.4.4. Az őstermelő költségként elszámolható kiadásai.....	57
2.3.3.4.5. Az általános forgalmi adó sajátos szabályai.....	57
2.3.3.4.6. Az őstermelők adóbevallása.....	59
2.3.3.5. A kistermelők, őstermelők által vezetendő nyilvántartások	62
2.3.3.6. A mezőgazdasági kistermelők, őstermelők a hazai támogatás rendszerében.....	65
3. A KISTERMELŐK, ŐSTERMELŐK ADÓZÁSI, TÁMOGATÁSI, NYILVÁNTARTÁSI RENDSZERÉNEK KOMPLEX ELEMZÉSE.....	67
3.1. KISTERMELÉS, ŐSTERMELÉS MAGYARORSZÁGON ÉS SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYÉBEN	67
3.2. A MEZŐGAZDASÁGI ŐSTERMELŐK ADÓZÁSÁNAK ELEMZÉSE.....	72
3.2.1. Adózási tapasztalatok az őstermelői tevékenység összefüggésében	72
3.2.2. Összefüggés-vizsgálat az őstermelői jövedelmek és a fizetendő adó vonatkozásában	88
3.3. AZ ŐSTERMELŐK TÁMOGATÁSI HELYZETÉNEK ELEMZÉSE.....	90
3.4. A KISTERMELŐK, ŐSTERMELŐK ÁTFOGÓ VIZSGÁLATA SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYÉBEN	94
3.4.1. Általános körülményeinek vizsgálata	94
3.4.2. A kistermelők, őstermelők gazdálkodási, ökonómiai jellemzőinek bemutatása.....	98
3.4.3. Az őstermelők adózási, nyilvántartási és támogatási helyzetének elemzése.....	108
3.4.4. Az őstermelés helyzete a kistermelők szemszögéből.....	114
4. A KISTERMELŐK, ŐSTERMELŐK ADÓZÁSI FORMA-MODELLSZÁMÍTÁSÁNAK A BEMUTATÁSA	119
4.1. AZ ADÓZÁSI MODELL FELÉPÍTÉSE, BEMUTATÁSA	119
4.2. A MODELLSZÁMÍTÁS EREDMÉNYEINEK ÉRTÉKELÉSE.....	123
5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK	126
6. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK.....	132
ÖSSZEFOGLALÁS.....	134

CONCLUSIONS	136
SZAKIRODALMI JEGYZÉK.....	138
ÁBRÁK JEGYZÉKE.....	147
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	149
MELLÉKLETEK JEGYZÉKE.....	150
MELLÉKLETEK.....	151

BEVEZETÉS, CÉLKITŰZÉS

A gazdasági és társadalmi változások nem hagyták érintetlenül a mezőgazdaságot. A gazdaság egyéb területein jelentkező struktúraváltások megkésve ugyan, de az agrárgazdaság szereplőit is elérték. A változások eredményeként az ország agrárszerkezetét jellemző korábbi **kettősség** felerősödött, a magántulajdonon alapuló gazdálkodási formák mind jobban elterjedtek.

A strukturális változások velejárójaként a hazai birtokstruktúra feldarabolódott, szétaprózódott (TAKÁCSNÉ, 1994; SIPOS, 1995). A föld **86-88%-a természetes személyek** tulajdonába került, és a mezőgazdaság földhasználói között az egyéni gazdaságok súlya és aránya fokozatosan meghatározóvá vált. A gazdálkodás feltételeit viszont nehezíti, hogy a különböző jogcímen megszerzett területek egy-egy tulajdonos esetén egymástól távol, szétszórtan helyezkednek el, így nehezen elégítik ki a hatékony gazdálkodás feltételeit. Több százezer új egyéni gazdaság, kistermelő **„jelentkezett”** az elmúlt tíz év során, s ezt jól tükrözi a 2000. március 31-i eszmei időponttal hazánkban lezajlott mezőgazdasági összeírás is. Az új *„Nemzeti agrárprogram”* előírja, hogy hazánkban egy olyan **vegyes üzemszerkezet** alakuljon ki, amely megfelelően szolgálja a hatékony gazdálkodást és a vidék társadalmának érdekeit egyaránt.

1997. január 1-jétől, egy korábban feledésbe merült adójogi kategóriát hívtak újra életre, az ún. **„mezőgazdasági őstermelőt”**. Az újonnan bevezetett őstermelői **adózási és termelői forma** csak tovább szélesítette a mezőgazdaságban dolgozók választásának lehetőségét. Ezért ma már nem beszélhetünk a mezőgazdaságban **egységes adózási, nyilvántartási rendszerről**, mivel az *egyéni vállalkozókra, őstermelőkre*, valamint a *szövetkezetekre és az egyéb társasági formákra* eltérő törvényi, jogszabályi előírások vonatkoznak. Ha a **magánszemély** a mezőgazdasági tevékenységet egyéni gazdálkodói körben végzi, rá a *személyi jövedelemadó-törvény* vonatkozik. A **társas gazdálkodók** beszámolási-nyilvántartási és adózási kötelezettségeit az *egyéb törvények* (társasági és osztalékadóról szóló törvény, számviteli törvény) határozzák meg. A mezőgazdasági őstermelői adózási-termelési forma **bevezetését** kezdetben **idegenkedés** és **bizalmatlanság** fogadta. A későbbiekben az egyéni gazdálkodók, felismerve az új **intézmény** létjogosultságát, egyre nagyobb hányada váltotta ki az alapbizonylatként szolgáló őstermelői igazolványt. Az őstermelők nagy száma egyben nagy ellentmondást is takar. Sok magánszemély **tényleges mezőgazdasági tevékenység nélkül** adómentes

bevételt remélve vált őstermelővé, mivel az igazolvány birtokában egy sor kedvezményre volt jogosult. Az őstermelői igazolvány kiváltásakor a magánszemélyeknek egy újfajta követelménnyel is szembe kellett nézniük, mégpedig azzal, **hogyan és milyen** módon kívánnak eleget tenni az őstermelésből származó **bevétel, jövedelem** és a fizetendő adó elszámolásának. Felkészültségük, szakmai ismereteik sajnos elmaradnak a kor követelményeitől, amelyet jól tükröz, hogy a termelők döntő hányada az egyszerűbb megoldást (**az átalányadózást**) választotta. Az **egyszerűbb** és **könnyebb** megoldás, mint a későbbi modellszámítások és az egyes adózási módokat elemző leírások is igazolják, **nem** biztos, hogy **jobb** és célszerűbb megoldás.

A mezőgazdasági őstermelő, mint **új termelői-adózási kategória**, számos megválaszolatlan kérdést és feltáratlan területet hordoz magában. A kérdések megválaszolására és a tudományos munka elvégzésére kívánok vállalkozni e doktori értekezés keretében.

A **doktori** disszertáció elkészítésével a komplexitásra törekedve:

- fel kívánom térképezni a hazai kistermelői, őstermelői társadalmat, annak összetételét, struktúráját;
- az őstermelők által választható adózási, nyilvántartási módokat rendszerbe foglalom, az **elszámolási, nyilvántartási** módok megválasztásához javaslatot teszek;
- a továbbfejlesztés érdekében javaslatot fogalmazok meg a meglévő adózási-nyilvántartási-támogatási rendszer átalakítására.

A mezőgazdasági őstermelőkre vonatkozó mélyebb elemzéseket és következtetéseket Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére vonatkoztatva végeztem el. A választás indokát az alábbiakkal magyarázom:

- Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében tradicionálisan **a mezőgazdasági tevékenység** a meghatározó. A megye lakosainak a megélhetésében jelentős szerepet tölt be a mezőgazdaság, a lakosság **40%-a** valamilyen módon kötődik a mezőgazdasághoz, mezőgazdasági tevékenységet folytat, és ez a szám éppen **kétszerese** az országos átlagnak.
- Bizonyos kultúrák termesztésének döntő hányada a megyében történik (dohány, meggy, szilva, alma, dió stb.), és a termékek előállításában döntően a kistermelők, őstermelők játszanak szerepet.

- A Magyarországon 1997-ben bevezetett és kiállított mezőgazdasági őstermelői igazolványok nagy részét – a megyék rangsorában – Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében adták ki, és **minden harmadik** személy (2000-ben) rendelkezik őstermelői igazolvánnyal.
- Az egyéni gazdaságok száma országos viszonylatban is jelentős. A megye lakosainak mezőgazdasághoz való kötődését jól tükrözi, hogy az **ezer lakosra jutó egyéni gazdaságok száma** másfélszerese az országos átlagnak a számottevő kistérségi különbségek mellett. Az őstermelőkre vonatkozó összes fajlagos mutató tekintetében Szabolcs-Szatmár-Bereg megye jelentősen meghaladja az országos átlagot. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a földterület használóit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a mezőgazdasági földterület közel **két harmadán** az egyéni gazdaságok tevékenykednek.
- Ha a munkanélküliek számának alakulását vizsgáljuk, kijelenthetjük, hogy a megye munkanélküliségi rátája több mint duplája az országos átlagnak. Így a vidéken élő lakosság egyik **„legális”** jövedelemszerzési lehetősége a mezőgazdasági termelés folytatása.
- Az országban igénybe vett őstermelői adókedvezmények egytizedét az elmúlt négy év során a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei őstermelők használták fel. Az elmúlt években az országban meghirdetett mezőgazdasági támogatások közel tíz százalékát Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei egyéni gazdálkodók igényelték és nyerték el.
- A megyei mezőgazdasági nagyüzemek döntő hányada a rendszerváltást követően a megváltozott **piaci-gazdálkodási-támogatási** rendszer következtében tönkrement. A megyében kevés a jól működő „nagy mezőgazdasági vállalkozás”.
- A megyében található és működő *„integrátori szervezetek”* **kistermelők ezreivel** állnak kapcsolatban, ezért az egyéb ágazatokban megjelenő termelési értékhez jelentősen hozzájárulnak a megye kisgazdaságai.
- Magyarországon az egyéni gazdaságok (1999-es áron) **505 milliárd** forint termelési értéket állítottak elő, amelynek egytizedét, **53 milliárd forintot** a megye egyéni gazdaságai termelték.

1. A TÉMA MÓDSZERTANI MEGKÖZELÍTÉSE

1.1. KUTATÁSI ELŐZMÉNYEK

A kilencvenes években végbement gazdasági és politikai változások eredményeként a mezőgazdasági kistermelés fontos szerepet foglal el a magyar mezőgazdaságban. 1997. január elsejétől bevezették a magánszemélyek körében az őstermelői adózás lehetőségét. Az **átstrukturálódott agrárszerkezet**, valamint az előbb említett őstermelői kör átfogó, részletes felmérése napjainkig **nem történt meg**. Néhány hazai szerző (**VIZDÁK et al, 2001, TAKÁCS, 2000**) utalásos jelleggel említést tesz az őstermelőkről, de mélyebb vizsgálatokba nem bocsátkozik. A gyakorlati élet igénye ellenére a témával kapcsolatos kutatások még nem nagyon készültek. Úgy gondolom, hogy a megváltozott körülményekre való tekintettel **szükséges** a hazai mezőgazdasági kistermelők, őstermelők helyzetének és perspektíváinak elemzése, felvázolása. A munkámmal az előbbi hiány pótlására kívánok vállalkozni.

1998 májusában az előbbi gondolatok által vezérelve jelentkeztem a Debreceni Agrártudományi Egyetem által meghirdetett *közgazdaságtudományi Ph.D.* programra. Tudományos kutatóműhelyül egyrészt az egyetemen működő **Számviteli és Pénzügyi Tanszék**et, másrészt a **Nyíregyházi Főiskola Pénzügyi és Számviteli Tanszék**ét választottam. A kutatásaim megkezdésekor abból az alapfeltételezésből indultam ki, hogy szükséges-e a magyar társadalomnak a kistermelés, az őstermelés. Hogyan és milyen feltételek eredményeképpen jött létre ezen termelői kategória? Beváltotta-e az őstermelés a hozzá fűzött reményeket? Az általam vizsgálni kívánt őstermelői körrel kapcsolatos legfontosabb kérdéseket meghatároztam, amelyek a következők:

1. Milyen szerepet töltenek be az egyéni gazdaságok hazánk agrárgazdaságában?
2. Kik alkotják, és milyen összetételű a (hazai) Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei őstermelői társadalom?
3. A hatályos jogszabályi rendelkezések alapján milyen nyilvántartási, adózási lehetőségek között választhatnak a termelők, és milyen adózási forma (formák) elégíti(k) ki egyaránt a termelők és a hatóság igényeit.
4. A külső befolyásoló tényezők ismeretében melyik adózási módot célszerű választaniuk a mezőgazdasági kistermelőknek, őstermelőknek?

5. Az őstermelésből származó jövedelmet milyen mértékben befolyásolják a külső környezeti tényezők?
6. Mennyire szolgál adómérséklő-adómegkerülési célt az őstermelés? Milyen tevékenységet folytatnak a ténylegesen adófizető őstermelők?

Mindezek alapján a doktori értekezésem **fő célkitűzése**, hogy tudományos megalapozottsággal feltárjam a mezőgazdasági kistermelés, őstermelés mikro- és makroszintű összefüggéseit.

1.2. A KUTATÁS MÓDSZERE ÉS ADATBÁZISA

A vázolt előzmények után, valamint a felállított hipotézis alapján felvállaltam a célkitűzésben megfogalmazottakat, s ennek érdekében **önálló kutatásokat** folytattam, amelyek az alábbi területekre terjedtek ki:

1. a mezőgazdasági kistermelők, őstermelők **helyére** és **szerepére** a hazai agrárstruktúrában,
2. a mezőgazdasági kistermelők, őstermelők:
 - adózási, támogatási helyzetének komplex elemzésére;
 - adózási megválasztó döntéseinek meghozatalát segítő modellszámítás felépítésére;
 - regionális felmérése.
3. a racionális és **mindenki érdekének** megfelelő adózási, nyilvántartási és támogatási rendszer elméleti megalapozására.

A munkám első részében a témában fellelhető irodalmat dolgoztam fel. Mivel olyan új fogalomról van szó, amely **speciálisan magyar vonás**, a nemzetközi szakirodalom csak korlátozottan kerül felhasználásra. Hazánkban a **kistermelés** hosszú történelmi hagyományokkal rendelkezik, ezért ismertetem kialakulását, helyét, szerepét a magyar agrárgazdaságában. **Különös figyelmet fordítottam** a mezőgazdasági kistermelőket érintő jogszabályok tanulmányozására, a legfontosabb rendelkezéseket részleteiben ismertetem.

A munkám érdemi részében a mezőgazdasági kistermelők, őstermelők adózási, jövedelmi, támogatási és nyilvántartási helyzetét mutatom be, valamint elemzem.

Az elemzett időszak **1997–2001**.

Az elemzés adatbázisa:

1. Az adózási és jövedelmi helyzetre vonatkoztatva:

- az országos és a megyei APEH,
- az FVM és a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei FM hivatala,
- Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Agrárkamara,
- Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Kereskedelmi és Ipari Kamara **adatai képezték.**

2. A nyilvántartási és támogatási helyzetre:

- a Magyar Államkincstár Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei szervezete,
- az általam elkészített, munkatársaim, valamint a falugazdászok segítségével az őstermelőket, kistermelőket meginterjúvoló kérdezőbiztosok által kitöltött kérdőívek **adatai, információi szolgáltatták.**

Az összegyűjtött adatokat értékeltem, elemeztem. Az értékeléshez, mélyebb elemzésekhez a statisztikai módszertan alábbi területeire különös hangsúlyt helyeztem:

- átlagokra, viszonyszámokra,
- szóródásra,
- összefüggés-vizsgálatra (regresszió, korreláció).

2001. július elseje és 2001. augusztus huszadikai időszakban a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei kistermelők, őstermelők körében egy reprezentatív kérdőíves felmérést végeztem. A 2200 megyei kistermelőt, őstermelőt vontam be a megkérdezettek körébe. A kérdőívek kitöltésében a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei FVM hivatal falugazdásza, az egyes települések jegyzői és néhány mezőgazdasági társaság könyvelésért felelős személyei segédkeztek akikkel személyes kapcsolatban voltam. A kérdőív eljuttatásakor és kitöltésekor arra törekedtem, hogy a reprezentatív felmérés érdekében a megfogalmazott kérdések a megye valamennyi településére **(228)** eljussanak. Ez maradéktalanul megtörtént.

A megye tíz kistérségében osztattam ki és töltettem ki a kérdőíveket. A kiosztott kérdőívek esetén egy módszert alkalmaztam. A kistérségek reprezentációjának biztosítása érdekében **arányos, rétegzett kiválasztást** végeztem. Az egyes kistérségekbe eljuttatott kérdőívek számát arányosan határoztam meg, azaz a megkérdezettek száma és aránya azon alapult, hogy az adott kistérségben az elmúlt négy év átlagában a kiadott őstermelői

igazolványok száma a megyei összes igazolványának hány százalékát képviseltek. Az egyes megyei kistérségekben a kérdezőbiztosok a megkérdezett személyét **egyszerű véletlen mintavétel** alapján határozták meg. A kérdőíveket a kérdezőbiztosok töltötték ki.

Az 1. számú táblázatban mutatom be a kitöltött kérdőívek kistérségenkénti megoszlását.

1. táblázat

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében kiadott őstermelői igazolványok kistérségenkénti megoszlása

Megyei kistérségek	A kiadott őstermelői igazolványok megoszlása (%) (négy év átlagában)	A kiadott kérdőívek száma	
		db	%
Baktalórántháza	5,3	117	5,3
Csenger	4,3	95	4,3
Fehérgyarmat	15,1	332	15,1
Kisvárd	12,2	268	12,2
Mátészalka	14,9	328	14,9
Nagykálló	4,5	99	4,5
Nyírbátor	8,0	176	8,0
Nyíregyháza	24,0	528	24,0
Tiszavasvári	3,7	81	3,7
Vásárosnamény	8,0	176	8,0
Összesen	100	2200	100

A kérdőív összeállításakor az alábbi kiemelt kérdésekre kerestem a választ:

1. *Milyen az őstermelői társadalom összetétele, és milyen tevékenységi kört végeznek a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei kistermelők, őstermelők?*
2. *Milyen gazdálkodási-ökonómiai körülményekkel rendelkeznek a megyei őstermelők (üzemméret, eszközellátottság, a bevétel nagysága, a költség összetétele tekintetében)?*
3. *Milyen a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei kistermelők, őstermelők adózási-nyilvántartási rendszere, valamint milyen elvárásaik, javaslataik vannak a kistermelés, őstermelés jövőjére vonatkozóan?*

A kérdőív **19 főkérdést**, valamint **17 alkérdést** (főkérdésen belüli további részletezés) tartalmaz (1. számú melléklet). A kérdések **89 százalék**a zárt típusú irányított kérdés (32 db), míg **11 százalék**a nyitott kérdés (4 db).

A kérdőív összeállításakor a megfogalmazott feladatok alapján **4 önálló**, de logikailag összekapcsolódó **fejezetet** állítottam össze.

➤ Az **I. fejezetben** a kistermelők, őstermelők általános körülményeit vizsgáltam.

- A **II. fejezetben** a gazdálkodás ökonómiai jellemzőit kutattam.
- A **III. fejezetben** a kistermelők és őstermelők adózására, nyilvántartására és támogatására vonatkozó kérdéseket tettem fel.
- A **IV. fejezetben** a kistermelőket, őstermelőket szabad véleményük megfogalmazására készítettem.

Az elemzési módszerek megválasztásakor két szempontot tartottam szem előtt.

1. Az első megközelítésben a megye összes válaszadóját vizsgáltam. Ezt követően a megyei kistérségeket, mint **területi ismérv** (csoportképző tényezők által kialakított részsokaságokat), külön kezeltem, és elemeztem részleteiben a feltett kérdéseket.
2. A második vizsgálati szempontként a kistermelők, őstermelők foglalkozásbeli összetételét (**minőségi ismérv**) tekintettem. Így a kérdőív első kérdésében megjelölt válasz alapján **külön is vizsgáltam a főfoglalkozású, a mellékfoglalkozású és a nyugdíjas termelőket.**

A visszaérkezett válaszokat ellenőriztem és **1800 db** értékelhető kérdőívet dolgoztam fel. A kérdőívben megjelölt válaszokat és adatokat a **Nyíregyházi Főiskola Pénzügyi és Számviteli Tanszék** munkatársának a segítségével rögzítettem. Az eredmények értékeléséhez saját készítésű, önálló programot használtam fel. A felvitt adatokból százalékos megoszlást, darabonkénti leválogatást végeztem. A *lajstromos feldolgozás* során a vélemények sokszínűsége bontakozott ki, amelyeket csoportba gyűjtve mutatok be.

A munkám során egy *számítási modell felépítésére* is sor került. A modell alapján a kistermeléssel foglalkozó termelők eltérő bevételi szintek, költséghányadok és a tevékenységi jelleg alapján meg tudják határozni a számukra kedvező (optimális) adózási módot. **Optimális adózási formának** azt nevezem, amely tevékenységi-adózási móddal a magánszemélyeknek a legkevesebb adófizetési kötelezettségük keletkezik.

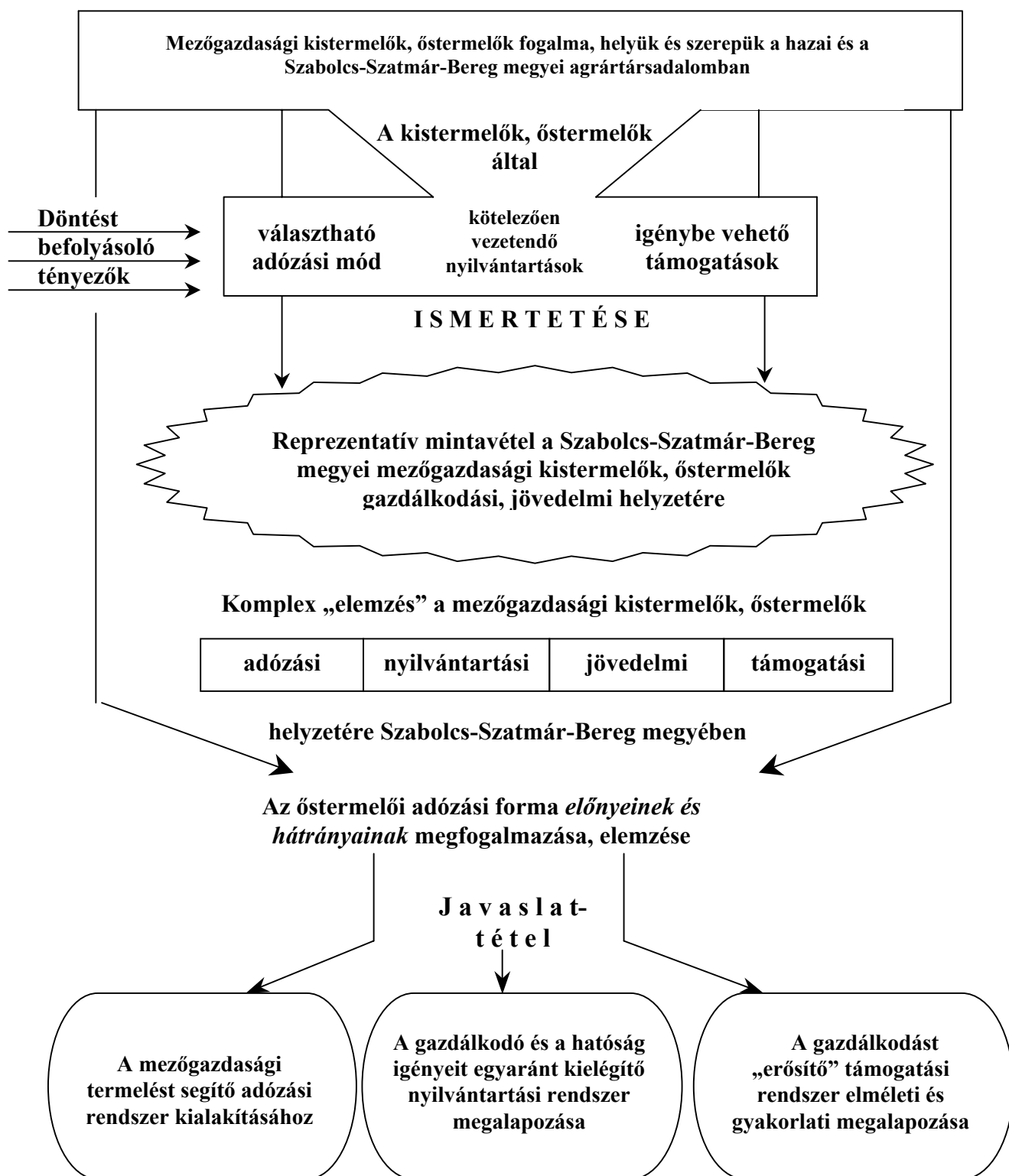
Az egyes éves bevételi szinteket **700 eFt, 1500 eFt, 2200 eFt, 3800 eFt** értékeken állapítottam meg. A bevételi értékhatárokat a termelők által benyújtott adóbevallásokból gyűjtöttem ki és az adatokat ez alapján határoztam meg. Az adófizetési kötelezettség alá került őstermelők döntő hányada a fenti bevételi értékhatárok köré csoportosultak, ezért tartottam indokoltnak a szintek meghatározását. A felmerült és bizonylattal igazolt költségszintek **10%, 35% és 50%-os** mértékűek. A gazdálkodó tevékenységeket négy körbe osztottam, és úgy vizsgáltam, hogy a gazdálkodó: *kizárólag növénytermesztéssel,*

kizárólag állattenyésztéssel, döntően növénytermesztéssel (70\30%), vagy döntően állattenyésztéssel (70\30%) foglalkozik. Az adófizetési kötelezettség megállapításkor a 2001. évi adótörvényeket vettem alapul.

A kutatási célokat és feladatokat az 1. ábrán foglaltam össze.

Az adatok feldolgozása, a táblázatok, ábrák, térképek elkészítése számítógépes programok segítségével történt. A felhasznált programok: *EXCEL 7.0, Corel Draw, Microsoft Word.*

1. ábra: A kutatási célprogram meghatározása

2. A VIZSGÁLAT KÖRÜLMÉNYEINEK BEMUTATÁSA

2.1. A MEZŐGAZDASÁG ÁLTALÁNOS HELYZETKÉPE

2.1.1. Magyarország agrárgazdasága

A gazdasági és társadalmi életben a mezőgazdaság hosszú évszázadok során kiemelkedő szerepet töltött be. A magyar lakosság **húsz százaléka** kötődik a mezőgazdasághoz, valamilyen címen és módon mezőgazdasági tevékenységet végez (KSH, 2000). A mezőgazdaság feladata, jelentősége és súlya az elmúlt években átértékelődött, új megvilágításba került. Ugyanakkor a PÉNZÜGYKUTATÓ (1999) megállapítja, hogy a változások következtében a magyar mezőgazdaság hosszú távon is meghatározó ágazat maradhat, egyrészt a kétmilliárd dolláros külkereskedelmi egyenlegével, másrészt a tér és a táj rendjében betöltött szerepével és a vidék munkamegtartásával. Az ágazat válságának, leértékelődésének ellenére a magyar társadalomban a mezőgazdaságnak továbbra is meghatározó szerepe marad. Az agrárgazdaság hosszabb távon jelentős súlyt képvisel: az élelmiszerellátásban, a bruttó hazai termék előállításában, a külkereskedelmi mérleghez való hozzájárulásban, a foglalkoztatottságban (BUDAY – SÁNTHA, 2001).

A mezőgazdaság fontosabb mutatóit a 2. számú táblázatban foglaltam össze.

2. táblázat

A magyar mezőgazdaság fontosabb makrogazdasági mutatói

Megnevezés \ Évek		'91	'92	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99	2000
A mezőgazdaság részesedése a GDP-ből%	15,3	8,5	7,7	7,1	6,0	5,9	5,8	5,7	5,2	4,9	4,5
A mezőgazdaság részesedése a beruházásból (%)	8,6	6,0	2,1	1,9	2,6	3,0	3,5	3,7	3,6	3,3	2,9
Mg-i foglalkoztatottak aránya az aktív keresők %-ában	18	16,1	13,8	10,1	9,3	8,9	8,2	7,6	7,3	7,1	6,45
Mg-i átlagbérek a nemzetgazdasági bérek átlagában (%)	83	72	68	70	72	75	75	73	70	69	67

Forrás: KSH, 1999-2000.

A 2. számú táblázat adatait elemezve jól kitűnik a mezőgazdaság szerepvesztése a bruttó hazai termékből (GDP-ből). Bár a mezőgazdaság GDP-hez való hozzájárulása alacsony, de az élelmiszeriparral együtt 10-11 százalék, amely már jelentősnek mondható. Továbbá rendkívül kedvező az a tény, hogy a magyar mezőgazdaság 1991 és 1996 évek átlagában **1,6 milliárd dollárral** javította a külkereskedelmi mérleget (SARUDI és SZABÓ, 1997). KISS

(2002) is hasonló következtetéseket tesz, de egyben utal arra, hogy a kelet- és közép-európai országok között az agrárexport csökkenésében Magyarország élen jár.

A nemzetgazdaságban kimutatott beruházások több mint **tíz százalék**a (a nyolcvanas években) a mezőgazdaságban történt. A kilencvenes évek elejére a mezőgazdasági beruházások nagysága erőteljesen visszaesett. **KAPRONCZAI és UDOVECZ (1997)** számításai alapján napjainkban az agrárberuházások volumene az 1987-es év szintjének alig **egy negyedét** érik el. **TENK (1999)** is hasonló megállapítást tesz, és bemutatja, hogy a kilencvenes években a mezőgazdasági ágazatra fordított beruházások értéke rendre elmaradt az 1989-es évi beruházási szinttől, a beruházások nagysága pedig még az elhasználódott eszközök értékét sem fedezte. A **PFAU (1999)** által közölt számítások szerint a mezőgazdaság korábbi tőkeellátásának biztosításához, a befektetett eszközök utánpótlásához ezermilliárd forintra, a forgóeszközök feltöltéséhez 500-600 milliárd forintra lenne szükség. Az **AGRÁRIUM (1998)** számításai is hasonló eredményre jutottak, véleményük szerint a magyar mezőgazdaság forgóeszköz pótlásához 300-350 milliárd forint szükséges. Az EU-hoz történő csatlakozásig évente átlagosan **337 milliárd Ft** állami támogatásra lenne szükség. **KÜRTHY és SZÚCS (1999)** kalkulált számításai a korábban elmaradt beruházásokra és fejlesztésekre 1018–1442 milliárd forint összeget irányoznak elő.

POPP (2000) megállapítja, hogy az EU-hoz való csatlakozásig a magyar agrárgazdaságnak évente a fejlesztésekhez és a beruházásokhoz 110–130 milliárd forint támogatással kell számolni. Az egyes ágazatok eltérő támogatást igényelnek, a legtöbb támogatásra a gabonaágazat, a kertészeti ágazat, a szarvasmarha-, és a sertéságazat szorul. **ALVINCZ és GUBA (2003)** adatai alapján a kilencvenes évek utolsó éveiben a beruházók összetétele átalakult. Az egyéni gazdaságok részaránya növekedett, amelyet jól tükröz, hogy a gép- és az épület beruházások két harmadát ők végezték. A '90-es évek agrárgazdasági átalakulásának nagy vesztesei a mezőgazdasági foglalkoztatottak. 1990-ben **863,3** ezer alkalmazott tevékenykedett a mezőgazdaságban (az aktív keresők 18%-a), és 2000-ben csupán **248,7** ezer fő (az aktív keresők 6,45%-a). Az aktív keresők számának csökkenése az egész nemzetgazdaságot jellemezte, de a mezőgazdaságot ez a folyamat az átlagosnál *sokkal mélyebben* érintette (**FÓTI és LAKATOS, 1998**). Amíg 1989 és 1997 között nemzetgazdasági szinten **38 százalékkal** apadt a foglalkoztatottak létszáma, addig a mezőgazdaságban egynegyedére esett vissza (**MÁHR és MAGYAR, 1998**). Az agrárágazaton belül a létszámcsökkenéssel egy időben a foglalkoztatási struktúra is átalakult, a mezőgazdasági alaptevékenység egyre kevesebb munkaerőt köt le (**TÓTH, 1993**).

DORGAI (2000) ugyanakkor megállapítja, hogy a mezőgazdaságban tapasztalt foglalkoztatási szerepvesztés ellenére jól körülhatárolhatóak lesznek azok a térségek, ahol a mezőgazdaság a jövőben jelentős szerepet tölt be.

A kilencvenes években a mezőgazdasági átlagbérek a nemzetgazdasági jövedelmektől a átlagosan **25** százalékkal maradtak el. A '90-es évek közepén a lemaradás ugyan mérséklődött, de az évtized utolsó három évében az elmaradás tovább fokozódott, és 2000-ben a mezőgazdasági dolgozók átlagos jövedelme 33 százalékkal maradt el a nemzetgazdasági átlagjövedelmektől.

Hazánk természeti, ökológiai adottságai a mezőgazdasági termelésben nemzetközi és európai uniós összehasonlításban is kedvezőek. Magyarország területének 86,4 százaléka termőterület, és az ökológiai adottságaink potenciálisan komparatív előnyöket jelentenek (**MAGDA és MARSÁLEK, 1999**). **LAKATOS (1996)** megállapítása alapján a termőföld a nemzeti vagyon integráns része, becslések szerint annak 15-25 százalékát képviseli. A művelési ágak szerkezetének megoszlását a 3. táblázat mutatja be.

3. táblázat
A földterület művelési ág szerinti megoszlása 2000.

Megnevezés	Ezer ha.	Terület (%)
Szántó	4708,0	50,6
Kert	107,7	1,2
Gyümölcsös	96,4	1,0
Szőlő	127,1	1,4
Gyep	1147,2	12,3
Erdő	1774,9	19,1
Nádas, halastó	73,9	0,8
Művelés alól kivett terület	1267,9	13,6
Földterület összesen	9303,1	100,0

Forrás: KSH, 2000.

Magyarország komparatív előnyein túl a szántóterület nagysága és minősége kedvezőbb az európai térség országaihoz viszonyítva (**LÁNG, 1995**). 1 lakosra **0,63** ha mezőgazdasági terület jut, amely messze meghaladja az európai átlagot. Az előnyök ellenére Magyarország agroökológiai potenciálja jelenleg kihasználhatatlan (**SZABÓ, 1997**). Hazánk földterületének **51,8 százalékát** a jól megművelhető szántó és kert foglalja el. Ugyanez az

arány a 15 EU tagország átlagában két és félszer kevesebb, 23 százalékot tesz ki. **MAGDA (2002)** megállapítja, hogy a századvégi rendszerváltást a szántó művelési ág termelése jelentősen megsínylette. A hozamok estek, az erőforrás-ráfordítások csökkentek, a művelés az extenzív gazdálkodás irányába mozdult el.

2.1.2. A mezőgazdasági vállalkozások formái, jellemzői

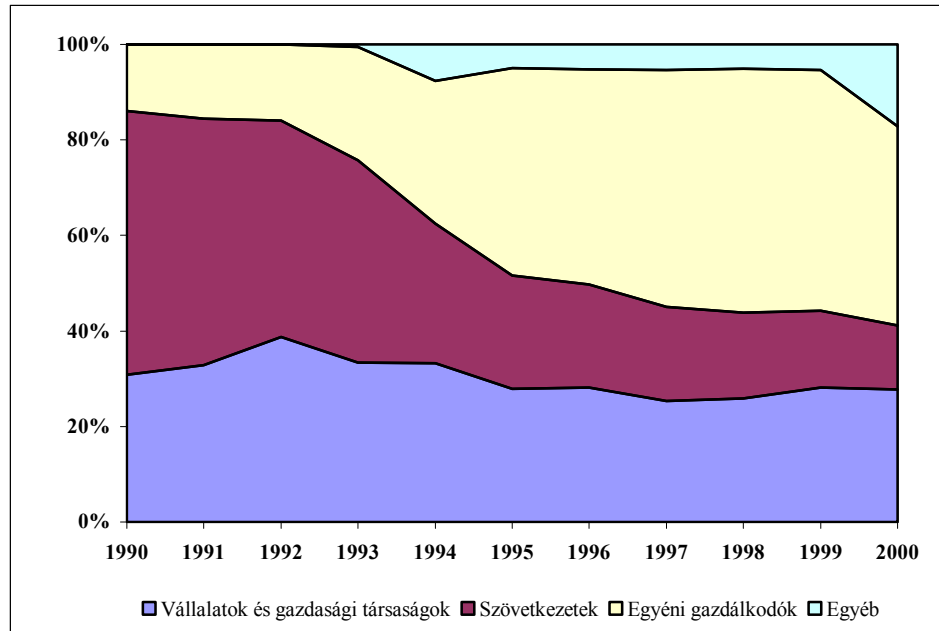
A rendszerváltás óta eltelt idő az egyes időszakok átmeneti és ellentmondásos rendelkezései miatt indokolt a jelenlegi magyar mezőgazdaság üzemi struktúrájának rövid bemutatása.

A XX. század közepén végrehajtott földreform, majd a mezőgazdaság szocialista átszervezése és a kilencvenes években lezajlott privatizáció alapjaiban változtatta meg a tulajdonviszonyokat és a birtokszerkezetet. A privatizációt megelőző 30 évben hazánkban egy szélsőséges **kettős** birtokstruktúra alakult ki. A mezőgazdaság szereplőit az **egyik** oldalon 1500 több ezer hektáros korszerű nagyüzemi gazdaság, a **másik** oldalon közel másfél millió elaprózódott, háztáji jellegű kisgazdaság képviselte. A **leegyszerűsödött üzemi formák** között létrejött együttműködés a hosszú évek során bizonyította létjogosultságát.

HARCSA (1993) szerint a nagyüzemek és a kisüzemek közötti kooperációt alapvetően gazdasági szempontok motiválták. Ezt jól mutatja, hogy a mezőgazdasági kistermelés a szövetkezeti mezőgazdaság kezdeményezésére jött létre, szilárdult meg, és ennek eredményeként a nyolcvanas években a mezőgazdasági termelés egy harmadát adta, miközben a kistermelők a földterület alig tíz százalékán gazdálkodtak (**DOBOS, 2000**). **VARGA (1993)** felhívja arra a figyelmet, hogy történelmileg fontos kompromisszum jött létre azáltal, hogy munkamegosztás történt a nagy- és a kisüzemek között. A munkamegosztást jól jellemezte az, hogy a magántermelők a gazdasági szükségszerűség alapján igénybe vették a szövetkezetek szolgáltatásait, illetve felajánlották értékesítésre a megtermelt produktumokat (**ERŐS és GELENCSÉR, 1999**). **KOZMA (1993)** is hasonlóan vélekedik, és rámutat arra, hogy a nagyüzemek és a kistermelők közötti együttműködés mindkét fél számára **előnyös** volt, elősegítette a hatékony gazdálkodás megteremtését, fenntartását. A nagyüzemekkel együttműködő kistermelés hazai virágzásának okaként az jelölhető meg, hogy az adott körülmények között sikerült megtalálniuk a mezőgazdaságban megkövetelt gondosságot és a kockázat megosztásának elfogadható mértékét (**DORGAI és mtsai, 1992**).

A földterület használóinak megoszlását a kilencvenes években a 2. ábrán foglaltam össze.

2. ábra: A mezőgazdasági szervezetek aránya a művelt területből 1990 és 2000 között

Forrás: Mezőgazdasági üzemtan II., 2001.

A 2. számú ábrát megismerve megállapító, hogy a korábbi időszakban a mezőgazdasági termelésben domináns szerepet betöltő szövetkezeti szektor jelentősége háttérbe szorul. Ennek magyarázatoként megjelölhetjük a *gazdasági-társadalmi-piaci* viszonyok változását, a mezőgazdasági termelés jövedelmezőségének romlását, amely a szövetkezeteket hatványozottan érintette. Az állami támogatások radikális csökkentése, a kedvezményes hitelek megszüntetése a mezőgazdasági nagyüzemi rendszert a teljes ellehetetlenülés irányába hatotta, amely nem kedvezett a kistermelésnek sem.

A szövetkezetek szerepvesztését jól tükrözi továbbá **OROS (1997)** ide vonatkozó megállapítása, amely szerint Magyarországon a rendszerváltoztatást megelőzően (1988-ban) 1256 szövetkezetet tartottak nyilván, amelyek átlagosan 4082 ha területen gazdálkodtak. 1997-ben az utódszervezetek által átlagosan megművelt földterület nagysága 1073 ha volt.

A **rendszerváltás időszakában** a magyar társadalom a mezőgazdasági ágazatot örökségül kapta. Az átalakulás időszakában a bonyolultságát növelte, hogy egyszerre és egy időben jelentkezett: a termelés finanszírozásának és hitelezésének problémája, a tulajdonviszonyok rendezetlensége és a gazdálkodási formák kiforratlansága. Az 1980-as

évek végétől az új vállalkozási formák terjedése **felerősödött**, és a szövetkezetek mellett nagyobb életteret kaptak a gazdasági társaságok és a kisüzemi gazdaságok.

Az üzemi viszonyok alakításának kérdésében két, egymásnak ellentmondó követelmény fogalmazódik meg az agrárpolitika szintjén: az egyik oldalon a versenyképesség, a másik oldalon a szociális és tájfenntartó szempont. A gazdasági átalakulást **RASKÓ (1992)** tanulmánya mutatja be. Ebből egyértelműen kiderül, hogy **domináns** szerepet tulajdonítanak a **magántulajdonnak**, és elképzelésük értelmében néhány éven belül a termőföld 70-80 százalékát magánkézbe juttatják.

ELEKI (1991) rámutat arra, hogy a tulajdonosi átalakuláskor a *gazdaságirányítást befolyásoló tényezőkre* nagy hangsúlyt kell fektetni, és véleménye szerint hosszabb távon **komolyan kell számolni** a nagyüzemi gazdaságokkal, valamint a több mint egymilliós vállalkozói táborral. **TÓTH (1998)** szerint, ha a hatékonyságot tekintjük az üzemi birtokstruktúra mércéjeként, úgy több tényezőt (földtulajdon és a földhasználat kapcsolata; az ár-, adó-, pénzügyi- és hitelrendszer átgondolása) is mérlegelni szükséges.

SZÉKELY (1992) is hangsúlyozza, hogy a gazdaságok kialakítását, berendezését szigorú társadalmi és gazdasági törvények szabályozzák, amelyeket az üzemi forma megválasztásakor figyelembe kell venni.

A tulajdonrendezéskor a tulajdonosi és az üzemi formák összemosása komoly veszélyt jelent. Romantikus ábránd a kisüzemi gazdálkodás egyoldalú beállítása éppúgy, mint azt a nagyüzemekkel korábban tették. A jövő üzemformái között a magángazdaságok mellett helye van a szövetkezeteknek és az állami vállalatoknak (**FEHÉR és VARGA, 1991**).

A tulajdonviszonyok átrendeződésének eredményeként az **Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet (1997)** az évtized második felére elkészítette a mezőgazdasági termelésben részt vevő szervezeti formákat. Ezt a 3. ábrán mutatom be.

A diverzifikálódott üzemi struktúrában a mezőgazdasági termelés **magántermelésként** és/vagy a **mezőgazdasági vállalkozásként** folytatható. A mezőgazdasági termelésnek ugyan része a **nem üzemszerű gazdálkodási tevékenység**, a kedvtelésből űzött mezőgazdaság, amelyekre jellemző, hogy elsősorban nem mint árutermelő egység jelenik meg, hanem mint a „szabadidő hasznos eltöltése érdekében végzett tevékenység”. A mezőgazdasági tevékenység a magántermelési üzemforma mellett társas formaként is végezhető a magánszemélyek részéről.

3. ábra: A mezőgazdaság üzemi struktúrája

Mezőgazdasági termelés	Nem üzemszerű, ház körüli termelés, kedvtelésből üzött mezőgazdaság		Ebből: megélhetési célú, kiegészítő jövedelem szerzéséért folytatott, "Szociális mezőgazdaság"	
	Magántermelők	Egyéni gazdaságok		Rézmunkaidős és mellékfoglalkozású kiegészítő gazdaságok
				Főfoglalkozású családi gazdaságok
		Mezőgazdasági magánvállalkozások		
	Mezőgazdasági vállalatok (Jogi személyiségű vállalkozások)	Társas vállalkozások	Betéti társaságok, nem jogi személyiségű társas vállalkozások	
			Mezőgazdasági szövetkezetek	
			Korlátolt felelősségű társaságok	
			Részvénytársaságok	
			Közhasznú társaságok, alapítványok, kísérleti és tangazdaságok	

Forrás: AKII, 1998.

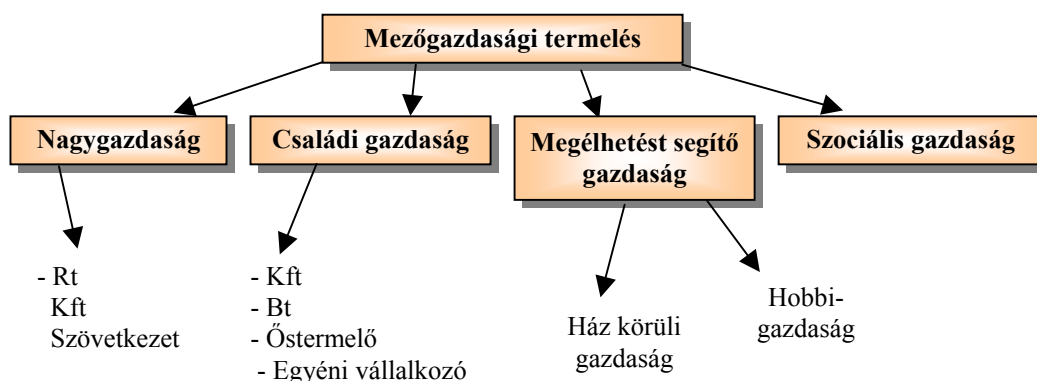
GALÓ (1998) a jövedelemszerzés aránya alapján különbözteti meg a hazai gazdálkodó szervezeteket, és beszél egyéni vállalkozásokról, amely végezhető családi vállalkozás és/vagy őstermelés keretében, a gazdasági társaságokról, valamint a szövetkezetekről.

MAGDA (1994) a mezőgazdasági termelés lehetséges formái között említi a gazdasági társaságokat, a szövetkezeteket, az állami tulajdonban lévő tangazdaságokat, a mezőgazdasági kistermelést és az egyéni vállalkozást.

A mezőgazdaság termelő-szervezeti struktúrájában három vállalkozói forma különböztethető meg, amelyek mögött sajátos tulajdonosi, működési, funkcionális és érdekeltségi jellemzők húzódnak meg (**KARALYOS, 2001**). A legdinamikusabb fejlődést a nagyüzemek mutatják, amelyeknél fokozatos koncentrációt, holdingszerű működést tapasztalunk. A szervezeti struktúrában középen helyezkednek el a mezőgazdasági középüzemek, amelyek változatos működési formát öltenek. A harmadik csoportba a mezőgazdasági kistermelők 800 ezres táborát sorolja.

A KOVÁCS (2001) szerinti üzemszerkezet tagolódását a 4. ábra mutatja be.

4. ábra: A mezőgazdasági termelést folytató szervezetek formái

Forrás: Kovács, 2001.

Véleménye szerint az ország üzemszerkezete jelenleg négyes tagolódású, így beszélünk a nagygazdaságokról, családi gazdaságokról, megélhetést segítő gazdaságokról és a szociális mezőgazdaságról.

ALVINCZ (2000) szerint az átalakuló és magántulajdonra épülő mezőgazdaságot a sokszínűség és az átmeneti üzemi formák együttélése jellemzi. Jelenleg *három üzemi forma* határolható el, így beszélhetünk családi gazdaságokról, új típusú szövetkezetekről és társasági formákról.

SZÉKELY (2000) a többféle üzemszerkezeti csoportosítás között megkülönböztet családi gazdaságot, vállalkozó gazdaságot, kooperációkat és többféle diverzifikációs lehetőséget biztosító gazdasági társaságokat. A jövőbeli fejlődés lehetőségeit felvázolja azzal, hogy az egyes csoportokat tovább bontja. Ezt a 4. táblázatban mutatom be.

4. táblázat

Mezőgazdasági vállalkozások csoportosítása

Családi gazdaság	Vállalkozó gazdaság	Kooperáció	Gazdasági társaság
<ul style="list-style-type: none"> • hagyományos családi gazdaság • nyugat-európai gazdaság • észak-amerikai farm • „alternatív” gazdaság • multifunkcionális gazdaság 	<ul style="list-style-type: none"> • nyugat-európai típusú vállalkozói gazdaság • észak-amerikai típusú vállalkozói farm 	<ul style="list-style-type: none"> • termelői alapon szerveződő • nyugat-európai típusú szövetkezet • közös beszerzésű szövetkezet 	<ul style="list-style-type: none"> • mezőgazdasági profilú társaság • vertikálisan koordinált vállalkozás • élelmiszer-kereskedelmi lánc

Forrás: SZÉKELY, 2000.

SZŰCS – FARKASNÉ – MOLNÁR (2003) tanulmánya alapján hosszabb távon az új mezőgazdasági üzemi struktúra része a gazdasági társaságok, a főfoglalkozású családi gazdaságok és a nagyméretű egyéni gazdaságok. A gazdasági társaságok közül a korlátolt felelősségű társaságokat és a szövetkezeteket emelik ki, mint a legfontosabb formációkat. A rendszerváltást követően 1990 és 2000 között a mezőgazdaságban 14-szeresére nőtt a vállalkozások száma. A számszerű növekedés minden vállalkozástípusra jellemző, a jogi személyiségű társaságoknál négyszeres volt a növekedés, a jogi személyiséggel nem rendelkező társaságoknál 24-szeres, az egyéni vállalkozások száma viszont stagnált. Az átstrukturálódás eredményeként az ezredfordulón a mezőgazdaságban tevékenykedő szervezeteket az 5. táblázatban foglaltam össze.

5. táblázat

A mezőgazdaságban tevékenykedő szervezetek száma és összetétele 2000-ben Magyarországon

Megnevezés	szervezetek
Gazdasági társaság, ebből:	5345
Kft.	5099
Rt.	246
Szövetkezet	1883
Egyéb jogi szem. vállalkozás	1199
Jogi személyiség nélküli gazdálkodó szervezet, ebből:	3775
Betéti társaság	3629
Gazdálkodó szervezetek	12.202
Egyéni vállalkozás	25.790
Gazdasági szervezetek összesen	37.992

Forrás: KSH, 2000.

A mezőgazdasági vállalkozásokban az egyéni vállalkozások súlya nem igazán jelentős¹. A jogi személyiségű szervezetek között a korlátolt felelősségű társaságok *96 százalékos* arányt képviselnek, és a gazdálkodó szervezeteknek csak *4 százaléka* részvénytársaság. Az EU tagországokban a mezőgazdasági termelés döntően a családi gazdaságokra alapozódik (**UNGERER, 1993**). Az **EUROSTAT (1997)** megállapítja, hogy a családi gazdaságokon belül növekvő koncentrációs folyamat zajlik, a családi gazdaságok száma csökken méretük nő.

¹ Ez a minősítés leegyszerűsítve értendő, hiszen a magánszemélyek egyéni vállalkozóként, östermelőként, gazdasági társaság tagjaként, szövetkezeti tagként is végezhetnek mezőgazdasági tevékenységet.

2.1.3. A mezőgazdasági társas vállalkozások jövedelmezősége

Minden vállalkozás alapításakor és a működése során célul tűzi ki a jövedelem szerzését, a jövedelmezőség fenntartását. A mezőgazdasági vállalkozásokra együttesen a **nettó jövedelem** kategória jellemző.

DIMÉNY (1999) ismerteti, hogy a kilencvenes években **1800 milliárd** forintra tehető a mezőgazdaságból kivont jövedelem. **LAKATOS és ZAJÁCZ (1993)** számításai szerint a költségvetés 1989 és 1992 között nettó **130** Mrd Ft-ot vont el a nagyüzemi gazdaságoktól. A **GKI (1998)** által közölt adatok alapján a mezőgazdaság eszközállománya fizikai és erkölcsi értelemben elavult, amelyet csak fokoz a termelés biológiai alapjainak a romlása. Ennek egyenes következménye az ésszerűtlen takarékoskodás, a termelők jövedelmezőségének romlása.

TÓTH és VARGA (1998) megállapítja, hogy a '90-es években a hagyományosan alkalmazott árbevétel-arányos jövedelem **3-4 százalékos** volt, amely igen alacsony. Az ellentmondásos közgazdasági és politikai környezet ellenére a mezőgazdasági szövetkezetek talpon maradtak és igen keskeny mezsgyén egyensúlyoznak.

TÓTH (2000) 1989 és 1998 között vizsgálta az átalakuló mezőgazdasági szövetkezeteket. Megállapítja, hogy az agrárágazat gazdasági helyzetére a tartós és alacsony jövedelmezőségi helyzet a jellemző. 1998-ban a mezőgazdaság eszközarányos jövedelmezősége **2,9** százalékos volt, szemben a nemzetgazdaság hasonló adatának **5,7** százalékos értékével. **GALÓ és BORSYNE (1988)** a mezőgazdasági termelő-szövetkezetek jövedelmezőségét vizsgálta a hetvenes, nyolcvanas években Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Megállapította, hogy a jövedelmezőség csökkenése úgy következett be, hogy a különböző gazdaságcsoportok átlagmutatói közeledtek egymáshoz, a csoportokon belül is, és összességében is a jövedelmezőségi különbségek nőttek.

REKE (1998) 124 mezőgazdasági társaság beszámolóját elemezte az 1993-as és 1996-os évek között. Vizsgálatai alapján megállapította, hogy összességében javult a társaságok helyzete, de a rentabilitás és a fizetőképesség egymással szemben álló tényező. Azok a társaságok, ahol a vezetés megtalálta annak a lehetőségét, hogy egyidejűleg rentábilis és fizetőképes legyen a társaság, azok szilárdan, eredményesen működnek.

Az **Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet** által 1998 óta rendszeresen megjelentet kiadványt a tesztüzemi eredmények alakulásáról. Az 1999. évi kötet alapján

1062 egyéni gazdaság és **233** társas vállalkozás adatait dolgozták fel. A két merőben eltérő vállalkozási forma eredményeit korrekcióval kiegészítve megállapították, hogy az egyéni gazdaságok adózás előtti eredménye szerény mértékben emelkedett, a társas vállalkozásoké csökkent. Az üzleti tevékenység eredménye **5460 Ft\ha** értéket mutatott az egyéni gazdaságoknál, szemben a társas vállalkozások **3900 Ft\ha** értékével. Továbbá az eredményességet vizsgálva megállapítják, hogy a társas vállalkozások személyi jellegű ráfordításai **45 százalékkal** haladják meg az egyéni gazdaságok személyi ráfordításainak a szintjét. Korlátozza a gazdálkodás mozgásterét az a tény, hogy a társas vállalkozások a szabad forrásainak nagy részét a tartozások törlesztésére, kamatfizetésre kénytelenek fordítani. Az **APEH (2000)** tájékoztatása alapján a társas vállalkozások jövedelmezőségi mutatóit a 6. táblázatban foglaltam össze.

6. táblázat

A társas vállalkozások jövedelmezősége a 2000. évi beszámoló adatai alapján

Megnevezés	Árbevétel-arányos jövedelem	Sajáttőke-arányos jövedelem	Eszközarányos jövedelem
Nemzetgazdasági vállalatok	4,26	11,00	3,90
Csak mezőgazdasági vállalatok	1,17	2,80	1,59

Forrás: APEH, 2000.

A táblázat adataiból megállapíthatjuk, hogy a mezőgazdasági ágazatban tevékenykedő gazdasági társaságok jövedelmezőségi mutatói messze elmaradnak a más ágazatok hasonló mutatóitól. **TAKÁCS (2002)** a mezőgazdasági szervezetek árbevétel-arányos jövedelmezőségét elemezte, amelyet a 7. táblázatban foglaltam össze.

7. táblázat

Árbevétel-arányos jövedelmezőség a gazdálkodási formák alapján

Megnevezés	Óstermelő	Egyéni vállalkozó	Betéti társaság	Korlátolt felelősségű társaság	Szövetkezet
Árbevétel arányos jövedelem (%)	5,75	9,38	12,18	4,81	1,92

Forrás: Takács, 2002.

1997 és 2001 között a mezőgazdasági társas vállalkozások jövedelempozícióját a nagy szélsőségek jellemezték (**VARGÁNÉ, 2001**). A kettős könyvvitelt folytató gazdálkodó szervezetek adózás utáni eredménye fokozatosan romlott (8. táblázat).

**Az agráriumban tevékenykedő gazdálkodó szervezetek összesített eredménye
(milliárd Ft)**

Megnevezés	1997	1998	1999	2000	2001
Adózás utáni eredmény	17,9	17,5	- 11,6	2,6	31,0

Forrás: Vargáné, 2002.

A mezőgazdasági vállalkozások jövedelmezőségét vizsgálva elmondhatjuk, hogy az egyéni gazdaságok jövedelmezősége kedvezőbb, mint a társas vállalkozásoké, de az eredményt torzítja, hogy az egyéni vállalkozások jövedelme magában hordozza a személyes munkavégzés során el nem számolt bérköltséget.

2.1.4. A mezőgazdasági vállalkozások adózása, nyilvántartási, támogatási rendszere

A mezőgazdasági vállalatok (társas vállalkozások, és az egyéb szervezetek) **közös jellemzője**, hogy a mezőgazdasági tevékenységük során keletkezett jövedelmet és a fizetendő adót a Társasági adótörvény előírásai alapján számolják el. A hatályos társasági adótörvény szektorsemleges, a vállalkozások által elért eredményt adóztatja. A '90-es évek elején érvényes **40%-os** adóterhelés nem volt igazán vállalkozóbarát. Az évtized közepén történt csökkenés eredményeként egy európai viszonylatban is kedvezőnek mondható társasági adókulcs alakult ki hazánkban. **BORSZÉKI (1991)** az EU-tagországok társasági adórendszerét vizsgálta. A mezőgazdasági társasági adó a nettó nyereség 25–52 százaléka között mozog. A mezőgazdasági vállalkozásoknak nyújtott kedvezmény a legtöbb országban a költségek elszámolásában nyilvánul meg.

A mezőgazdasági vállalatok beszámolási, nyilvántartási kötelezettségét alapvetően a számviteli törvény szabályozza, és a beszámolójukat a törvény előírásai alapján készítik. Az *1992. január elsejével* életbe lépett számviteli törvény a korábbi kötelező érvényű ágazati elszámolási-nyilvántartási rendszert **alapjaiban módosította**. **SUTUS (1991)** megállapítja, hogy a mezőgazdasági társaságoknak a számviteli munka megszervezéskor **szemléletváltást** kell **érvényre** juttatniuk. Összhangot szükséges teremteniük a vezetői számvitel és a vállalkozói érdekek között.

KOZMA (2001) a gazdálkodó szervezetek által alkalmazott nyilvántartási, könyvvezetési módot és a beszámolók típusait a 9. számú táblázatban foglalta össze.

9. táblázat

A beszámoló típusa és a könyvvezetés módja közötti összefüggése

A beszámoló formája	A könyvvezetés módja
Éves beszámoló	Kettős könyvvitel
Egyszerűsített éves beszámoló	
Összevont (konszolidált) éves beszámoló	
Egyszerűsített beszámoló	Egyszeres könyvvitel

Forrás: Kozma, 2001

A jogi személyiségű társaságok és a szövetkezetek csak **kettős könyvvitelt** folytathatnak, beszámolójuk formája **éves beszámoló** vagy **egyszerűsített éves beszámoló** egyike lehet. A nem jogi személyiségű társaságok a számviteli törvényt figyelembe véve az egyszeres könyvvitelt is választhatják. Az adóhivatal által közölt adatok alapján a mezőgazdaságban tevékenykedő szervezetek **32,9 százaléka** egyszeres könyvvitelt folytat, a döntő hányada (**67,1%**) kettős könyvvitel formájában felel meg a könyvvezetési kötelezettségének. **DARABOS (1999)** a magyarországi és a németországi mezőgazdasági vállalatok könyvvezetési és nyilvántartási rendszerét vizsgálta. Megállapította, hogy a németországi nyilvántartási és beszámolási rendszer egyszerűbb, áttekinthetőbb, a pénzügyi helyzet részletesebb elemzésére jobb lehetőséget biztosít. A **szerző (2002)** későbbi vizsgálatait azt igazolják, hogy a hazai mezőgazdasági vállalkozások könyvvezetése és nyilvántartása a számviteli törvény előírása alapján történik, de a költségek gyűjtésekor és feljegyzésekor az üzemi, ágazati sajátosságokat is figyelembe veszik. Ezt a 10. táblázatban mutatjuk be.

10. táblázat

A költségek elszámolása a mezőgazdasági vállalkozásoknál

Jogi forma	A költségek gyűjtése
Bt.	5-ös számlaosztályban
Rt., Kft.	5-ös számlaosztályban 6-7-es számlaosztályban
Szövetkezet:	
• Régi típusú	5-ös számlaosztályban 6-7-es számlaosztályban
• Új típusú	5-ös számlaosztályban

Forrás: DARABOS, 2002.

KOZMA (2002) rámutat arra, hogy hazánkban a nagy-, és a kisüzemek adózása lényegesen eltér egymástól, amelynek alapja az egyes törvényi rendelkezések.

Az **EXPOSURE DRAFT (1999)** megállapítja, hogy a Magyarországon alkalmazott értékelési elvek lényegesen különböznek az EU tagországokban alkalmazottaktól. Legjelentősebb eltérés a készletek értékelésében van. Amíg a magyarországi vállalkozásoknál a saját termelésű készleteket közvetlen önköltségen tartják nyilván (amely nyereség tartalommal nem bír), addig az EU-ban „*farmgate price*” azaz kapuárat alkalmaznak amely már egy minimális nyereséget magában hordoz.

A támogatásoknál illetve folyósításuknál a szektor semlegességét érvényre kell juttatni. A tulajdoni alapon történő felosztást figyelembe véve megállapítható, hogy a támogatások döntő többsége a mezőgazdaságban a társas vállalkozásokba került (**ALVINCZ, 1999**).

A jelenlegi agrártámogatási rendszer **az alábbi elemekre** épül:

- a piacra jutási és intervenciós támogatások,
- az agrártermelési támogatások,
- a mezőgazdaság finanszírozását szolgáló hitelek kamattámogatása és az állami kezességvállalás,
- az agrártermelés versenyképességét, az agrárvállalkozások termelékenységének növelését megalapozó fejlesztési támogatások,
- a szövetkezetek, integrációk támogatása,
- kedvezőtlen adottságú agrártérségek jövedelmének kiegészítő és szerkezetátalakító támogatása,
- a termőföld minőségének megőrzés, javítása, az agrárkörnyezet gazdálkodásminőségi javítása,
- az agrárinnováció és az emberi erőforrások fejlesztésének a támogatása,
- a mezőgazdasági termelők szociális biztonsága érdekében a társadalombiztosítási rendszerekben való részvétel ösztönzése, támogatása,
- az Európai Unióhoz való csatlakozás támogatása.

PFAU (1998) megállapítja, hogy a mezőgazdasági tevékenységbe támogatásokkal történő állami beavatkozás a világ minden országában elterjedt. A támogatások a társadalom igényeivel összhangban célirányosak, nem kívánatos helyzet kialakulását gátolják, a jövőbeli termelés valamilyen irányú fejlesztését célozzák meg.

2.2. SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYE AGRÁRGAZDASÁGÁNAK BEMUTATÁSA

2.2.1. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye legfontosabb jellemzői

A doktori dolgozatban a kistermelők, őstermelők jellemzőinek elemzése Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére terjed ki. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye legfontosabb adatait az 5. ábrán foglaltam össze.

5. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye legfontosabb adatai 2000-ben

Trianon előtt Szabolcs, Szatmár, Bereg, Ung, Ugocsa megyék egységes régiót alkottak. A mai megye 1951-ben Szabolcs, Szatmár, Bereg megyék összevonásával jött létre. A fővárostól **250-300** km-re helyezkedik el, és hazánk megyéi között a **negyedik** legnépesebb. A megyében **228** település található, amelyeket **10** statisztikai körzetbe soroltak. A **legtöbb** település a fehérgyarmati kistérségben (49 db), a **legkevesebb** a tiszavasvári kistérségben (5 db) található. Földrajzi kiterjedés alapján a **legnagyobb** kistérség a nyíregyházi, a legkisebb a csengeri. A szabolcsi részre a nagyobb lélekszámú települések, a szatmár-beregi területekre az aprófalvas települések a jellemzőek. A megye lakosainak **61,6%**-a három kistérségre koncentrálódik: Nyíregyháza, Kisvárd, Mátészalka. Az egy főre jutó GDP alapján Szabolcs-

Szatmár-Bereg megye Nógrád megyét megelőzve – 1995-1998 között – utolsó előtti helyen állt, 1999-ben az **utolsó** helyen (**KSH, 2001**). Az egy lakosra jutó adóköteles jövedelmek szempontjából a megye 1990 és 1999 között átlagosan **36 százalékkal** maradt el az országos átlagtól. A megye egyik legsúlyosabb problémája a munkanélküliek magas száma. A kilencvenes évek második felében a munkanélküliségi mutató **kétszerese, kettő és félszerese** az országos átlagnak. Azonban a megyei kistérségekben regisztrált állástalanok száma és aránya eltér a megyei átlagtól. A munkanélküliségtől legjobban sújtott kistérségek Vásárosnamény, Fehérgyarmat, Mátészalka, ahol az állástalanok aránya **40-60 százalékkal** haladja meg a megyei átlagot. A megyei földek átlagos aranykorona-értéke **13,6** amely országos viszonylatban **gyengének** mondható. A **legjobb** minőségű termőterületek a tiszavasvári kistérségben, és az Alsó-Nyírségben találhatók, a **legmostohább** földadottsággal a nyírbátori kistérség rendelkezik.

2.2.2. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye gazdálkodó szervezeteinek legfontosabb jellemzői

A megye gazdasági szerkezetét egykoron és ma, a mezőgazdasági jelleg határozza meg. A megyében kevés ipari nagyüzem található, bár az elmúlt években jelentősen emelkedett az új ipari létesítmények száma. A bruttó hazai termék előállításában a mezőgazdaság részaránya a megyében duplája az országos átlagnak (**FILEPNÉ, 2000**). A múltban az aktív keresők csaknem háromnegyede a mezőgazdaságban dolgozott, de a föld termékenysége a megélhetési létminimum biztosításához is elégtelen volt, ezért munkahelyek hiányában a munkaképes korosztályok helyben történő lekötése lehetetlennek bizonyult és bizonyul jelenleg is. A lezajlott társadalmi-gazdasági változások tömeges életmód- és életformaváltozásokhoz vezetett, lakossági átrétegződést és belső migrációt indukált. A központi támogatások leépítése, az elvonás növekedése, a finanszírozás romló feltételei, a tulajdonlás és szervezeti átállás rendezetlenségei az átlagosnál is kedvezőtlenebbül érintették Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét. Adódik ez a megye egészét jellemző gazdasági struktúra egyoldalúságaiból, történelmi örökségeiből, a termőhely kedvezőtlen jellegéből, de nem utolsósorban az ágazat szabályozó rendszerekhez alkalmazkodó berendezkedéseiből és az ehhez kötődő kiszolgáltatottságából (**GALÓ, 1997**).

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei földterület megoszlását a 11. táblázat mutatja be.

Földterület művelési ág szerinti megoszlása 2000-ben Magyarországon és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

Megnevezés	Magyarországon		Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében		A megye részesedése az összes területről (%)
	Ezer ha	Terület (%)	Ezer ha.	Terület (%)	
Szántó	4708,0	50,6	283,87	45,54	6,02
Kert	107,7	1,2	8,72	1,40	8,14
Gyümölcsös	96,4	1,0	25,86	4,14	26,82
Szőlő	127,1	1,4	1,77	0,29	1,39
Gyep	1147,2	12,3	66,35	10,64	5,78
Erdő	1774,9	19,1	120,31	19,30	6,77
Nádas, halastó	73,9	0,8	4,11	0,67	55,60
Művelés alól kivett terület	1267,9	13,6	112,29	18,02	8,85
Földterület összesen	9303,1	100,0	623,28	100,00	

Forrás: KSH, 2000.

A megyében a szántóföldi növénytermesztés a meghatározó, a kertészeti termelés tekintetében az ország legkoncentráltabb gyümölcstermő területe. A megyében takarítják be az országos almatermés háromnegyedét, a meggytermés kétharmadát. A vetésterület 81 százalékát östermelők és egyéni vállalkozók művelik, 13 százalékát szövetkezetek és hat százalékát gazdasági társaságok hasznosítják. A földterület használói alapján történő megoszlását a 12. táblázatban foglaltam össze.

12. táblázat

A földterület használói szervezeti forma alapján 2000-ben Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

Megnevezés	2000. év
Jogi személyiségű gazdálkodó szervezet	320
ebből : Kft.	314
Rt.	6
Szövetkezet	137
Betéti társaság	285
Gazdálkodó szervezetek	742
Egyéni vállalkozás	2316
Egyéb szervezet	58
Gazdasági szervezetek összesen	3116

Forrás: KSH, 2000.

Az országosan regisztrált mezőgazdasági szervezetek 8,2 százaléka a megyében található. A gazdasági szervezetek között az egyéni vállalkozási forma a meghatározó. A jogi személyiségű társaságoknak 98 százaléka korlátolt felelősségű társaság, és csupán 2 százaléka a részvénytársaság. A gazdálkodó szervezetek 38%-át a betéti társaságok jelentik, és 18%-át a szövetkezetek. Az ÁMÖ 2000 adatai alapján a Magyarországon nyilvántartott egyéni gazdaságok 10,3%-a a megyében található. Az egyéni gazdaságok kistérségenkénti megoszlását a 13. számú táblázat mutatja be.

13. táblázat

**Az egyéni gazdaságok kistérségenkénti megoszlása
Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében**

Kistérség	Az ezer lakosra jutó egyéni gazdaságok száma
Baktalórántháza	236
Csenger	258
Fehérgyarmat	220
Kisvárd	168
Mátészalka	199
Nagykálló	222
Nyírbátor	202
Nyíregyháza	133
Tiszavasvári	111
Vásárosnamény	233
Átlag	174

Forrás: KSH, 2000.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az ezer lakosra jutó egyéni gazdaságok száma **174**, ez **47** százalékkal haladja meg a magyarországi átlagot. Az átlagérték mögött jelentős eltéréseket találunk. A **legtöbb** egyéni gazdaságot a csengeri, baktalórántházi, vásárosnaményi kistérségekben, a **legkevesebb** egyéni termelőt a tiszavasvári, nyíregyházi, kisvárdai térségekben mutattunk ki. Az egyéni gazdaságokat a gazdálkodási forma alapján a 14. táblázatban mutatom be.

Az egyéni gazdaságok száma a gazdálkodás alapja szerint

Kistérség	Egyéni gazdaság	Ebből:		
		csak a földterület	csak az állatállomány	vegyes gazdaság, szolgáltatás, intenzív kertészet
		alapján gazdaság		
Baktalórántháza	5.572	2.348	590	2.634
Csenger	3.641	1.387	291	1.963
Fehérgyarmat	8.527	3.336	581	4.610
Kisvárdá	11.730	5.934	1.274	4.522
Mátészalka	13.252	6.451	1.014	5.787
Nagykálló	7.089	2.839	800	3.450
Nyírbátor	9.000	3.749	769	4.482
Nyíregyháza	28.553	14.467	3.352	10.734
Tiszavasvári	3.159	1.088	1.019	1.052
Vásárosnamény	8.659	4.004	911	3.744
Összesen	99.182	45.603	10.601	42.978

Forrás: KSH, 2000.

A gazdaságok mezőgazdasági tevékenysége **alapvetően** a földhasználatra és az állattenyésztésre épül. A gazdálkodásuk módja alapján az egyéni gazdaságok **46** százalékánál a földterület a meghatározó, **43** százaléka vegyes gazdaság. Az egyéni gazdaságoknak csupán **11** százaléka épül az állattenyésztésre, intenzív kertészkedéssel és mezőgazdasági szolgáltatással kevés háztartás foglalkozik. A mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdaságok által használt földterület megoszlását a 15. táblázat közli.

A mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdaságok által használt földterület és az átlagos birtokméret

2000. március 31.

Kistérség	Terület összesen (ezer hektár)			Átlagos birtokméret (hektár)		
	gazdálkodó szervezet	egyéni gazdaság	összes gazdaság	gazdálkodó szervezet	egyéni gazdaság	összes gazdaság
Baktalórántháza	2,5	12,4	14,9	89,3	2,2	2,7
Csenger	1,6	12,2	13,8	66,7	3,4	3,8
Fehérgyarmat	8,7	34,7	43,4	161,1	4,1	5,1
Kisvárdá	7,7	24,7	32,4	213,9	2,1	2,8
Mátészalka	4,2	36,5	40,7	76,4	2,8	3,1
Nagykálló	3,4	16,7	20,1	65,4	2,4	2,8
Nyírbátor	7,3	26,6	33,9	146,0	3,0	3,7
Nyíregyháza	87,7	63,5	151,1	569,5	2,2	5,3
Tiszavasvári	10,9	9,6	20,5	519,0	3,0	6,4
Vásárosnamény	3,4	28,7	32,1	109,7	3,3	3,7
Összesen	137,5	265,5	403,0	272,3	2,7	4,0

Forrás: KSH, 2000.

A mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdaságok összes földterülete a megyében **403 ezer hektár**. Ennek **kétharmadát** az egyéni gazdaságok hasznosítják. Az egyéni gazdaságok átlagosan **2,7 hektárt** művelnek, amely megegyezik az országos átlaggal. A gazdálkodó szervezetek átlagos művelt területe **272 hektár**, ez **40 százalékkal** marad el az országos átlagtól. A megyében tevékenykedő összes mezőgazdasági szervezet által művelt átlagos terület nagysága **4 hektár**, amely **39 százalékkal** kevesebb, mint az országos átlag. A gazdálkodó szervezetek által használt **legkisebb** átlagos földterületet a nagykállói kistérségben, a legnagyobb területet a nyíregyházi térségben jegyeztük fel.

A megye gazdálkodó szervezeteinek zöme **kis területen** gazdálkodik. Az egyéni gazdaságok **64 százaléka** egy hektárt meg nem haladó területtel rendelkezik. Ez az arány a nyíregyházi és tiszavasvári kistérségben jóval az átlag feletti. Az 1–10 hektáron gazdálkodók aránya 31 százalék. Igazán kevés a megyében a nagy területen gazdálkodó háztartás, amelyet jól mutat az, hogy a *100 hektárnál* nagyobb területen gazdálkodók aránya a **0,2 százalékot** sem éri el. A **gazdálkodó szervezetek** zöme is kis területen gazdálkodik. A gazdaságok **46 százaléka** *50 hektár* alatti területen, **39 százaléka** *50 és 500 hektár* közötti területen folytat mezőgazdasági termelést. Ötezer vagy annál nagyobb területen gazdálkodó szervezetekkel egyedül a nyíregyházi kistérségben találkozhatunk.

A megyében gazdálkodó szervezetek elaprózódásával, a kisvállalkozások és az egyéni gazdaságok térnyerésével együtt járt az **állatállomány** nagymértékű **csökkenése**. A korábban szakosított állattartó telepek kiürültek, technológiáik amortizálódtak, tönkrementek.

- A szarvasmarha-állomány 2000-ben 35 százaléka a tíz évvel ezelőtti létszámnak. A gazdálkodó szervezetek jelentős része felszámolta a tehenészeteket. A megye szarvasmarha állományának **53 százaléka** egyéni gazdálkodó tulajdonában van. A **legtöbb** szarvasmarhát a nyíregyházi, fehérgyarmati kistérségekben találjuk, **legkisebb** a létszámuk Baktalórántháza és a Nagykálló térségében.
- A megyei sertésállomány **62** százalékát egyéni gazdaságok, **38** százalékát a gazdálkodó szervezetek istállózzák.
- A juhászat és a baromfiágazat létszáma a kilencvenes években folyamatosan és nagymértékben csökkent, és 2000-ben már csak hét tizede volt a '90-es évek létszámának. A juhállomány több mint **90** százaléka egyéni gazdaságok tulajdonát képezi. A baromfilétszám 78 százaléka az egyéni gazdaságokban jegyezték fel.

A megtermelt termékek természetes mennyiségének ismeretében és a felvásárlási árak birtokában megállapíthatjuk a termelési érték nagyságát. **DAJKA (2000)** számítása alapján az egyéni gazdaságok országosan **505 milliárd** forint termelési értéket állítottak elő, amelynek tizedét, **53 milliárd** forintot a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei egyéni gazdaságok termelték meg. A megye gazdálkodó szervezeteinek hozzájárulása az országos termelési értékhez mérsékeltebb, **26 milliárd** forint, ez 4%-ot tesz ki az országos összértékből. A gazdálkodó szervek termelési értékének megoszlását kistérségenként a 16. táblázatban közlöm.

A mezőgazdasági termelési érték megoszlása megyei kistérségekenként

Kistérség	Lakónépesség megoszlása (%) 2000.1.1.	Mezőgazdasági termékérték megoszlása (%)		Egy gazdaságra jutó termékérték, ezer Ft	
		egyéni gazdaság	gazdálkodó szervezet	egyéni gazdaság	gazdálkodó szervezet
Baktalórántháza	4,1	5,8	3,1	550	28.200
Csenger	2,5	3,9	4,6	570	49.200
Fehérgyarmat	6,8	10,8	10,1	670	48.600
Kisvárdai	12,2	9,9	5,4	450	39.000
Mátészalka	11,7	12,6	5,8	510	27.200
Nagykálló	5,6	9,3	2,5	700	12.600
Nyírbátor	7,8	8,5	7,5	500	38.800
Nyíregyháza	37,7	27,5	40,7	510	68.400
Tiszavasvári	5,0	3,6	16,1	600	198.000
Vásárosnamény	6,5	8,1	4,2	490	35.000
Összesen / Átlag	100,0	100,0	100,0	530	51.600

Forrás: KSH, 2000.

Az egyéni gazdaságok átlagosan **530** ezer forint termelési értéket állítottak elő a megyében. A nagykállói térség **32** százalékkal magasabb termelési értéket produkált, a kisvárdai térség 15 százalékkal maradt el a megyei átlagtól. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye gazdálkodó szervezetei átlagosan **51600** ezer forint termelési értéket képeztek. A legmagasabb értéket a tiszavasvári térségben érték el a szervezetek, több mint három és félszeresét a megyei átlagnak. Az egyéni gazdaságok által kistérségekenként előállított termelési értéket a 17. számú táblázat szemlélteti.

Az egyéni gazdaságok által előállított termelési érték megoszlása kistérségekenként

Kistérség	Mezőgazdasági termékérték, ezer Ft					Összesen
	-100	101-500	501-1000	1001-5000	5001-	
Baktalórántháza	20,7	56,9	11,3	9,8	1,3	100,0
Csenger	20,5	49,7	16,6	12,4	0,9	100,0
Fehérgyarmat	15,9	48,5	18,1	16,3	1,2	100,0
Kisvárdai	25,4	54,8	11,0	8,0	0,8	100,0
Mátészalka	23,9	52,6	13,1	9,5	1,0	100,0
Nagykálló	21,4	49,5	13,3	14,1	1,7	100,0
Nyírbátor	25,5	52,0	12,3	9,2	1,0	100,0
Nyíregyháza	30,7	49,9	9,4	8,8	1,3	100,0
Tiszavasvári	25,3	53,9	9,6	9,4	1,8	100,0
Vásárosnamény	26,2	51,2	11,4	10,4	0,9	100,0
Összesen	25,2	51,5	11,9	10,2	1,1	100,0

Forrás: KSH, 2000.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az egyéni gazdaságoknak több mint a fele a 100 és 500 ezer forint termelési érték tartományában található. A 100 ezer forint termelési értéket el nem érők aránya több mint 25 százalék, 5 millió forint termelési érték felett az egyéni gazdaságok alig több mint egy százaléka teljesített.

2.3. A MEZŐGAZDASÁGI EGYÉNI GAZDASÁGOK FORMÁI, JELLEMZŐI

2.3.1. Mezőgazdasági kistermelők helye, szerepe a mezőgazdaság szervezeti struktúrájában

Mezőgazdasági tevékenységet a hatályos jogi szabályozások szerint a legváltozatosabb vállalkozási formákban lehet végezni. A hazai jogszabályok semmiféle vállalkozási-szervezeti kényszert nem írnak elő kötelező jelleggel, kizárólag a tevékenységet végző személyekre van bízva, hogy a körülményeket mérlegelve döntsenek arról, hogy a gazdálkodást milyen formában kívánják megkezdeni, végezni. A törvényi előírás alapján lehetséges az, hogy a magánszemélyek a mezőgazdasági tevékenységet egyrészt egy általuk választott társasági forma keretében folytassák, másrészt, mint egyéni gazdaság, valamelyik formájában végezzék egyszerre, egy időben.

A mezőgazdasági kistermeléssel, a mezőgazdasági kistermelő fogalommal először a hatvanas években találkozhattunk (**TAMÁSI, 1993**). Ekkor a kistermelés elsődleges feladata a **család önellátásának** a biztosítása volt. Számos szerző megállapítja, hogy a kistermelés a társadalom minden rétegét érinti, kiegészítő jellegű tevékenység, és csak a nagyüzemekkel együtt életképes (**CSETE et al., 1974, LŐKÖS, 1984; GÉVAYNÉ, 1990**). A szövetkezetek térhódítása összekapcsolódott a gazdálkodás műszaki-technikai színvonalának emelkedésével. A mezőgazdasági szövetkezetek **nem kerültek szembe** a kisüzemekkel, hanem bátorították őket, szervezték a termelésüket (**DONÁTH, 1979**). Ugyanakkor **SZIEBERTH (2002)** a kisüzemi gazdálkodást a korábbi szocialista gazdaság **melléktermékeként** említi. De megállapítja, hogy az ország szántóterületének 15 százalékán tevékenykedtek, és erre alapozódott a tojás-, a baromfi- és a sertéshústermelés mintegy 30 százaléka. A kistermelés jövedelemkiegészítő szerepére mutat rá **VILLÁNYI et al.; (1991)**. Összefoglaló véleménye szerint:

1. a kisgazdaságokban megtermelt és értékesített áru után bruttó jövedelmet biztosít a gazdálkodók részére,
2. jövedelemmegtakarítás keletkezik kistermelés során a termelőknél azáltal, hogy részben vagy egészben fedezi a család élelmiszer-szükségletét,
3. bizonyos mezőgazdasági tevékenységek esetén a szövetkezeti tagoknak növekszik a nyugdíjalap, ezáltal az öregkori ellátás színvonala.

SOMOGYI (2002) véleménye alapján a termelőszövetkezetek és a kistermelői gazdaságok adottságaikban **gyökeresen különböztek** egymástól, de egymás tevékenységét **jól kiegészítették**. A kistermelői gazdaságokban elsősorban a *munkaigényes, de értékesebb termékek előállítása történt*, míg a nagyüzemek az **olcsóbb** tömegtermékeket állították elő. A tulajdonváltások, a gazdasági bizonytalanság, a támogatások leépülése nagy hatást gyakorolt a gazdaság szereplőire, különösképpen a mezőgazdaság szereplőire. Az évtized elején tapasztalható nagymértékű munkaerő-leépítés hatványozottan érvényesült a mezőgazdaságban. A vidék településein a vállalkozások fejlődési lehetőségei rendkívül korlátozottak, a lakosság jövedelmi viszonyai az országos átlag alattiak, a munkalehetőség általában minimális.

Hazánkban a nagyszámú kistermelői kör létrejöttét és fennmaradását **két okra** vezethetjük vissza. Egyrészt az évtizedek alatt kialakult a vidéki lakosság jövedelemkiegészítésének kényszerűségére, másrészt az ehhez kapcsolódó kedvező adózási viszonyokra.

A 2000-ben végrehajtott mezőgazdasági összeírás alapján Magyarországon **958.534** egyéni gazdaságot tartottak nyilván. A statisztikai összeírásból kimaradt közel 836 ezer háztartás, amely a kisebb földterület-, vagy állatállománya miatt nem felelt meg az előírásoknak. Ezek együttes ismeretében megállapítható, hogy a magyarországi háztartások fele kötődik a mezőgazdasághoz. Ha az egyéni gazdaságok számát elemezzük megállapíthatjuk, hogy a legtöbb egyéni gazdaság Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében és Bács-Kiskun megyében jegyezték fel. Az ezer lakosra jutó egyéni gazdaságok magyarországi megoszlását a 18. táblázat mutatja be.

Ezer lakosra jutó egyéni gazdaságok megoszlása Magyarországon

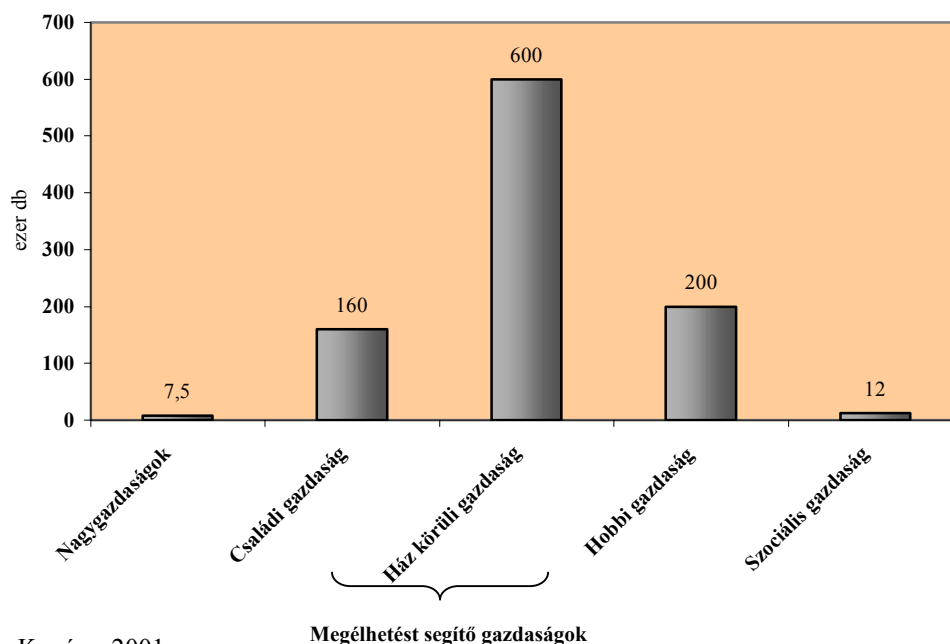
Megye	
Pest megye	74
Fejér megye	97
Komárom-Esztergom	61
Veszprém megye	80
Győr-Moson Sopron	83
Vas megye	105
Zala megye	128
Baranya megye	94
Somogy megye	159
Tolna megye	134
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	98
Heves megye	113
Nógrád megye	122
Hajdú-Bihar megye	134
Jász-Nagykun-Szolnok megye	118
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	174
Bács-Kiskun megye	179
Békés megye	160
Csongrád megye	123
Átlag	96

Forrás: KSH, 2000.

Országosan 96 **egyéni gazdaság** jut ezer lakosra. Az egyes magyarországi megyékben az átlagtól eltérő számú egyéni gazdaságot figyelhetünk meg. Fajlagosan a **legtöbb** egyéni gazdaság Bács-Kiskun, Szabolcs-Szatmár-Bereg, és Békés megyében található és fajlagosan **legkevesebb** egyéni gazdaság Komárom-Esztergom, Pest, és Veszprém megyében van.

KOVÁCS (2001) az ÁMÖ összeírása alapján az egyéni gazdaságokat csoportosította, ezt a 6. ábrán közli.

6. ábra: Egyéni gazdaságok megoszlása a statisztikai összeírás tükrében

Forrás: Kovács, 2001.

A 7,5 ezer nagygazdaság a földterület felét műveli, és hasonló arányt képvisel az állattartás tekintetében. Az egyéni gazdaságok „derékhada” a megélhetést segítő gazdaságok.

„Az ÁMÖ adataiból megállapítható, hogy a hazai családi gazdaságok megoszlása mind árbevétel, mind a birtokméret szerint aránytalan. Az egyéni gazdaságok 91 százalékának az árbevétele nem haladja meg az egy millió forintot. Az egyéni gazdaságok mintegy fele csak saját ellátásra termel, ezáltal jelentős pénzmegtakarítást eredményez a család költségvetésében (CSILLAG et al, 2001).”

Az egyéni gazdaságok által művelt átlagos területnagyság megoszlását a 19. táblázatban mutatom be. Látható, hogy az egyéni gazdaságok 94 százaléka 10 hektár alatt gazdálkodik. Igen jelentős az egyéni gazdaságokon belül a kis területen tevékenykedők aránya, a nagyobb egyéni gazdaságok száma csak 6 százalékot tesz ki. Az egy hektárnál kisebb gazdaságok hozzátartoznak a falusi élethez. Ezek a gazdák többnyire önellátásra termelnek és csak az időnként jelentkező felesleget viszik piacra (SZÁMVETÉS, 2002).

19. táblázat

Egyéni gazdaságok megoszlása a művelt területek arányában

Termőterület (ha)	Egyéni gazdaság (%)
0 – 0,2	39
0,2 – 0,5	21
0,5 – 1	10
1 – 10	24
10 –	6
Összesen	100

Forrás: KSH, 2000.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az ezredforduló végére a magyar mezőgazdaság a korábbi kétpólusú üzemszerkezetből egy **sokszereplős** ágazattá strukturálódott át. Az egyéni gazdaságok jelentős szerepet töltenek be a mezőgazdasági szereplők között, bár a korábbi időszakhoz képest a statisztikailag nyilvántartott egyéni gazdaságok száma **negyven százalékkal** csökkent.

Ugyanakkor látnunk kell, hogy az egyes szerzők **eltérően értelmezik** az egyes fogalmakat. Mindenekelőtt tisztázni szükséges a különböző terminológiai definíciókat. A gazdálkodó szervezetek értelmezése és besorolása nem okoz problémát, mert a jogszabályi rendelkezések egyértelműen meghatározzák. Ezzel szemben az egyéni gazdaságok jellemzőinek a meghatározása, besorolása *széles skálán* mozog. **KOVÁCS (2001)** külön kitér arra, s ez rendszeresen szakmai körökben is felvetődő probléma, hogy fogalmi zavar tapasztalható a vállalat, a gazdaság, az üzem és a családi gazdaság kifejezésekben.

Először tekintsük át, hogy mit jelent az egyéni gazdaság!

Egyéni gazdaság alatt a statisztika az *egyéni vállalkozókat*, az *őstermelőket* és a *mezőgazdasági tevékenységet folytató háztartásokat* érti. Az egyéni gazdaságnak el kell érnie egy minimális küszöbértéket ahhoz, hogy a statisztika gazdaságnak tekintse. Ez egy **általános, keret** jellegű megfogalmazás, amely nem utal a fő- vagy mellékfoglalkozásban történő gazdálkodásra, illetve arra, hányan dolgoznak az egyéni gazdaság kötelékében és mekkora területen, milyen termelési értéket állítanak elő. A korábban említett Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet által készített besorolás az egyéni gazdaságokat a munkavállaló által eltöltött, ledolgozott idő alapján tovább bontotta. **Főfoglalkozású gazdaságnak** tekinti azt, ahol a tulajdonos a teljes munkaidejének legalább a felét az üzemben tölti, és a házaspár keresetének kevesebb mint a fele külső forrásból származik. **Mellékfoglalkozású** az a **gazdaság**, ahol a tulajdonos a munkaidejének kevesebb

mint felét tölti, illetve a tulajdonos házaspár jövedelmének kevesebb mint fele származik az üzemből.

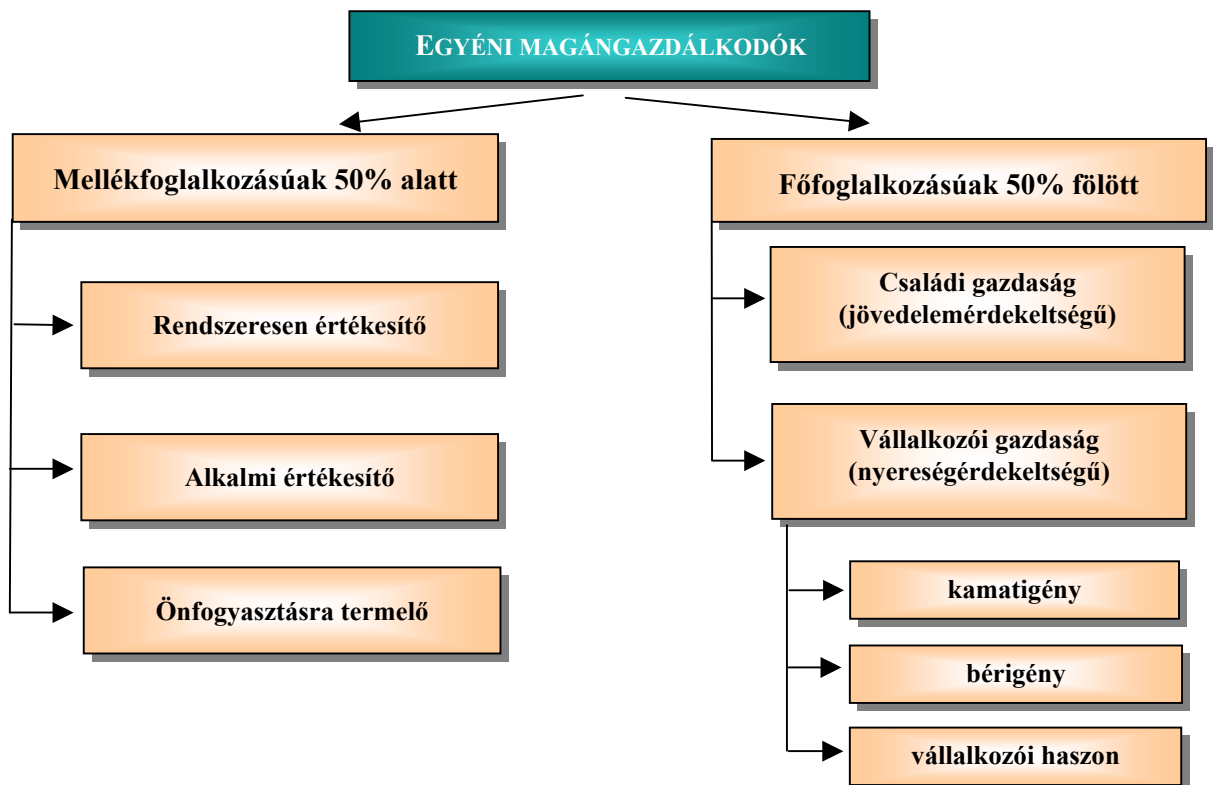
SZAKÁL (2000) egyetért ugyan a statisztikai besorolással, de véleménye szerint **nem lehet** homogénként kezelni az egyéni gazdaságokat, ezért a gazdálkodás célja és az érdekeltségi rendszer alapján indokolt tovább bontani:

- ház körüli kertekre, a családi ellátó gazdaságokra, hobbitermelésre,
- családi gazdaságokra,
- vállalkozói nagygazdaságokra.

A ház körüli kertek, a családi ellátó gazdaságok és a hobbitermelés fő jellemzője, hogy a jövedelem szerzése nem alapvető. A családi gazdaságok viszont már az árutermelésre létrejövő üzemi formák, amelyek döntően a családtagok munkaerejére támaszkodnak. A vállalkozó nagygazdaságok munkaerő-szükséglete meghaladja a család munkaerő kapacitását, így a gazdálkodás bér munkára alapozódik.

CSETE (1995) az egyéni gazdaságokat két részre bontja, ezt a 7. ábra szemlélteti. A besorolás alapja az, hogy a család összes jövedelmének hány százaléka származik a mezőgazdasági termelésből. Így megkülönböztet főfoglalkozású gazdálkodót és mellékfoglalkozású gazdálkodót.

7. ábra: Az egyéni gazdálkodók rendszerezése

Amennyiben a 2000-ben lezajlott mezőgazdasági összeírás adatait mélyebben elemezzük, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az egyéni gazdaságok **56 százalék**a nem végez a mezőgazdasági területen kívül **egyéb jövedelemkiegészítő tevékenységet**. A főfoglalkozással is rendelkező gazdálkodók aránya (akiknek a fő megélhetését nem a mezőgazdaság adja) **38 százalék**, mellékfoglalkozással a megkérdezettek **6 százalék**a rendelkezik (**CZAUTNER, 2002**). **BMELF (1998)** besorolása alapján az EU-ban főfoglalkozású üzemnek tekintik azt, ahol a tulajdonos a teljes munkaidejének legalább felét az üzemben tölti, mellékfoglalkozású üzem az, ahol a teljes munkaidejének kevesebb mint felét mezőgazdasági tevékenységgel tölti.

VARGA (1999) utal az Európa Tanács rendeletére, amely rögzíti a **mezőgazdasági üzem fogalmát**: egy műszaki-gazdasági egység, egységes üzemvezetés alatt áll, és mezőgazdasági termékeket állít elő. Külön megemlíti, hogy a megfogalmazás sem méretről, sem tulajdonformáról nem tesz említést.

A családi gazdaságról, a családi gazdálkodóról először a 2002. évi. személyi jövedelemadóról szóló törvényben találunk utalást. A törvényi előírás alapján családi gazdaságnak (családi gazdálkodónak) minősül az, aki legfeljebb 300 ha nagyságú földtulajdonnal, illetőleg haszonbérletével rendelkezik, a gazdálkodó család valamennyi termőföldjén és az ahhoz tartozó leltárban megjelölt ingatlan és ingó vagyontárgyakat birtokol, és legalább egy családtag teljes foglalkoztatásán, a többi családtag közreműködésén alapuló gazdálkodási forma.

CSERÉSNE (1991) munkájában felveti, hogy hosszú évek óta a családi gazdaságot szinonimaként használják a kistermelés, a kisegítő gazdaság és a magángazdaság fogalmakra, holott statisztikában többé-kevésbé ugyanazt a kört fedik le. **ALVINCZ és HARZA (1997)** a családi gazdaság kifejezést korábban is használta. Szerintük a családi gazdaság a családi kapcsolatokra és erőforrásokra épülő vállalkozás. A tőke a család tulajdonában van, a család vezeti a gazdaságot, s végzi a termelőtevékenységet. Szorosan összefonódik a gazdaságon belül az áruterelés, a háztartás és a fogyasztás. A szerzők megállapítják továbbá, hogy a jövőben a családi gazdaságok kialakulásával, megerősödésével a mezőgazdaság tőkebevonása is megnőne. **SZAKÁL (1993)** ismerteti, hogy a családi gazdaság egyben életformát is jelent.

Családi gazdaságon a mezőgazdasági termelők azon üzemét értjük, amely egy adott országra és adott időszakra érvényes területnagyságot, termelési volument elérve alapvetően

a család munkaerejére alapozottan, annak mind teljesebb kihasználását megcélozva, vállalkozási keretek között árutermelést folytat (**FEHÉR és BÁLINT, 1991**).

CSERÉSNÉ (1992) a családi gazdaságot piacgazdasági fogalomként értelmezi, és a gazdálkodás **mérete alapján** elkülöníti az önellátásra berendezkedő családi gazdaságot, a jövedelemszerzésre irányuló gazdaságot és a vállalkozási irányultságú gazdaságot. A családi **munkaerő alapján** három típust különböztet meg:

1. részmunkaidős családi gazdaságot.
2. teljes munkaidős családi gazdaságot.
3. bér munkát is alkalmazó családi gazdaságot.

TAKÁCSNÉ (1998) a családi gazdaságokat a tőkeszükségletük alapján vizsgálta. Megállapította, hogy a valódi piaci szereplőként megjelenő családi gazdaságok méret alapján a középüzemnek felelnek meg.

2.3.2. A mezőgazdasági kistermelés jövedelmezősége

A mezőgazdasági egyéni gazdaságok a mezőgazdasági tevékenységet bármilyen formában végzik is, a szerzett bevételből a jövedelmet a személyi jövedelemadó-törvény előírásai alapján határozzák meg. A mezőgazdasági magánszemélyek által kimutatott jövedelem sajátossága, hogy az **bruttó jövedelem**, mivel tételesen nem tartják nyilván a költségek között a személyi jellegű ráfordításokat (munkabért), azok a jövedelemmel együtt jelennek meg (**PFAU és POSTA, 1996**). A mezőgazdasági kistermelői jövedelem sajátossága, hogy részben *természetben*, részben *pénzjövedelemben* jelenik meg. **ÁNGYÁN (2002)** megállapítja, hogy az egyéni gazdaságok jövedelmét nagymértékben befolyásolja az, hogy az ország milyen területén gazdálkodnak. A kiváló körülmények között tevékenykedők a piaci versenyben helytállnak, míg a kedvezőtlen adottságú területeken gazdálkodók csak kiegészítő támogatásokkal juthatnak a megillető jövedelemhez. Észak-magyarországi magángazdaságok körében végzett felmérés alapján a magángazdák helyzete és perspektívája nem függetleníthető a körzet fejlettségétől, a mezőgazdasági termelés múltjától és a körzet más agrártermelőinek helyzetétől (**FEHÉR et al.; 1995**). **BÖRZSEINÉ (2002)** szerint a mezőgazdasági termelés minimális jövedelmezősége nem egyformán sújtja a kistermelőket. Elsősorban az állattenyésztéssel foglalkozók azok, akik elszenvedik az alacsony jövedelmezőséget és az értékesítés biztonságának hiányát. **PÁTKAINÉ (1997)** vizsgálatai is azt igazolták, hogy az állattenyésztésre berendezkedett kisgazdaságok jövedelmezőségének

hanyatlása elsősorban a gazdasági életben tapasztalható tendenciákra vezethető vissza. **BÉLÁDI (2001)** 1988 és 2000 közötti időszakban vizsgálta az árutermelő kisgazdaságok jövedelmi helyzetét. Ezen időszakot a nagyfokú hozamingadozás jellemezte, miközben a fajlagos költségek nyolcszorosára emelkedtek.

Egy tizenegy megyére kiterjedő felmérés alapján megállapították, hogy az egyéni gazdaságokban a területnagysággal **nőtt** a jövedelmezőség és a munka termelékenysége (**BURGERNÉ et al.; 1999**).

VIZDÁK és mtsai (1996) 54 magángazdaságra kiterjedő felmérést végeztek a délföldi régióban. Megállapították, hogy az előállított termékek értékesítése a gazdák több mint felénél problémát jelentett, és a gazdálkodás jövedelmezőségét rontották az alacsony felvásárlási árak.

SZÜCS és CSENDES (2002) kijelentik, hogy az ezredforduló végére a termelői összefogás szinte teljesen megszűnt. Ennek következményeként a termelők a megélhetés kényszere miatt folytatják a termelést, de még az **elfogadható munkabér sem térül meg** a mezőgazdasági árakban.

TAKÁCS (2002) a mezőgazdasági egyéni gazdaságok pénzforgalmát vizsgálta. Az őstermelők eredményességi mutatói jobbak – a kedvező adózási feltételeknek köszönhetően –, de közvetlenül nem hasonlíthatóak össze az egyéni vállalkozókéval. A pénzforgalomnál jelentkező problémákat az alábbi csoportokba sorolta:

- a gazdasági méretek ökonómiai (fedezeti) méretek alá csökkenése,
- a termelés szerkezetének a leegyszerűsödése,
- a ráfordítások és bevételek súlypontjának távolodása, a finanszírozási időtartamok növekedése,
- a pénzáramok egyenetlensége,
- a hitelterhek növekedése,
- az eszközállomány összetétele, kora és az amortizáció érvényesítésének problémái.

PFAU (1994) vizsgálatai alapján a családi vállalkozások kialakításához, fejlesztéséhez jelentős állami támogatásokra és a mezőgazdaság jövedelmi helyzetének rendezésére van szükség.

2.3.3. A mezőgazdasági egyéni gazdaságok adózása, nyilvántartása és támogatási rendszere

2.3.3.1. Az alapfogalmak értelmezése

A mezőgazdasági őstermelő kategóriájának bevezetésével (1997. január elsejével) alapvetően megváltozott a mezőgazdasági termelést folytató magánszemélyek adóköteles jövedelmének elszámolása, új értelmezést kapott a korábban már megismert mezőgazdasági kistermelő fogalma. Az újrakodifikált kistermelői fogalom, valamint az őstermelői kategória bevezetését megelőzően a magánszemélyek mezőgazdasági gazdálkodást, mint jövedelemszerző tevékenységet **mezőgazdasági kistermelőként** vagy **egyéni vállalkozóként** végezheték.

A mezőgazdasági kistermelői kategória az adózás rendszerében önálló fogalomként az 1993-as személyi jövedelemadó-törvényben jelent meg először. **REKE (1993)** szerint a törvényalkotók a jogszabály meghozatalakor arra törekedtek, hogy a kistermelők adózása egyszerűbb legyen az átlagosnál. A törvény értelmében mezőgazdasági kistermelőnek azt a magánszemélyt nevezték, aki a saját gazdaságában – nem egyéni vállalkozóként – a törvényben meghatározott mezőgazdasági kistermelésnek minősülő tevékenységet folytatott, és a mezőgazdasági tevékenységből származó éves bevétele nem haladta meg a **kettőmillió** forintot. Továbbá ha a mezőgazdasági kistermelőknek az éves bevételük nem érte el a **750 ezer** forintot, a törvény **adómentességet** biztosított. A mezőgazdasági kistermelésből származó jövedelem megállapítása két formában történt:

- a tételes költségelszámolás alapján,
- vagy a bevétel 90 százalékát tekintették jövedelemnek.

Ha a magánszemélyek (kistermelők) az utóbbi lehetőséggel éltek, a kistermelésből származó jövedelmüket úgy állapították meg, hogy a jövedelem első 150 ezer forintjára eső részt levonhatták az adóalapjukból.

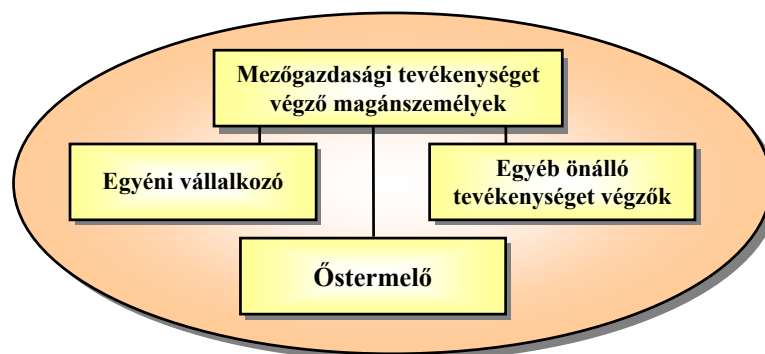
A kistermelőknek az adómentességi határt meghaladó rész jövedelemtartalmát „származtatott” úton kellett meghatározniuk. Állati termékek előállításánál **10 százalékát** kellett jövedelemnek tekinteni, növényi termékek előállításánál a **30 százalékát**. A kistermelőknek, ha a tételes költségelszámolás alapján állapítják meg a jövedelmüket, a mezőgazdasági termelésből bevételi nyilvántartást vagy bevételi és költségnyilvántartást kell vezetniük.

A következő évben (1994) a kistermelésre vonatkozó adómentességi értékhatárt kiterjesztették **egymillió** forintig. A törvény sem az egyes fogalmakban, sem a jövedelem megállapításának módjában nem változott az előzőekben ismertettekhez képest. A személyi jövedelemadóról szóló törvény 1997. évtől életbe lépő rendelkezése viszont gyökeresen megváltoztatta a mezőgazdasági termelés adózási szabályait. A törvény bevezette és meghatározta a **mezőgazdasági őstermelői** kört, és az addigi árbevételi határhoz kötött adómentességet felváltotta a **ténylegesen megszerzett jövedelem** megállapításának kötelezettsége. A kistermelői, őstermelői tevékenységet, mint önálló tevékenységből származó jövedelmet határozták meg. A mezőgazdasági kistermelés adóztatásának **átalakításakor** a törvényalkotók azt a célt fogalmazták meg, hogy a mezőgazdasági **kistermelők támogatottsága ne szűnjön meg**, de a kedvezményekkel csak az arra jogosultak élhessenek, és azok, akik vállalják azt, hogy láthatóvá teszik a mezőgazdaságból származó jövedelmüket (SCHABLIK, 2001).

A magánszemélyek által végzett mezőgazdasági tevékenységnek adózási szempontból akkor van jelentősége, ha az a személyes fogyasztást és a családi szükségleteket meghaladó mértékű, rendszeres és üzletszerű termelés keretei között folyik.

A szja-törvény rendelkezései alapján napjainkban a mezőgazdasági termelést folytató magánszemélyek a tevékenységüket a következő módon végezhetik (8. ábra).

8. ábra: A mezőgazdasági tevékenység végzésének lehetséges formái

- **Egyéni vállalkozó**ként akkor végezheti a tevékenységét a magánszemély, ha kiváltja az egyéni vállalkozói igazolványt.

A mezőgazdasági őstermelő kifejezetten **adó jogi kategória**, s rá a különös szabályozás szinte kizárólag a személyi jövedelemadóztatás rendszerében érvényesül.

- **Mezőgazdasági őstermelőnek**² az a mezőgazdasági termelő magánszemély minősül, aki, bevételi értékhatárra való tekintet nélkül, a 16. életévét betöltötte, a mezőgazdasági tevékenységet saját gazdaságban végzi, a törvényben felsorolt termékeket állít elő, tevékenységének igazolására őstermelői igazolványt váltott ki, és e tevékenységet nem egyéni vállalkozóként végzi.
- **Mezőgazdasági kistermelő** az olyan **mezőgazdasági őstermelő**, akinek az éves őstermelői árbevétele, bevétele a 4 millió forintot³ nem haladja meg. A mezőgazdasági kistermelőnek rendelkeznie kell mindazokkal a feltételekkel, amelyek a mezőgazdasági őstermelőre vonatkoznak.

Az **Agrárökonómiai kislexikon (1985)** már korábban is értelmezte és meghatározta, a mezőgazdasági kistermelést. Gyűjtőfogalomként kezeli, ide sorolja a *háztáji gazdaságokat*, az *egyéni gazdaságokat*, a *kisegítő gazdaságokat* és az *illetményföldeken termelőket*.

Érdeemes felidézni az **Új magyar lexikon (1962)** őstermelésre vonatkozó meghatározását: a statisztika és a közgazdaságtan által használt fogalom, amely a természetben található anyagok megszerzésével és kitermelésével foglalkozó termelési ágakat foglalja egy csoportba. A **Magyar értelmező kéziszótár (1998)** az őstermelőt mint piaci elemet említi, aki „*a saját termékeit piacon értékesíti*”.

Az őstermelői körön kívül eső tevékenységeket még *egyéb önálló tevékenységként* lehet folytatni.

- **Egyéb önálló tevékenységként** folytatja a mezőgazdasági termelést, aki nem rendelkezik sem **egyéni vállalkozói**, sem **őstermelői igazolvánnyal**.

Az e formában végzett tevékenységnek kizárólagos előnye, hogy – az egyéni vállalkozáshoz hasonlóan – az őstermelői tevékenységek körébe nem tartozó termékek előállítására is kiterjedhet. E tevékenység hátránya, hogy a magánszemély nem jogosult sem az egyéni vállalkozókat, sem az őstermelőket megillető kedvezményekre. **KISS (2001)** ugyanakkor arról tesz említést, hogy ezen termelők adójogi helyzete sajátos, mivel róluk a törvény külön említést nem tesz.

² Az EU országokban nem ismert fogalom az őstermelő. A magánszemélyek a mezőgazdasági tevékenységet családi gazdaság keretei között végzik. Az adózásuk is elkülönülten kerül megállapításra jelentős számú kedvezmény figyelembe vételével.

³ A mezőgazdasági kistermelőnek 1997. január 1-je és 1998. december 31-e között az minősült, akinek éves mezőgazdasági tevékenységéből származó bevétele nem haladta meg a 3 millió Ft-ot. 2003. január 1-től a kistermelés értékhatára 6 millió Ft-ra emelkedett.

2.3.3.2. Az egyéni vállalkozás és az őstermelés

A tradíciók miatt, azok figyelembevételével az őstermelői tevékenység végzésének lehetősége tömegeket érint, ezért a szabályozás külön körvonalazza azt, hogy a magánszemélyek **őstermelőként végezzék** az őstermelői termékek előállítását függetlenül attól, hogy rendelkeznek **egyéni vállalkozói igazolvánnyal**. Az őstermelés és az egyéni vállalkozás közös jellemzője, hogy a vállalkozásnak nincs elkülönült „szervezete”, és nincs a vállalkozó magánvagyonától jogilag elkülönült „vállalkozói vagyona”. **VIZDÁK és mtsai (2001)** felmérései alapján adózási szempontból főfoglalkozásban végzett tevékenység esetén az egyéni vállalkozási forma a kedvezőbb választás, míg mellékfoglalkozásban történő gazdálkodás esetén az őstermelői kategória az előnyösebb választás a magánszemélyek részéről.

A törvény egyértelműen meghatározza, hogy **őstermelő az lehet**, aki nem végzi **ugyanazt** a mezőgazdasági tevékenységet **egyéni vállalkozás** keretében. A törvény lehetőséget biztosít arra, hogy a magánszemély **egyszerre** folytasson **őstermelői** és **egyéni** vállalkozói tevékenységet olyan tevékenységi körben, amely egyébként őstermelői tevékenységnek minősülne, de alapkövetelmény, hogy a két „*vállalkozási tevékenységből*” származó bevétel és a felmerült költségek jól **elkülöníthetőek** legyenek.

Az **egyéni vállalkozókat** és **őstermelőket** egyaránt megillető előnyös szabályok érvényesülnek, többek között az, hogy a felvásárlóknak, illetve a törvény szerint „kifizetőnek” minősülő szervezetek nem vonnak le személyi jövedelemadó-előleget. Általános szabályként megfogalmazható: az **őstermelővé válás** feltétele, hogy – állampolgárságtól függetlenül – hazánk területén az ilyen tevékenységet végzők, ebből jövedelmet szerző külföldi magánszemélyek is lehetnek őstermelők.

Csak azt a mezőgazdasági tevékenységet lehet végezni őstermelőként, amelyet a törvény kifejezetten megenged (lásd a 2. számú mellékletben).

2.3.3.3. Az őstermelői igazolvány

Az őstermelői tevékenység őstermelői igazolvány birtokában végezhető. Az őstermelői tevékenységhez igazolvány szükséges, de annak kiváltása nem kötelező, bármikor kiváltható, de célszerű már az első értékesítés előtt beszerezni, hiszen az igazolvány bemutatása esetén a felvásárló adóelőleget **nem vonhat le**. Fontos tudnivaló, hogy akár **van** igazolvány, akár **nincs**, az értékesítés összegét a felvásárló köteles jelenteni az adóhatóságnak. **BÍRÓ (1998)** beszámolt arról, hogy megnőtt az őstermelői igazolványok iránti igény. Ennek magyarázataként azt jelöli meg, hogy a felvásárlók csak azokkal a termelőkkel állnak szóba, akik rendelkeznek a dokumentummal. Az őstermelői igazolvány **kettős szerepet** tölt be:

1. *egyrészt igazolja*, hogy a termelő *saját gazdaságában* állítja elő a terméket, és ennek megfelelően értékesíti,
2. *másrészt* azt, hogy tájékoztat arról, *milyen és mennyi terméket értékesített az őstermelő.*

Az igazolvány segítségével megállapítható:

- az értékesítésre felkínált áru eredete,
- a már megvett áru származása az esetleges élelmiszer-minőségi kifogás esetén,
- a kereskedőnél, feldolgozónál tárolt áru megszerzésének tényleges adatai.

Az őstermelői igazolványt 1997-1998 december 31-ig a megyei (fővárosi) agrárkamarák falugazdászai adták ki, 1999. január elsejétől a földművelésügyi hivatalok **falugazdászai** állítják ki. A mezőgazdasági őstermelő **egyidejűleg csak egy** igazolvánnyal rendelkezhet.

Az őstermelői igazolvány **két részből** áll (3. számú melléklet):

- **Adatnyilvántartó lap** (*igazolásra szolgáló rész*): amely a mezőgazdasági őstermelő adatainak a nyilvántartására szolgál.

Az igazolványban fel kell tüntetni:

1. az őstermelő nevét, lakcímét,
 2. az érvényesítés évét,
 3. a választott adózási módot,
 4. a kiadott bevételi nyilvántartással kapcsolatos bejegyzéseket.
- **Az értékesítési betétlap** az őstermelői bevételek nyilvántartására szolgál. Az értékesítési betétlap előre sorszámozott szigorú számadás alá tartozó nyomtatvány. A betétlapban kell feltüntetni az értékesítés adatait:

1. az értékesítés dátumát,
2. az értékesítés ellenértékét,
3. a felvásárlást igazoló bizonylat számát (felvásárlási jegy, számla stb.),
4. felvásárló nevét, aláírását.

A magánszemélyek az őstermelői igazolványt kiválthatják **egyénileg** vagy családtagjaikkal közösen (az ún. **közös őstermelői igazolvány**). Az **egyéni igazolvány**: amikor az őstermelői igazolványban csak egy személy adatait jegyezték be, és minden őstermelésből származó bevételt, költséget és adókedvezményt csak az igazolványban megjelölt személy számolhatja el, veheti igénybe. A **közös őstermelői igazolványt** a magánszemély a vele közös háztartásban élő családtagjával, családtagjaival **együttesen tett nyilatkozattal** igényelheti. Az együttes nyilatkozat feltétele, hogy minden egyes családtagnak az őstermelői jövedelem megállapítása és az általános forgalmi adózás tekintetében is ugyanazt az adózási módot kell választania, valamint a közös őstermelői tevékenység időszakában egymással munkaviszonyban, munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban nem állnak, a segítő családtagra vonatkozó rendelkezéseket egymásra vonatkozóan alkalmazhatják. A családtagok egybehangzó nyilatkozata, illetve hozzájárulása alapján a közös őstermelői igazolványt annak **a nevére kell kiállítani**, akit a családtagok **megneveztek**. A közös őstermelői igazolvány előnyeit és hátrányait a 20. táblázatban foglaltam össze.

20. táblázat

A közös őstermelői igazolványok nyújtotta előnyök és hátrányok

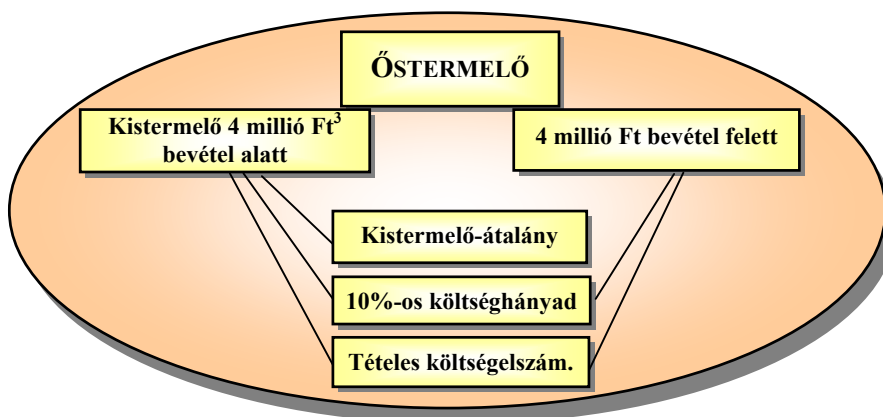
<i>Előnyei</i>	<i>Hátrányai</i>
Nem kell külön figyelni, hogy adott esetben kinek a nevére „adják le” a terméket, terményt. A vásárlásoknál nincs jelentősége annak, hogy a családtagok közül kinek a nevére szól a számla.	Az őstermelői igazolvány csak egy példányban áll rendelkezésre az adott családban.
A családtagoknak nem kell azzal „bajlódniuk”, hogy kinek mennyi jövedelme származott az őstermelésből, ugyanis az egyenlő arányban oszlik meg köztük.	A közös őstermelői igazolvánnyal való termelésnél előírás, hogy a jövedelem egyenlően oszlik meg a családtagok között, nem lehet „irányítani” a bevétel és a költség családtagok közötti megoszlását. Ha az őstermelésből adóköteles jövedelem keletkezett, akkor az igazolványban feltüntetett összes tulajdonosnak bevallási kötelezettség áll fenn.

2.3.3.4. A mezőgazdasági őstermelők által választható adózási módok

A mezőgazdasági őstermelői tevékenység megkezdésekor (az igazolvány kiváltásakor és az érvényesítésekor) a magánszemélynek **nyilatkoznia** kell, hogy az őstermelői tevékenységből származó bevételt milyen adózási forma alapján kívánja elszámolni a hatóságnak.

A mezőgazdasági őstermelő jövedelmének megállapítására az alábbi adózási módok egyikét választhatják (9. ábra).

9. ábra: Az őstermelők által választható adózási módok

A magánszemélyeknek a döntés meghozatalakor meg kell becsülniük, hogy a mezőgazdasági őstermelői tevékenységből származó árbevételük-bevételük az adott évben hogyan alakul. A **10%-os költséghányadot és a tételes költségelszámolást** – a bevétel nagyságától függetlenül – bármely őstermelő választhatja, viszont a **kistermelői átalányadózást csak** azok az ún. mezőgazdasági kistermelők, akiknek az őstermelői tevékenységükből származó **bevételük nem haladja meg a 4 millió forintot**⁴.

⁴ 2003. január 1-től a kistermelés értékhatára 6 millió Ft-ra emelkedett.

2.3.3.4.1. Az egyes őstermelői adózási módok ismertetése

1. A **10%-os vélelmezett költséghányadot** alkalmazó őstermelőknek a költségeket **nem kell** számlákkal **igazolniuk**. Ez esetben, a **teljes bevétel 90%-a** számít jövedelemnek. A fizetendő adó kiszámításához a jövedelmüket **össze kell vonniuk** a más tevékenységből származó, az összevont **adóalapba tartozó** önálló és nem önálló tevékenységből származó, valamint az egyéb összes jövedelmükkel és **együttesen, közösen** kell megállapítaniuk a fizetendő adót. Tekintettel arra, hogy a tételes költségelszámolást választó kistermelők számla nélkül **is jogosultak** a 40% költséghányad érvényesítésére, a kistermelőknek, őstermelőknek **meg kell fontolniuk** a 10%-os költséghányaddal történő adózási mód választását.
2. A **tételes költségelszámolás** alkalmazása esetén az éves bevétellel szemben felmerült költségeket, kiadásokat tételesen, számlákkal kell alátámasztani, bizonyítani. A tételes költségelszámolással történő adózás lényege, hogy a bevételnek a **költségekkel csökkentett** része számít jövedelemnek. Költségként csak a ténylegesen felmerült, az őstermelői tevékenységgel közvetlenül összefüggő, kizárólag a bevétel megszerzése, a tevékenység folytatása érdekében a naptári évben kifizetett, szabályszerűen igazolt költségek, kiadások számolhatók el.

A kistermelőknek, őstermelőknek a bevételeik és kiadásaik feljegyzésére **naplófőkönyv, pénztárkönyv, bevételi és kiadási** feljegyzés, illetve egyéb nyilvántartás vezetése nélkülözhetetlen. Az őstermelő maga dönti el, hogy melyik nyilvántartási módot választja, de szem előtt kell tartania azt, hogy a nyilvántartásából önmaga, valamint az adóhatóság számára **egyértelműen** meghatározható legyen a jövedelem és az adófizetési kötelezettség. A tételes költséghányad alapján adózó őstermelőknek adójuknak a megállapításához a kistermelésből és az őstermelésből származó jövedelmüket **össze kell vonniuk az összes** adóalapba tartozó önálló és nem önálló tevékenységükből származó, valamint az egyéb jövedelmükkel, és **együttesen kell** megállapítaniuk a fizetendő adójukat. A számított adó az összevont adóalap után az aktuális szja tábla szerint kerül meghatározásra. A mezőgazdasági kistermelőt, őstermelőt megilleti a 100 ezer Ft **őstermelői adókedvezmény**.

A mezőgazdasági termelés sajátosságaiból adódóan gyakran előfordul, hogy a **nyereséges és veszteséges** évek váltják egymást. A személyi jövedelemadóban **általános szabályként** az érvényesül, hogy a költségeket csak a bevétel erejéig lehet elszámolni, a bevételt meghaladó költséget a magánszemélyeknek egyéb forrásból kell fedezniük. Az e

szabály által előírt hátrányt csak az ún. veszteségelhatárolással lehet elkerülni. A veszteségelhatárolás azt jelenti, hogy az adott évben ha **a költségek meghaladják a bevételeket**, a bevételt meghaladó költségeket „*át lehet vinni*” a következő évre, évekre. A mezőgazdasági kistermelők, őstermelők közül a **veszteségelhatárolás** alkalmazására csak azok **jogosultak**, akik a **tételes költségelszámolással** állapítják meg a jövedelmüket.

A veszteség miatt el nem számolt költségeket az őstermelők a következő öt **adóév** bevételével szemben számolhatják el. **A tevékenységet megkezdő** kistermelők, őstermelők a kezdés évében, majd az azt követő két évben keletkezett veszteségét **korlátlan ideig** határolhatják el, de a veszteség későbbi elszámolásakor mindig a legkorábban elhatárolt összeget kell figyelembe venniük.

3. A kistermelői átalányadózás a jövedelem megállapításának **legegyszerűbb**, „*legkényelmesebb*” módja. A kistermelői átalányadózási módot csak azok az őstermelők választhatják, akiknek az éves árbevételük-bevételük **nem haladja meg** a 4 millió Ft-ot. Esetükben **nincs szükség** a számlák gyűjtésére, a költségek nyilvántartására, igazolására, ugyanis a jövedelem a bevétel meghatározott százaléka. Az átalányadózási formát választó őstermelőknek az adóévben felmerült **összes költségüket** elszámoltnak kell tekinteniük. Továbbá, nem illeti meg a korábban említett kedvezmények pl.: kistermelői költségátalány, az őstermelői adókedvezmény, veszteségelhatárolásának a lehetősége és az egyéb adókedvezmények. Az őstermelői tevékenységből származó bevételből a törvényben meghatározott költséghányaddal csökkentve kell megállapítaniuk a jövedelmüket. **A kistermelői átalányadózási** mód alapján meghatározott jövedelmet – más jövedelmektől elkülönítve – **külön** szabályok szerint kell megállapítani. Nem képezi tehát az így kiszámított jövedelem a magánszemélyek együttes összevont adóalapját. A kistermelői átalányadózást alkalmazó mezőgazdasági kistermelők, őstermelők a **jövedelmüket**:

- az állattenyésztésből és állati termék előállításából származó bevétel **6%-ában**,
- minden más őstermelői bevétel **15%-ában kell megállapítaniuk**.

A jövedelem kiszámításánál kiemelten figyelembe kell venni, hogy az állattenyésztéssel foglalkozó őstermelők csak az állatok és állati termékek eladási ára után számíthatják a diktált 6%-os jövedelemhányadot. Minden más értékesítés után a 15%-os jövedelemhányadot kell alkalmazni.

Az így kiszámított jövedelem után **mindenképpen adót kell fizetniük**, mivel *a kistermelői átalányadózóknak nem jogosultak az őstermelői adókedvezményre!*

A fizetendő adó mértéke:

- 200 ezer forint jövedelemig a jövedelem **12,5%-a**,
- 200 ezer és 600 ezer forint közötti jövedelem esetén a teljes jövedelem **25%-a**.

A bevételeket az őstermelőkre vonatkozó általános szabályok szerint kell figyelembe venni (a nyilvántartásokban feljegyezni) **azzal az eltéréssel**, hogy a tevékenységhez **nyújtott** vissza nem térítendő **támogatás** nem számít az átalányadó alapjának kiszámításánál figyelembe veendő bevételbe.

Az előbbieket is jól mutatják, hogy a magánszemélyek mezőgazdasági tevékenységének adózása **igen részletes**, alapos jártasságot követel meg a termelőktől. A gazdálkodók számára a megfelelő adózási mód megválasztásához az egyes adózási módok nyújtotta **előnyöket** és **hátrányokat** összefoglalva mutatom be a 21. táblázatban, valamint a termelőket megillető kedvezményeket a 10. ábrán.

21. táblázat

Az egyes őstermelői adózási formák előnyei és hátrányai

Előnyök	Hátrányok
<i>10%-os költségánnyaddal</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • a költségekről nem szükséges számla • nincs költségnyilvántartás • adókedvezményeket lehet igénybe venni • egyszerű, könnyen alkalmazható • nincs árbevételi felsőhatár 	<ul style="list-style-type: none"> • a teljes bevétel 90%-a jövedelemnek számít • nincs a veszteségelhatárolásra lehetősége • nem szolgáltat információt a gazdálkodónak • bizonyos árbevétel felett nem célszerű alkalmazni • a tényleges költségek nem számolhatóak el
<i>kistermelői átalányadózás</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • a termelési költségekről nem szükséges számla • nem kell a költségeket nyilvántartani • egyszerűen alkalmazható • minimális a nyilvántartása 	<ul style="list-style-type: none"> • a veszteség nem határolható el • a kedvezményeket nem lehet igénybe venni • az árbevételi felső határ 4 millió forint⁵ • diktált a jövedelem meghatározása
<i>tételes költségelszámolás</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • számla nélkül is elszámolható költség • a veszteség elhatárolható • kedvezményeket lehet igénybe venni • a jövedelmet a gazdálkodó „irányítja” • a tényleges adófizetés határa kitölődik • nincs árbevételi felső határ 	<ul style="list-style-type: none"> • a költségeket gyűjteni, nyilvántartani szükséges • minimális szakértelemre van szükség • szükséges nyilvántartásokat vezetni

⁵ 2003. január 1-től a kistermelés értékhatára 6 millió Ft-ra emelkedett.

10. ábra: Kedvezmények a vállalkozási formák tükrében

Vállalkozási – adózási forma Jogosultság	Egyéb önálló tevékenységet folytató magánszemély	Egyéni vállalkozó	ŐSTERMELŐ				
			Kistermelő			4 millió Ft felett	
			10%-os költ- séghányad	Tételes	Átalány	10%-os költ- séghányad	Tételes
Támogatásokat lehet igénybe venni		igen	igen	igen	igen	igen	igen
Nem kell tőle előleget levonni		igen	igen	igen	igen	igen	igen
Nem kell bevallania jövedelmet, ha a bevétel 250 ezer forint alatt van			igen	igen	igen		
Nem kell bevallania jövedelmet 1,5 millió alatt és 20% igazolt költség esetében				igen			
Őstermelői kedvezményt lehet igénybe venni			igen	igen		igen	igen
Őstermelői adókedvezményen belül könyvelői díjkedvezményt vehet igénybe				igen			
Bevételt csökkentő kedvezményt vehet igénybe		igen	igen	igen		igen	igen
Kistermelői költséghányadot alkalmazhat				igen			
Elhatárolhatja a veszteségét		igen			igen		
Elszámolhatja az értékcsökkenési leírást		igen		igen			
Átalányadózásra jogosult		igen					

A 20. táblázat elemzése során megállapíthatjuk, hogy sorrendben a legtöbb hátránnyal a 10%-os költségelszámolású adózási forma jár, majd ezt követi az átalányadózási mód, és végül a legkevesebb hátránya a tételes költségelszámolású adózásnak van. A hátrányok mellett az előnyök számbavételével megállapíthatjuk, hogy a tételes költségelszámolást választó őstermelők azok, akik a **legtöbb** kedvezményre jogosultak, majd a 10%-os költségelszámolású adózási módot, és végül az átalányadózási formát választók azok, akik a **legkevesebb** kedvezményt vehetik igénybe.

A 10. ábrában a legtöbb „**igennel**” kitöltött részt a tételes költségelszámolású adózási mód oszlopában találtuk.

A tételes költségelszámolást választó őstermelők, ha egyben kistermelők is, az átalányadózási mód kivételével minden kedvezményre jogosultak. A legkevesebb kedvezmény az átalányadózó őstermelőt illeti meg. A 10%-os költségelszámolású adózási módot választó őstermelők már több kedvezményt vehetnek igénybe, de választását nem javasoljuk, helyette válasszák a tételes költségelszámolást. Mint a táblázatból jól kitűnik, az egyéb önálló tevékenységet folytató magánszemélyek semmilyen adókedvezményre nem jogosultak, így ennek a választása csak nagyon indokolt esetben ajánlott. Az egyéni vállalkozók számos kedvezményt vehetnek igénybe, de olyan „*nagyvonalú*” lehetőségek, mint a kistermelői költségátalány vagy az őstermelői adókedvezmény, **nem illeti** meg őket.

2.3.3.4.2. Az őstermelői tevékenység bevételének meghatározása

Az őstermelők jövedelmének a megállapításához nélkülözhetetlen a **bevételek** pontos **meghatározása**. Az őstermelők bevétele **nem azonos** az általuk megtermelt termékek eladási árával, abban számításba kell venni az **egyéb tételeket** is. Bevétel a magánszemélyek által az adóévben megszerzett, a tevékenység ellenértékéért vagy más jogcímen kapott vagyoni érték, a törvényben meghatározott kivételekkel (3 melléklet).

A **bevételekszerzés időpontja** az a nap, amikor a magánszemélyek a bevételhez **hozzájutottak**, vagy az a **rendelkezésére állt**. A nem pénzbeli formában kapott bevétel a birtokbavétel napja, a jóváírt összegnél a jóváírás napján kell a bevételhez hozzászámítani.

2.3.3.4.3. Az őstermelői bevételt csökkentő tételek és díjkedvezmények

A tételes költségelszámolást alkalmazó gazdálkodók jogosultak az ún. **bevételecsökkentő kedvezményekre**. A *4 millió forint éves bevételt el nem érő őstermelők* még további külön előnyöket is élveznek. Ennek lényege, hogy:

- **a 2 millió Ft bevételt meg nem haladó** kistermelőknek *nem kell adót fizetniük* (bevallás helyett csak „nyilatkozatot” kell tenniük) akkor, **ha a bevétel 20%-ának** megfelelő összegű költség számlával rendelkeznek.
- ha az előbbi kedvezményt nem alkalmazzák (mert bevételük meghaladják a 2 milliót, vagy nincs elegendő értékű számlájuk) a kistermelők jövedelmük megállapításánál a számlával igazolt költségeken felül még a bevétel 40%-át (de legfeljebb 1,5 millió Ft-ot) ún. **kistermelői költségátalány** címén figyelembe vehetik.

A mezőgazdaság őstermelők **adókedvezményként** levonhatják az összevont jövedelmüket terhelő adóból a **legfeljebb 100 ezer Ft** összegű úgynevezett őstermelői adókedvezményt. A **4 millió forint**⁶ feletti őstermelői bevételt elérők már **nem számítanak** kistermelőknek, ezért nem választhatják a kistermelői átalányadózást, és **nem vehetik igénybe** a kistermelői költségátalányt. A többi őstermelőhöz hasonlóan jogosultak a bevételt csökkentő kedvezményekre, és a maximum 100 ezer forintos őstermelői adókedvezményre.

A mezőgazdasági őstermelőknek – bármilyen adózási módot is választottak – *nem kell bevételéből jövedelmet figyelembe venniük*, ha az őstermelői tevékenységből származó bevételük az **évi 250 ezer forintot nem haladta meg**.

Ez a szabály nem azt jelenti, hogy a **250 ezer forint** alatti bevétel feltétlenül adómentes, mert ha ezt a határt a bevétel akár egy forinttal is túllépi, a jövedelmet a 250 ezer forint beszámításával kell meghatározni.

⁶ 2003. január 1-től a kistermelés értékhatára 6 millió Ft-ra emelkedett.

2.3.3.4.4. Az őstermelő költségként elszámolható kiadásai

A mezőgazdasági őstermelők, kistermelők a tárgyévi bevételükkel szemben csak azokat a kiadásokat számolhatják el, amelyek:

- az őstermelői tevékenységgel **közvetlenül** összefüggenek,
- kizárólag a bevétel megszerzése, a **tevékenység folytatása** érdekében merültek fel,
- a naptári évben **ténylegesen kifizették**,
- és szabályszerűen igazolták.

A legfontosabb költségeket, kiadásokat a 3. számú melléklet tartalmazza. A számlával **nem igazolt** költségek (a kistermelő nem tudja igazolni, de ténylegesen felmerülő kiadások, mint pl. metszés, betakarítás, napszámosok részére fizetett kiadások) egy összegben elszámolhatóak, ha a feltételek adottak.

A feltételek alatt értjük:

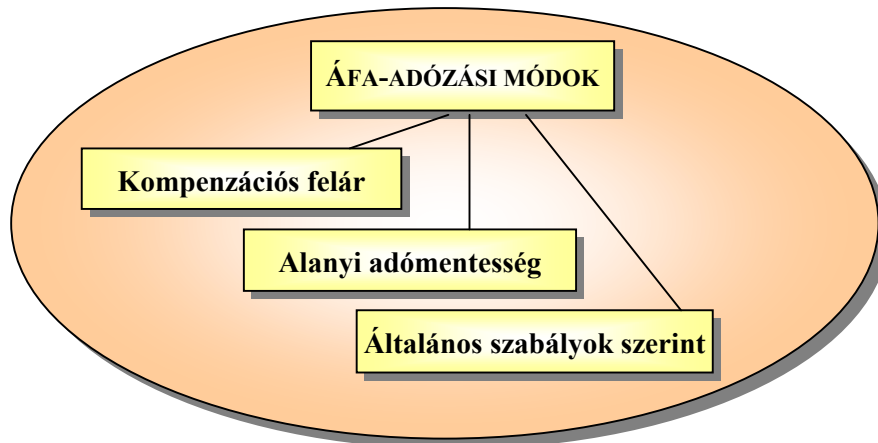
1. az őstermelőknek a **tételes költségelszámolású** adózási formát kell választaniuk,
2. a tárgyévi bevétel 40%-nak megfelelő, de maximum 1,5 millió forint ún. *kistermelői költségátalányt* számolhatnak el minden egyéb igazolás nélkül.

2.3.3.4.5. Az általános forgalmi adó sajátos szabályai

Az általános forgalmi adóról szóló törvény nem tartalmaz külön rendelkezéseket a mezőgazdasági őstermelők adókötelezettségére. A mezőgazdasági termelést folytató adóalanyokra az áfa rendszerében a vállalkozási formájuktól, bevételük nagyságától függetlenül egységes szabályok vonatkoznak.

A mezőgazdasági tevékenységet végző adóalanyok az általános forgalmi adó rendelkezése alapján három adózási mód közül választhatnak, amelyet a 11. ábra mutat be.

11. ábra: Östermelők az általános forgalmi adó rendszerében

1. A **kompenzációs felár alkalmazása** azt jelenti, hogy a mezőgazdasági tevékenységet folytató adóalanyok e tevékenység tekintetében – a termékimport kivételével – adó fizetésére nincsenek kötelezve, de adólevonási jogukat sem gyakorolhatják. Az áfa-törvény szempontjából az östermelőket akkor tekintjük *mezőgazdasági tevékenységet végzőknek*, ha olyan terméket termelnek és értékesítenek, amelyet az áfa-törvény szerint kompenzációs felárra jogosítanak, valamint a saját maguk által termelt terméket nem közvetlenül a fogyasztóknak, hanem felvásárlóknak értékesítik.

A termék értékesítésekor *nem a termelők számolják fel az áfát*, hanem helyette a *termék felvásárlását végző kifizetők* a felvásárlási áron felül ún. **kompenzációs felárat** fizetnek a **termelők részére**. A tevékenység folytatásához beszerzett termékek és szolgáltatások árában megfizetett áfa nem igényelhető vissza, *de költségként elszámolható*.

A kompenzációs felár mértéke

- a növénytermesztési termékek és elsődleges fogyasztásaik esetén a felvásárlási ár **12%-a**,
- állati eredetű terméknél, valamint erdei magok, csemeték és erdősítés esetében pedig **7%-a**.

2. Az **alanyi adómentességet** akkor lehet választani, ha a gazdasági termelésből származó *bevétel az előző évben ténylegesen és a tárgyévben várhatóan nem haladja meg a 2 millió forintot*. Az alanyi adómentesség-értékhatárt nem tevékenységenként, hanem összevontan kell érteni akkor is, ha több különféle áfa-köteles tevékenységet

végez, azaz az őstermelő egyben egyéni vállalkozó is. Az alanyi adómentesség **előnye**, hogy az ezt választó adóalanyok nincsenek kötelezve adó fizetésére – egyes értékesítéseik kivételével –, nem terhelik adó-nyilvántartási, -megállapítási, -bevallási és -elszámolási kötelezettségek. **Hátránya**, hogy *nem jogosultak a beszerzései során megfizetett adó levonására*, és *nem részesülhetnek kompenzációs felárban*. Az előnyök és hátrányok egybevetése alapján megállapíthatjuk, hogy a mezőgazdasági őstermelők, akik megfelelnek a mezőgazdasági termelésre vonatkozó különleges jogállás feltételeinek, akkor döntenek helyesen, ha nem választják az alanyi adómentességet.

3. Az **általános szabályok** alkalmazása azt jelenti, hogy a termelők a termék, áru, eszköz eladásakor az eladási árra az áfa-törvényben meghatározott adókulcsok egyikét (12% vagy 25%) felszámítják. Ezt a termék vevője köteles részükre megfizetni, az eladók viszont az adóhatóságnak kötelesek bevallani és befizetni. Az általános szabályok szerint adózó őstermelők nem tarthatnak igényt a kompenzációs felárra, viszont jogosultak arra, hogy a tevékenységhez kapcsolódó beszerzéseinek árában foglalt, ún. előzetesen felszámított adót a fizetendő adóból levonják. Erre a levonásra – mint minden adóalany – csak a saját nevére szóló, az adó összegét hitelesen igazoló számla birtokában kerülhet sor. Nem jogosultak az áfa levonására azok az őstermelők, akik a jövedelmük megállapítására a 10%-os költséghányadot alkalmazzák.

2.3.3.4.6. Az őstermelők adóbevallása

A mezőgazdasági kistermelőknek, őstermelőknek, hogy **mikor, kinek, milyen**, adóbevallást kell elkészíteni, és azt mikorra kell legkésőbb benyújtani, a 12. ábra mutatja be. Általános szabályként elmondható, hogy az őstermelőknek az adott évről **nem kell adóbevallást elkészíteniük**, illetve csak egy nyilatkozatot kell beadniük ha:

- a mezőgazdasági kistermelésből származó **bevételük nem haladta meg** a 250 ezer forintot (az adómentességi határt),
- az őstermelői tevékenységgel kapcsolatban **nem terheli egyéb** adófizetési kötelezettség,
- **más forrásból nem származott** bevallási kötelezettség alá eső jövedelme.

Továbbá **nem kell jövedelmet számolnia** az őstermelői bevételből annak, aki

- a tételes költségelszámolást választotta,
- és éves bevétele 250 ezer és 2 millió forint között volt
- és rendelkezik számlával a bevétel 20%-át kitevő költségekről.

A jövedelem bevallása helyett ilyenkor – a feltételek fennállásáról – elegendő megtenniük egy bevallással egyenértékű **nyilatkozatot**. A mezőgazdasági őstermelőknek be kell nyújtaniuk az **őstermelői tevékenységből származó adóbevallást**, ha az alábbi körülmények valamelyike fennáll:

- a költségvetés felé **adófizetési kötelezettségük** van, mert pl.:
 - alkalmazottat foglalkoztattak, vagy
 - fogyasztási adó fizetésére vannak kötelezve,
- a mezőgazdasági őstermelésből **adóköteles jövedelmük** származott, mert pl.:
 - az átalányadózást választották, és az éves árbevételük-bevételük elérte és meghaladta a 250 ezer Ft-ot,
 - bevételük 250 ezer és 2 millió forint között volt, de nem rendelkeztek a bevétel 20%-ának megfelelő értékű költségelszámolással.

Az őstermelői adóbevallást a tárgyévet követő év **február 15-ig** kell beadniük abban az esetben, ha az őstermelő egyben egyéni vállalkozó is, és a **költségvetés felé** egyéb adókötelezettsége is fennáll. A bevallási határidő a tárgyévet követő év **március 20.** abban az esetben, ha az őstermelő nem egyéni vállalkozó, de van adóköteles jövedelme.

Az őstermelőknek az adómentességi határt „átlépve” – adózási módtól függetlenül – **egészségügyi hozzájárulást** kell fizetniük. Az egészségügyi hozzájárulás nagyságát befolyásolja a kimutatott jövedelem nagysága és a választott őstermelői adózási forma. Ezért az **átalányadózást** választó őstermelők egészségügyi hozzájárulása az átalányadó 25%-a. A **tételes költségelszámolást** választó őstermelőknek (ha egyszerűsített bevallással élnek) a bevétel 5 százalékanak 15%-át kell egészségügyi hozzájárulásként fizetniük.

12. ábra: Az őstermelő adóbevallási kötelezettsége

2.3.3.5. A kistermelők, őstermelők által vezetendő nyilvántartások

A mezőgazdasági tevékenységet végzők számára elengedhetetlen a tevékenységük során realizált bevételeknek és a felmerült (igazolt) költségeknek a szakszerű feljegyzése. A törvényi előírás alapján bizonyos gazdálkodók már minimális nyilvántartás alapján is eleget tehetnek a törvény rendelkezéseinek, más termelők viszont komoly nyilvántartás vezetésére vannak kötelezve. SALAMON és CSATÁRI (1993) megállapítja, hogy a korábbi időszakban a részfoglalkozású kistermelők számára **nem volt kötelező** érvényű a könyvelési elszámolás. Mivel a kistermelők **750 ezer forint** éves bevételig adómentességet élveztek, semmilyen nyilvántartásra nem voltak kötelezve.

KOZMA (2000) szerint a kisméretű gazdaságokban (családi gazdaságokban) a nyilvántartásokkal kapcsolatos feladatokat a tulajdonos látja el. A közepes gazdaságokban kapcsolt munkakör keretében oldják meg a feladatot, a nagyméretű gazdaságokban külön személy felel az egyes nyilvántartások szakszerű vezetéséért. A kisebb területen gazdálkodó termelőknél (egyéni vállalkozóknál, őstermelőnél) gyakran gondot okoz az adminisztráció, az áttekinthető és jól használható feljegyzések hiánya. A napi feladatok mellett a termelőknél **nem marad idejük** a feljegyzések készítésére, így fontos adatok, ismeretek merülnek feledésbe (VARGA, 2002).

Az egyes nyilvántartási mód megválasztását nemcsak adózási szempontok határozzák meg, hanem a gazdálkodás körülményei is predesztinálják. Ezt jól mutatja a KOZMA (1997) által összeállított táblázat.

22. táblázat

A mezőgazdasági kistermelők által alkalmazott nyilvántartási rendszerek

Nyilvántartási, könyvvezetési rendszer	A rendszer alkalmazására kötelezett mezőgazdasági termelők
<i>A bevételek nyilvántartása</i>	A mezőgazdasági kistermelő, ha a bevétele az évi 250.000 forintot nem haladja meg A mezőgazdasági őstermelő, mezőgazdasági vállalkozó, ha az átalányadózást választja
<i>A bevételek főágazonkénti (állattenyésztés, növénytermesztés) nyilvántartása</i>	A mezőgazdasági kistermelő, ha a bevétele az évi 250.000 – 4.000.000 forint között van és a kedvezőbb átalányadózást választja
<i>A bevételek és a számlával igazolt költségek elszámolása</i>	A mezőgazdasági kistermelő, ha a tételes költségelszámolást alkalmazza, és a számlával nem igazolt költségelszámolás lehetőségével is él
<i>A bevételek és a költségek elszámolása</i>	A mezőgazdasági őstermelő, mezőgazdasági vállalkozó, ha a tényleges jövedelem alapján adózik

Forrás: Kozma, 1997.

1997-től a mezőgazdasági kistermelők, őstermelők a bevételük nyilvántartására és jövedelmük megállapítására az alábbi nyilvántartások közül választhatnak:

1. bevételi nyilvántartás,
2. bevételi és költségnyilvántartás,
3. pénztárcönyv, naplófőkönyv.

A mezőgazdasági őstermelőknek csak azokat a nyilvántartásokat kell vezetniük, amelyek az általuk választott adózási módnál az adó megállapításához szükségesek (GÁTI, 2001).

1. Bevételi nyilvántartást kötelesek vezetni azok a mezőgazdasági kistermelők, őstermelők, akiknek a bevételük *nem kifizetőtől* származik, és az *átalányadózás*, vagy a *10%-os költséghányad* szerinti adózási forma egyikét választották. A bevételi nyilvántartás formájára, annak tartalmára a törvény nem fogalmaz meg előírásokat, ez lehet egy „kockás füzet” is (SZIKORA, 1999). Az őstermelői igazolvány „értékesítési betétlapja” nem igazán felel meg erre a célra, mivel ez **elsősorban** a termékértékesítés feljegyzésére szolgál, az egyéb bevételek (eszközök eladása, bérbeadása stb.) feljegyzésére további nyilvántartás szükséges. Ha az őstermelőknek bevételük **csak és kizárólag** a termékek értékesítéséből származik, és a feltételeknek megfelelnek (átalányadózó, vagy *10%-os költséghányad* szerint adózó, és az értékesítés kifizető részére történik), akkor **elengedő** az értékesítési betétlapot vezetni. A termék értékesítésekor a kistermelőknek, őstermelőknek **jelezniük kell**, hogy a kifizetett összeget önmaguk kívánják felvezetni a nyilvántartásukba. A termelők az értékesítési betétlapra negyedévente **kötelesek bejegyezni** az értékesítés után szerzett bevételüket. A termelőknek az értékesítési betétlapot az **adóév végén** az üresen maradt sorok áthúzásával le kell zárniuk, az értékesítést összegezniük kell. Az értékesítési betétlapot, az értékesítést igazoló bizonylatokat, más egyéb feljegyzéseket a termelőknek együttesen meg kell őrizniük a későbbi esetleges ellenőrzések igazolására. A **bevételi nyilvántartás**, ezen belül az *értékesítési betétlap* mint a **legegyszerűbb** feljegyzési forma könnyen kezelhető, de a gazdálkodó **információigényét** csak igen kis mértékben kielégítő dokumentum. Költségek, kiadások feljegyzését, nyilvántartását nem teszi lehetővé.

2. A bevételi és költségnyilvántartás az előzőhöz képest egy összetettebb, bővebb információt nyújtó nyilvántartás. Bevételi és költségnyilvántartást kell vezetniük azoknak a kistermelőknek, őstermelőknek, akik saját döntésük alapján a **tételes költségelszámolású** adózási formát választották, és **nem kívánják érvényesíteniük** az áfa-levonási jogukat. A bevételek között kell kimutatniuk a termék értékesítése és az egyéb értékesítése címen

szerzett bevételüket. A termelőknek a bevételi és költségnyilvántartást az adóév végén le kell zárniuk, a jövedelmüket meg kell határozniuk. A bevételi és költségnyilvántartás már egy bővebb adatokat szolgáltató feljegyzés, amely vezetését **nem csak** a tételes költségelszámolást választó termelőknek, hanem az egyéb adózási módot választóknak is javaslom, hogy válasszák.

3. Pénztárkönyvet, naplófőkönyvet kötelesek vezetni azok a kistermelők, őstermelők, akik a tételes költség-elszámolású adózási módot választották és az áfa levonási jogukat érvényesíteni kívánják. A pénztárkönyvben, naplófőkönyvben a bevételeket és a kiadásokat időrendben, naponkénti megbontásban, az áfa-kulcsok szerinti részletezésben sorszámokkal és dátummal, okmányokkal alátámasztva kell bejegyezniük, összesíteniük, az adózás rendjéről szóló törvény bizonylatokra, könyvvezetésre, nyilvántartásra és határidőkre vonatkozó rendelkezések figyelembevételével megőrizniük.

A pénztárkönyv, naplófőkönyv vezetése mellett a gazdálkodóknak **egyéb részletező nyilvántartások** vezetésére is szükség van. A pénztárkönyv, naplófőkönyv és a hozzá kapcsolódó nyilvántartások vezetése **komoly felkészültséget, szakmai hozzáértést** igényel. Ugyanakkor a pénztárkönyv, naplófőkönyv vezetése egy komoly „professzionális” gazdálkodást legjobban kielégítő, azt alátámasztó dokumentumok sorozata. A nyilvántartásokból a termelők olyan információkat **tudnak** szerezni, amelyek a gazdálkodás **tervezhetőségét, adatszolgáltatását** és az **információ igényét** messzemenőig kielégíti. Az egyes nyilvántartások által biztosított előnyöket és hátrányokat a 23. táblázatban foglaltam össze.

23. táblázat

Az őstermelők által alkalmazható nyilvántartások előnyei és hátrányai egységes keretben

Előnyök	Hátrányok
<i>Bevételi nyilvántartás</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Egyszerű, könnyen kezelhető • Nem igényel komoly szakmai ismeretet 	<ul style="list-style-type: none"> • Nem mindenki alkalmazhatja. • Minimális az információ szolgáltatása
<i>Bevételi és költségnyilvántartás</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Áfás őstermelő kivételével mindenki választhatja • Nem igényel komoly szakmai ismeretet 	<ul style="list-style-type: none"> • Áfa-körbe tartozók nem választhatják • Egyéb nyilvántartásokra is szükség lehet
<i>Pénztárkönyv, naplófőkönyv</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Minden őstermelő választhatja • Hatóság által elfogadott, (ajánlott) • (Leg)magasabb szintű információhordozó 	<ul style="list-style-type: none"> • Komoly szakértelemre van szükség • Szakértelem hiányában könyvelőre van szükség

2.3.3.6. A mezőgazdasági kistermelők, őstermelők a hazai támogatás rendszerében

A magyar nemzetgazdaságban **kiemelkedő szerepe** van a mezőgazdaságnak és a hozzá kapcsolódó feldolgozóiparnak. Ezen ágazatok helyzetének az alakulása jelentősen kihat a gazdaság egészére. A mezőgazdaság támogatás az évek során folyamatosan változott mind jogcímenként, mind a folyósított összeg tekintetében. A mezőgazdasági termelés a sajátosságaiból kifolyólag támogatásra szorul. **Villányi (1998)** a mezőgazdaság támogatását két okra vezeti vissza:

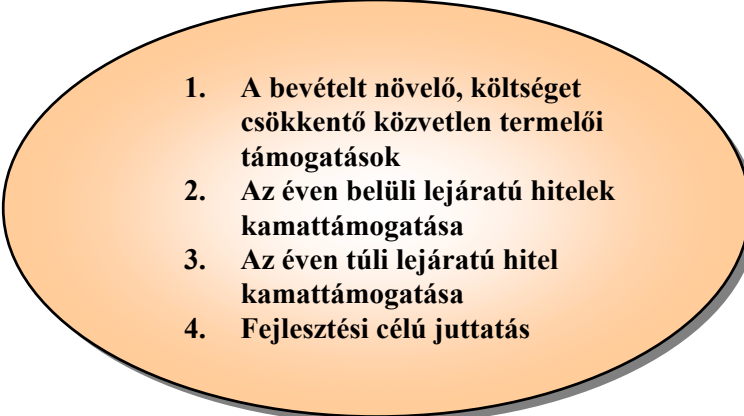
1. az agrárágazat vállalkozói relatív hátrányban vannak az egyéb ágazat vállalkozóival szemben,
2. az agrárágazati tevékenység speciális kezelést igényel, az esélyegyenlőség megteremtése érdekében a hátrányokat támogatásokkal lehet mérsékelni.

Az agrártámogatások **céljaként** megfogalmazható:

1. az alkalomszerűen jelentkező értékesítési gondok, problémák enyhítése,
2. a termelők megfelelő jövedelemhez juttatása,
3. piaci zavarok kezelése, felszámolása,
4. a magyar agrártermékeknek az Európai Unióhoz mért támogatási hátrányának a csökkentése,
5. a vidéki lakosság életkörülményeinek a javítása.

A mezőgazdasági kistermelők, őstermelők számára elérhető támogatások az alábbiak lehetnek (13. ábra).

13. ábra: A mezőgazdasági őstermelők által igénybe vehető támogatások

-
1. A bevételt növelő, költséget csökkentő közvetlen termelői támogatások
 2. Az éven belüli lejáratú hitelek kamattámogatása
 3. Az éven túli lejáratú hitel kamattámogatása
 4. Fejlesztési célú juttatás

Az 1998. évtől kezdődően megfogalmazódott, hogy a mezőgazdasági őstermelők támogatása ne legyen „rendszeridegen”, és jöjjön létre egy olyan központi adatbázis, amely a támogatások felhasználásáról teljes körű információt szolgáltat.

Mezőgazdasági támogatásban a mezőgazdasági őstermelő **akkor részesülhet**, ha:

1. adó-, vám-, egészség-, nyugdíjbiztosítási járulékhátralékkal **nem rendelkezik**,
2. és a mezőgazdasági termelők agrártámogatás-igénybevételével összefüggő adatszolgáltatásának és nyilvántartási kötelezettségének **eleget tett**.

A mezőgazdasági termelő a miniszter által meghatározottak szerint **támogatást** csak abban az esetben **vehet igénybe**, ha a jogszabályban közölt adatlapot kitölti, ezáltal **adatot szolgáltat**, és őt rendelet alapján **nyilvántartásba** veszik. **Balogh (1999)** megállapítja, hogy a támogatás elnyerésének feltétele a gazdák regisztrációja. Ez ugyan egy jogos követelmény, de a termelők jelentős része lemond a támogatásról, mintsem átvilágíttassa magát. **Czautner (1999)** is hasonló következtetést tesz, és véleménye szerint a nagy problémát az okozza, hogy a termelők nagy része még mindig nem meri magát regisztráltatni, így elesik a mezőgazdasági támogatásoktól. A megkérdezett gazdák a *nem regisztrálás* okaként a bizalmatlanságot jelölték meg.

A mezőgazdasági termelők részére nyújtott támogatások megítélése megosztja a hazai szerzőket. **DORGAI et al., (1998)** szerint minden kistermeléssel foglalkozót, függetlenül az önellátás vagy árutermelés céljától, de nem annak volumenétől, az agrártámogatás meg kell illesse. Javaslatá alapján a termelőket méret alapján két csoportba kell sorolni: a háztáji gazdaságok és a mezőgazdasági magángazdaságok. Egy bizonyos értékhatárt el nem érő termelést folytató gazdákkal a hatóságok ne foglalkozzanak, de az üzemhatárt elért gazdaságokat külön kezeljék és preferálják.

EKE (2001) más oldalról közelítve, de hasonlóan vélekedik. Véleménye szerint a termelői oldal megszervezése az agrárpolitika feladata. A jövőben egyértelműen szét kell választani a mezőgazdasági árutermelő üzemet és a családi művelésbe vont önfogyasztásra szerveződött gazdaságot. **NAGY (1999)** még tovább mutat azzal, hogy kijelenti, a jelenlegi hazai támogatási rendszer *konzerválja* a **kedvezőtlen birtoküzemstruktúrát**, és nem segíti a versenyképességet. A meghirdetett jövedelempótló támogatások szociális jellegűek, hatékonyságuk megkérdőjelezhető. Az EU országokban viszont csak azok a termelők számíthatnak támogatásra akik: főfoglalkozásúak, kellő szakképzettséggel rendelkeznek és megfelelő könyvvizetést folytatnak (**EMOGA, 2002**).

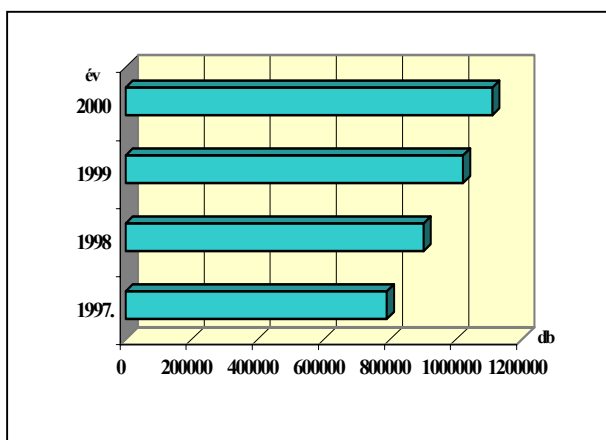
3. A KISTERMELŐK, ŐSTERMELŐK ADÓZÁSI, TÁMOGATÁSI, NYILVÁNTARTÁSI RENDSZERÉNEK KOMPLEX ELEMZÉSE

3.1. KISTERMELÉS, ŐSTERMELÉS MAGYARORSZÁGON ÉS SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYÉBEN

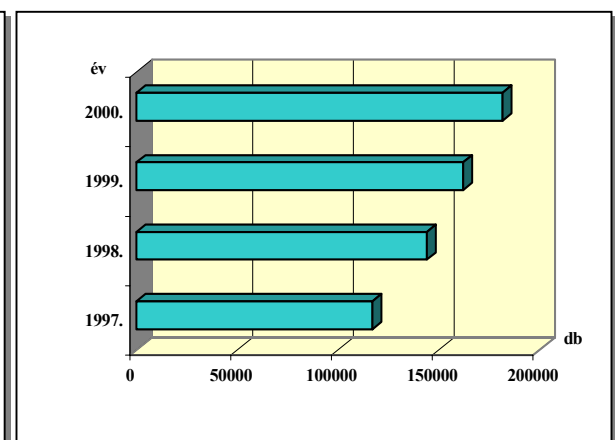
Az őstermelés mint adójogi fogalom 1997. évi bevezetését követően a kiváltott és az évek során meghosszabbított **őstermelői igazolványok** száma hazánkban jelentősen **emelkedett**. A korábban már gazdálkodó személyek, valamint az idő közben „*gazdálkodóvá vált*” termelők tömegei váltották ki az őstermelői igazolványt az évek során hazánkban. Több százezer azoknak a száma, akik munkanélkülivé vált az emberi munkához való egyetlen kötődés az őstermelői tevékenység adja (MEZSGYE, 2002). A 14. ábrán a kiváltott őstermelői igazolványok számának alakulását foglaltam össze.

14. ábra

Őstermelői igazolványok
Magyarországon

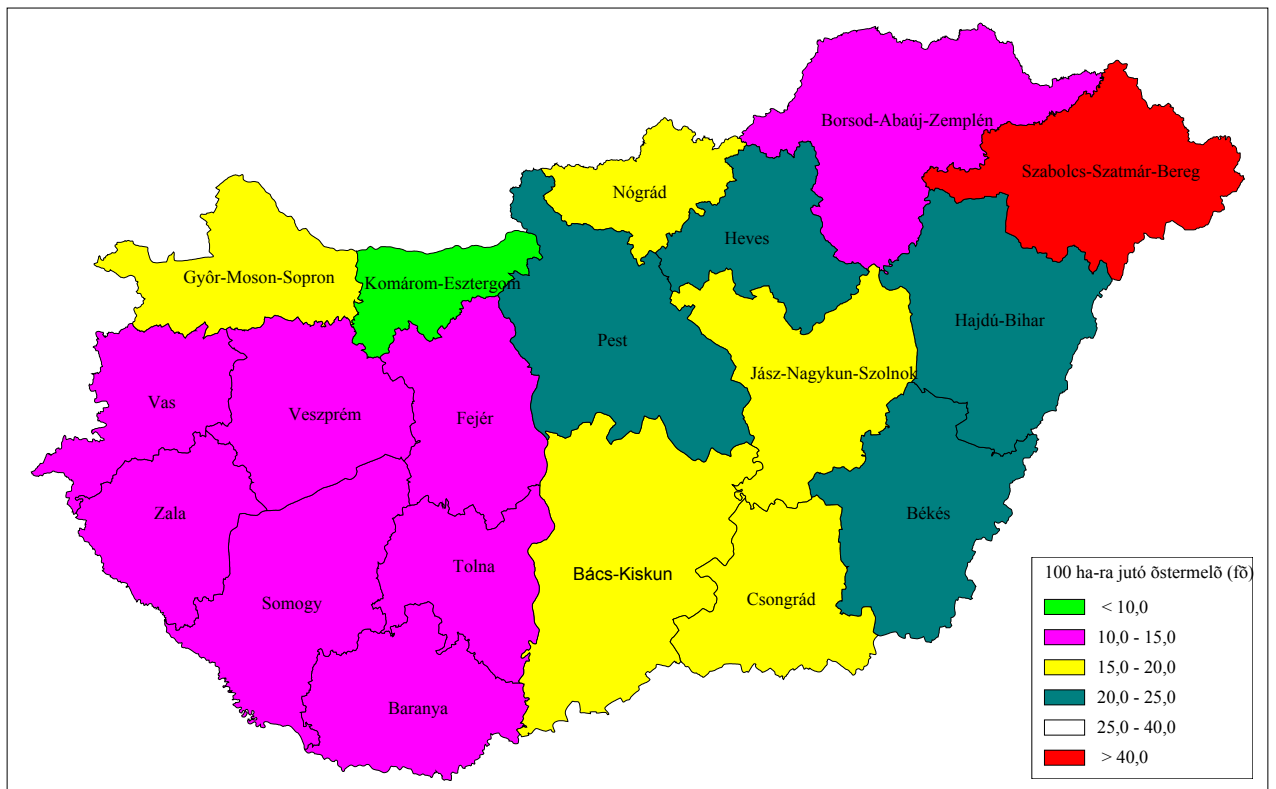
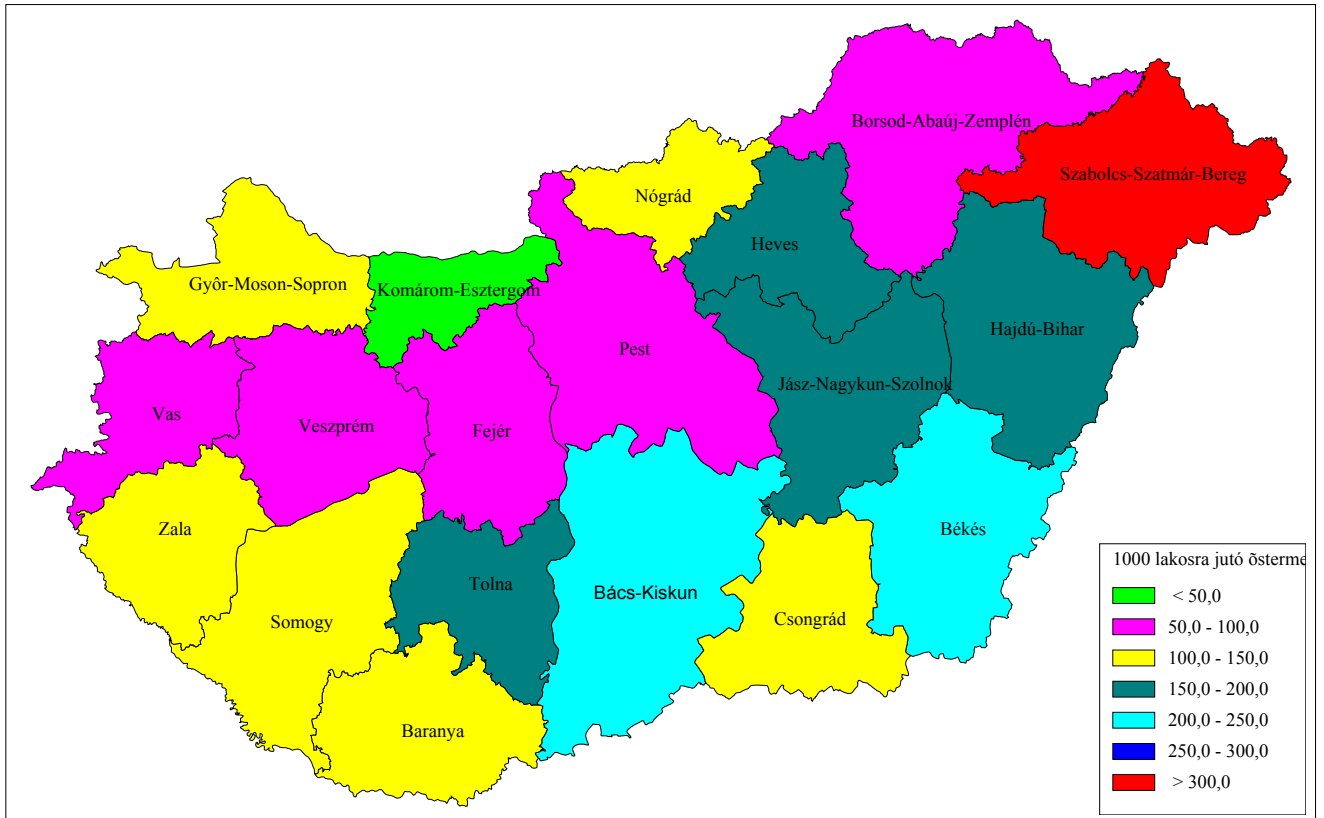
Őstermelői igazolványok Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

Az őstermelői igazolvány bevezetésének évében Magyarországon (1997-ben) **791 ezer**, Szabolcs-Szatmár-Beregben **117.045** igazolványt állítottak ki.

A következő években az őstermelők létszáma meredeken emelkedett, amelyet jól tükröz, hogy az igazolványtulajdonosok száma 1999-ben átlépte az egymillió főt. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye a kiadott igazolványokban **élen jár**, ezt a 15. ábrán mutatom be.

15. ábra: Az östermelésre vonatkozó fontosabb mutatók Magyarországon

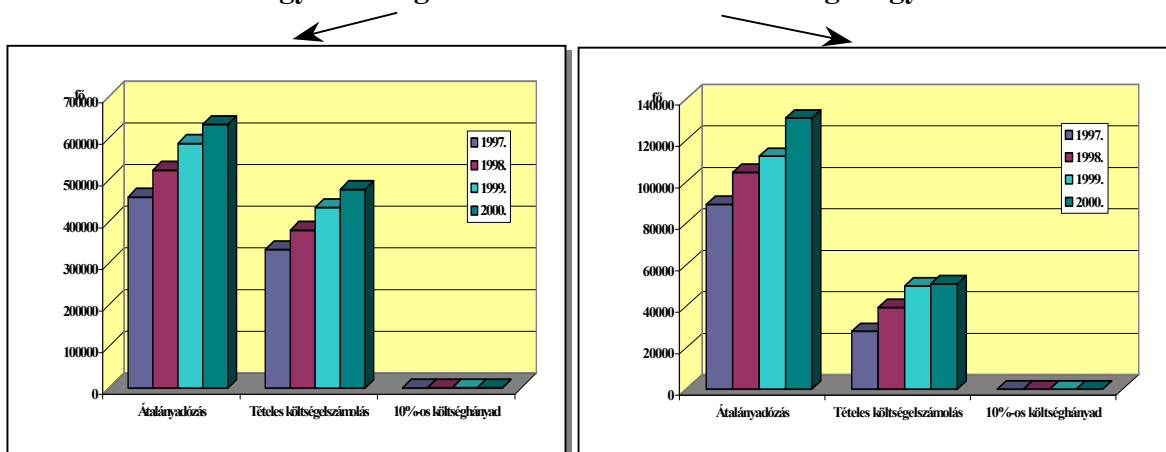
1997–2000 között az országban a legtöbb őstermelői igazolványt a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei gazdák váltották ki (13,5%-a az igazolványtulajdonosoknak a megyében található). A legkevesebb igazolványtulajdonost a fővárosban és Komárom-Esztergom megyében regisztráltak. Az évenként „újonnan belépő” őstermelők létszámának alakulása az egyes megyék között **differenciáltan jelentkezett**. A tradicionálisan mezőgazdasági jellegű megyékben a növekedés mértéke az évek során meghaladta az országos átlagot, míg a nagyvárosokban és a gazdaságilag fejlett területeken, ahol a mezőgazdaság a megélhetésben nem játszik alapvető szerepet, alacsonyabb mértékű volt az emelkedés üteme. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében nyilvántartott őstermelői igazolványtulajdonosok számát a megyei kistérségeken belül a 24. számú táblázat mutatja be.

24. táblázat
Az őstermelők aránya Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kistérségeiben

Kistérség	Őstermelők népességen belüli aránya
Baktalórántháza	34,8
Csenger	35,8
Fehérgyarmat	36,0
Kisvárd	30,5
Mátészalka	36,2
Nagykálló	26,2
Nyírbátor	31,2
Nyíregyháza	13,2
Tiszavasvári	15,5
Vásárosnamény	35,3
Átlag	31,8

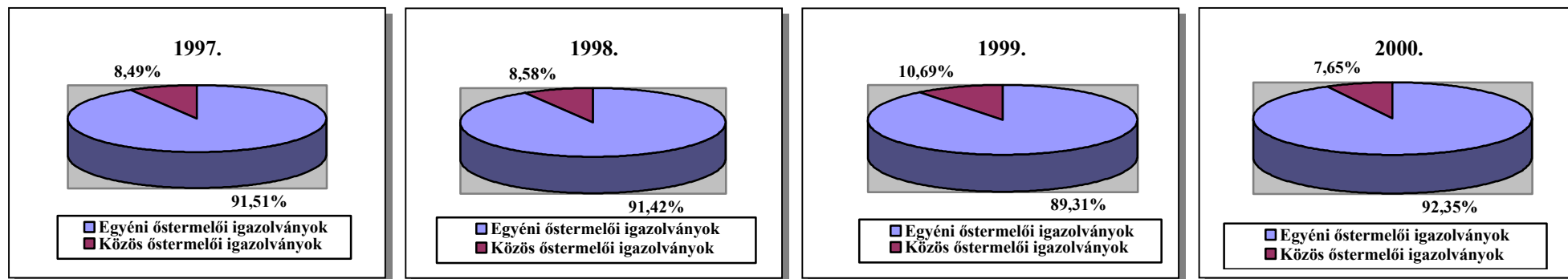
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye egyes kistérségeiben tevékenykedő őstermelők számát vizsgálva jelentős szóródás tapasztalható. A **legtöbb** őstermelői igazolványt a lakosság arányában a fehérgyarmati és a csengeri kistérségben állították ki, míg a **legkevesebb** őstermelőt a lakosság arányában Nyíregyháza, Tiszavasvári kistérségben jegyezhetünk fel. Az igazolványtulajdonosok magas száma több tényezővel indokolható. A vidéki területeken a mezőgazdasági termelés (munkahelyek hiányában) az egyik legális jövedelemforrás. Az őstermeléshez kapcsolódó „kedvező” adózási lehetőségek ösztönzik a gazdálkodókat az igazolvány kiváltására. A gazdáknak az őstermelővé válásukkor nyilatkozniuk kell a választott adózási módról. A hazánkban kiállított őstermelői igazolványok **adózási mód** szerinti megoszlását a 16. számú ábra mutatja be.

16. ábra: Östermelői igazolványok adózási mód szerinti megoszlása Magyarországon és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

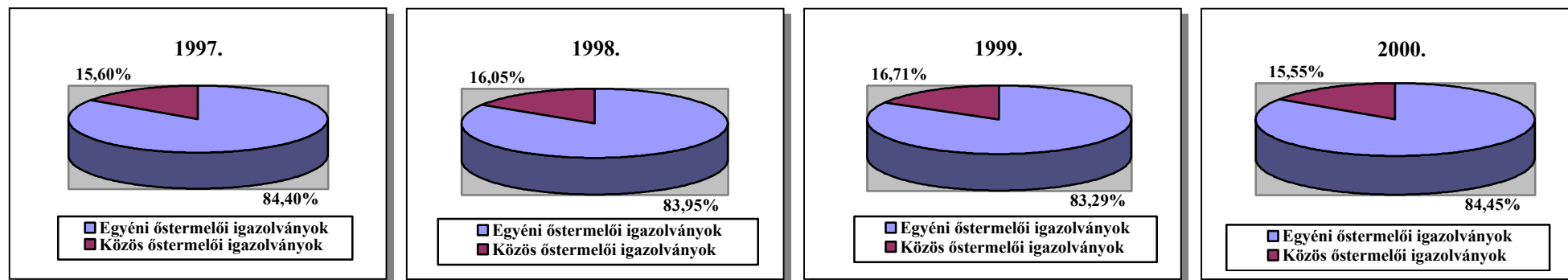

A grafikon oszlopait szemlélve azt a megállapítást tehető, hogy az 1997–2000-es években a hazánkban kiállított östermelői igazolványok adózási mód szerinti csoportosításban az *átalányadózási forma* dominált **57,6** százalékkal, a *tételes költségelszámolású* adózási módot a termelők **42,35** százaléka választotta, és csupán a gazdálkodók **0,05** ezreléke döntött a *10%-os költséghányadú* adózási mód mellett. **Országosan** a négy év során számottevő átrendeződést **nem tapasztaltam** az egyes adózási formák között. Viszont vizsgálataim alkalmával az egyes magyarországi megyékben nyilvántartott östermelői igazolványok adózási módjának arányai között eltéréseket jegyeztem fel. Négy megyében, Bács-Kiskun, Békés, Somogy és Vas megyében, bár eltérő arányban, az országos átlagtól eltérően a **tételes költségelszámolású** adózási forma volt a **meghatározó**. Ezekben a megyékben a tételes költségelszámolást az östermelők **63–70%-a** választotta, valamint az igazolványtulajdonosok **30–37%-a** az átalányadózási mód mellett döntött. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az átalányadózás a meghatározó adózási forma (**72%**), és a termelők **27%-a** döntött a **tételes költségelszámolású** adózás mellett. Az egyes adózási módok között **jelentős átrendeződést** az évek között **nem tapasztaltam**. A mezőgazdasági tevékenységet folytató östermelőknek a jogszabály lehetőséget biztosít arra, hogy a közös háztartásban élőkkel együtt ún. „közös” östermelői igazolványt váltsanak ki. A közös östermelői igazolványok számának alakulását országosan és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a 17-18. számú ábra mutatja be. A közös östermelői igazolványok kiváltása a vizsgált **négy év átlagában** csak egy szűk réteget érintett. Ezt igazolja, hogy hazánkban az östermelők **16%-a** közös östermelői igazolványt váltott ki, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a kiadott igazolványoknak csak **9%-a** volt közös östermelői igazolvány.

17. ábra: Az egyéni és a közös őstermelői igazolványok megoszlásának változása Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

18. ábra: Az egyéni és a közös őstermelői igazolványok arányának változása Magyarországon

3.2. A MEZŐGAZDASÁGI ÖSTERMELŐK ADÓZÁSÁNAK ELEMZÉSE

3.2.1. Adózási tapasztalatok az őstermelői tevékenység összefüggésében

A magánszemélyeknek az őstermelői tevékenységükről **először** az **1998**-as évben benyújtott adóbevallásukban kellett nyilatkozniuk. Az őstermelés bevezetésének évét, (1997) mint már említettem, „*tanulóévnék*” tekintem. A *tanulóév* szó használatát az alábbi tényezők indokolták:

- Az első évben maguk a termelők is csak ismerkedtek az őstermeléssel járó adózási-nyilvántartási és egyéb kötelezettségekkel. Ezért a vizsgálataim során az 1997-es évet bázisévnek vesszem, majd az ezt követő időszakokat külön-külön is elemezem értelmezem illetve a bevezetés évéhez viszonyítom.
- A törvény lehetőséget biztosított az adózó őstermelők részére, hogy visszamenőleg egyformán minden adózási mód számára nyilatkozattétellel éljenek.
- Az 1997-es évet megelőzően nem volt ismert fogalom (adó jogi kategória) az őstermelés (a kistermelés ismert volt, de mást jelentett), így a következő évek viszonyítása és elemzése nincs megoldva.

Az adózó őstermelők vizsgálatánál az alábbi sajátosságot szükséges tekintetbe venni.

Az őstermelői adózási módokat aszerint csoportosítom, hogy:

- Az őstermelésből-kistermelésből származó jövedelem az egyéb személyes jövedelemmel összevonásra került-e vagy sem?
- Az őstermelők jövedelme az őstermelésből származott-e, de a törvény által biztosított preferenciákkal élve tényleges **adót nem** fizettek az őstermelői tevékenységük után.
- Ezért a vizsgálataim során az **átalányadózási** formát választó őstermelőket **külön** kezelem és vizsgálom.
- A **tételes költségelszámolást** választó és a **10%-os vélelmezett költséghányad** alapján adózó őstermelők egy csoportot képeznek, úgy vizsgálom őket.

A vizsgálataim megkezdése előtt tisztázni szükséges azt, hogy kiket tekintek adózó őstermelőknek. Az **adózó őstermelők** alatt értem azokat, „akiknek az őstermelői tevékenységükből adóköteles jövedelmük származott, függetlenül attól, hogy ténylegesen adót fizettek-e az őstermelés után”.

A meghatározás utolsó részét azért emeltem ki, mert – a korábbiakban ismertettek alapján – az őstermelőknek **lehet adóköteles jövedelmük** a mezőgazdasági őstermelésből, de az őstermelői adókedvezmény igénybevételével ténylegesen **adót nem fizetnek** az őstermelés után. Érdeemes felidézni **ALVINCZ (1999)** ide vonatkozó megállapítását. Az agráriumban az adókedvezmények egy része **rejtve** marad. Az adóeltitkolás abból ered, hogy az árbevételküszöböt el nem érő gazdálkodóknak az állam adóelengedést nyújt, amelynek mértékét nem, vagy csak igen nehezen lehet kimutatni. **VARGA (1997)** is hasonló következtetésre jutott, megállapította, hogy hazánkban hallgatólagosan megtört gyakorlat, hogy a kis- és közepes méretű gazdaságok nem igazán fizetnek adót mezőgazdasági termelésük után. Az adózó őstermelők létszámának alakulását a 25-26. táblázatokban mutatom be.

25. táblázat

A kiváltott őstermelői igazolványok és a tényleges adófizető őstermelők alakulása Magyarországon

Évek	1997.	1998.	1999.	2000.
Összes őstermelő (fő)	791000	902070	1021289	1110267
ebből				
– adózó őstermelő	61084 (7,72%)	56350 (6,24%)	45910 (4,49%)	42046 (3,78%)
– nem adózó őstermelő	729916 (92,28%)	845720 (93,76%)	975379 (95,51%)	1068221 (96,22%)
Összesen	<i>100%</i>	<i>100%</i>	<i>100%</i>	<i>100%</i>

26. táblázat

A kiváltott őstermelői igazolványok és a tényleges adófizető őstermelők alakulása Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

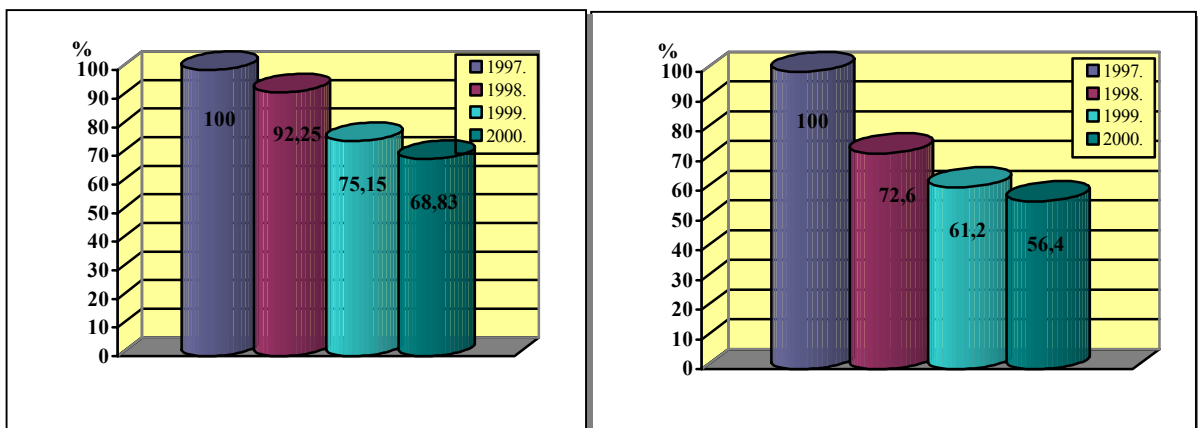
Évek	1997.	1998.	1999.	2000.
Összes őstermelő (fő)	117.045	144.068	162.140	181.730
ebből				
– adózó őstermelő	6820 (5.82%)	4951 (3.43%)	4175 (2.57%)	3848 (2.11%)
– nem adózó őstermelő	110225 (94.18%)	139117 (96.57%)	157965 (97.43%)	177882 (97.89%)
Összesen	<i>100%</i>	<i>100%</i>	<i>100%</i>	<i>100%</i>

Ha az adózó őstermelők számának alakulását országosan vizsgáljuk, azt a következtetést tehetjük, hogy az évek során mind kevesebb őstermelő fizet adót, így nő az adót nem fizető termelők száma. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az adót fizető őstermelők létszámának mérséklődése még erőteljesebb, mint Magyarországon.

Az adózó őstermelők számának mérséklődését **több tényezővel** is magyarázható. **Egyrészt** a törvény lehetőséget biztosít a termelők számára, hogy bevételüket „irányítsák” a meglévő igazolvány tulajdonosai között, ezáltal jelentős azoknak a száma, akik az adómentességi határ alatt maradnak. Itt viszont rá kell mutatni arra, hogy a nagyszámú adót nem fizető termelő burkolt mezőgazdasági támogatásban részesült. Kalkulált számításaim alapján évente az adófizetés alól mentesült őstermelők 20-40 milliárd Ft jövedelemben részesültek, amelyet a vidéki népesség szociális támogatásaként értelmezhet. **Másrészt** számos magánszemély tényleges mezőgazdasági tevékenység végzése nélkül kíván adómentes jövedelmet szerezni, ezért váltja ki az őstermelői igazolványt. Ezek a gazdálkodók csak „*papíron*” tekinthetők mezőgazdasági őstermelőknek.

Abban az esetben, ha az **1997-es** évet **bázisévnek** tekintjük, és az adófizető őstermelők számának százalékos változását vizsgáljuk, az alábbi „képet” kapjuk (19. ábra).

19. ábra: Az adózó őstermelők számának százalékos változása Magyarországon és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

A 19. ábrán az adófizető őstermelők számának változását az oszlopdigrammal szemléltettem. Megállapítottam, hogy az 1997-es évhez képest az **adózó őstermelők** száma és aránya **jelentősen visszaesett** mind országosan, mind Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Amíg 1997-ben a hazai őstermelő társadalom **7,72%**-nak származott adóköteles jövedelme az őstermelésből, addig ez az érték 2000-ben **3,64%**. A csökkenés **üteme eltérő**. Hazánkban a döntő visszaesés az adót fizető őstermelők számában az 1999-es évben következett be. Ha Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét vizsgáljuk, észrevehetjük, hogy az adókötelezettség alól kikerülő (*nem adózó*) őstermelők létszámának változása eltérő évben következett be, mint azt az országos adatoknál megismertük. Jelentős mérséklődést a bevezetés évét követő évben (1998-ban) tapasztaltunk, a többi évben a csökkenés mértéke kiegyenlített volt. A visszaesés okainak **mélyebb** vizsgálata feltétlenül indokolt. Először az őstermelők által választott **adózási mód** alapján célszerű elemezni az adófizető őstermelők számának mérséklődését. Az **országos adatok** alapján készült összesítő kimutatást a 27. számú táblázatban foglaltam össze.

27. táblázat

Az adózó őstermelők létszámának alakulása adózási forma alapján Magyarországon

Megnevezés	1997	1998	1999	2000
Adózó őstermelők	61084	56350	45910	42046
<i>Ebből</i>				
• Tételeles költségelszámoló, 10%-os költséghányad alapján adózó	15084 (24,69%)	14490 (25,71%)	8572 (18,67%)	8649 (20,57%)
• Átalányadózó őstermelő	46000 (75,31%)	41860 (74,29%)	37338 (81,3%)	33397 (79,43%)
	100%	100%	100%	100%

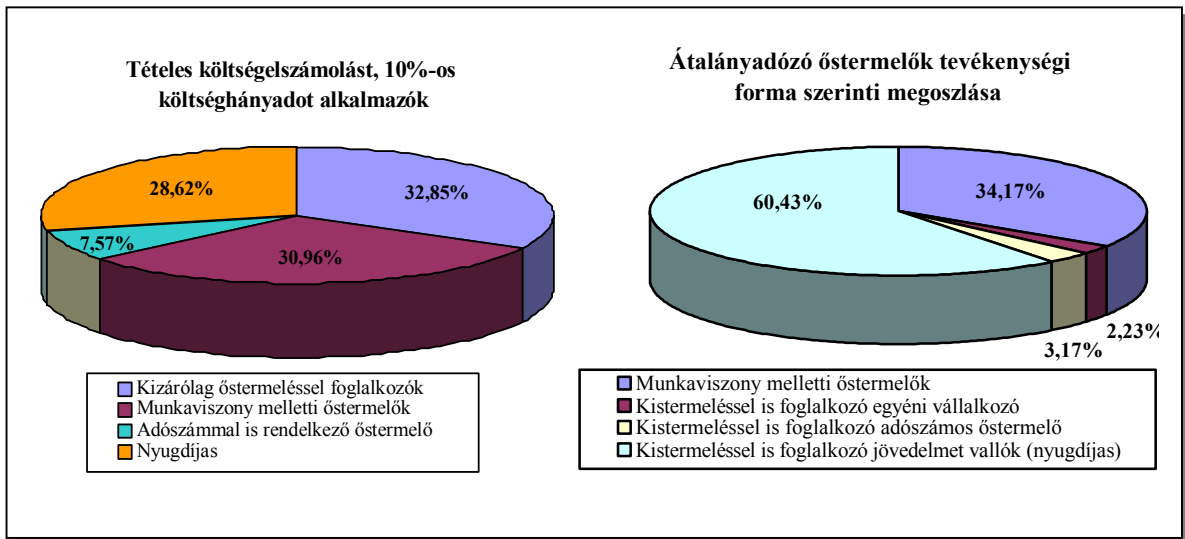
A táblázatot szemlélve megállapítottam, hogy:

1. Az adózó őstermelők között az évek során dominált az átalányadózó őstermelők száma. Ezt egyrészt az adózási forma sajátosságaival magyarázom, másrészt azzal, hogy az igazolványtulajdonosok között meghatározó az átalányadózás.
2. Az adófizető termelők létszámának csökkenése *átlagosan 10%*. Az adózó létszám mérséklődésében jelentős különbségeket tapasztaltam az egyes adózási formák között. Az **átalányadózó** őstermelők számának a változása (csökkenése) **mérsékeltebb** volt, ha a bevezetés évét bázisévnek tekintem, mint a *tételes költségelszámolást* és a *10%-os költséghányad* alapján adózó őstermelők esetén. A *2000-es évben* az adózó őstermelők **72,6%**-a a bázisévhez képest.
3. A **tételes** költségelszámolást és a **10%-os vélelmezett költséghányad** alapján adózó őstermelők számának változása **igen változatos** képet mutat. Kezdetben egy **szerényebb** mértékű **csökkenést** tapasztaltam az adófizetők létszámában, majd egy erőteljesebb visszaesést.

Az adatok nem utalnak arra, hogy kik az adófizető őstermelők, és mivel foglalkoznak.

Ezért az őstermelői tevékenységből adót fizető magánszemélyeknek a tevékenységi forma szerinti megbontását is indokolt megmutatni, ezt a 20. számú ábra szemlélteti.

20. ábra: Az adózó őstermelők tevékenységi forma szerinti megoszlása az 1997-2000. évek átlagában

Az őstermelői adózási módokat vizsgálva (tevékenységi forma szerinti megbontásban) meglepő különbségeket fedeztem fel. A tételes költségelszámolást választó termelők döntően három tevékenységet végeznek közel egyenlő arányban. Az átalányadózó őstermelők „derékhadát” a nyugdíjas termelők teszik ki.

A tevékenységi forma szerinti megbontásban tapasztalt jelentős eltérést feltétlenül szükséges elemezni. Véleményem szerint az élethivatás-szerűen mezőgazdasági tevékenységet folytató termelők a tételes költségelszámolást választják. Ezt bizonyítja, hogy közel egyharmad arányt képviselnek az adózók között.

A mellékfoglalkozásban és a nyugdíjasként tevékenykedő termelőknek a legkényelmesebb adózási mód az átalányadózás, amit jól tükröz a 20. ábra második része.

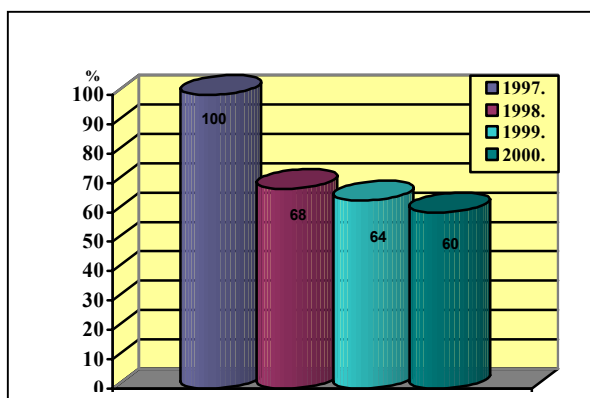
Az országos adatok ismeretében, áttérve a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei adózó őstermelőkre, az alábbi következtéseket vonhatjuk le (28. táblázat).

**Adózó őstermelők létszámának alakulása adózási forma alapján
Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében**

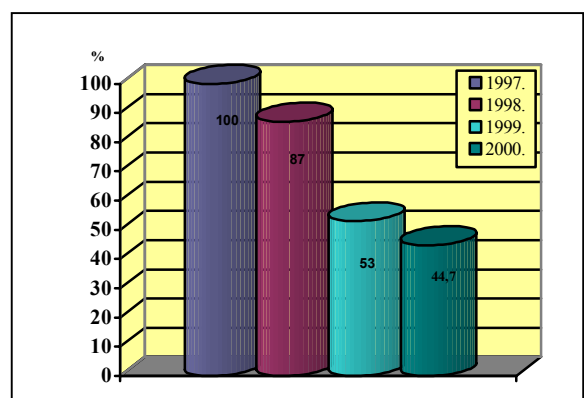
Megnevezés	1997	1998	1999	2000
Adózó őstermelők	6820	4951	4175	3948
<i>Ebből</i>				
• Tételeles költségelszámoló, 10%-os költséghányad alapján adózó	1644 (24,10%)	1423 (28,74%)	864 (20,69%)	735 (19,10%)
• Átalányadózó őstermelő	5176 (75,90%)	3528 (71,26%)	3311 (79,31%)	3113 (80,90%)
	100%	100%	100%	100%

Az adózó őstermelők nagyobb hányada, több mint **kétharmada** az átalányadózást választók köréből kerül ki. Az évek során kis megtöréssel az adót megfizető **átalányadózási formát** választó őstermelők aránya az összes adózó őstermelők között **erősödött**. A ténylegesen átalányadót fizető őstermelők létszámának mérséklődését a 21. ábrán mutatom be. Látható, hogy jelentős visszaesés az 1997-es évről 1998-ra következett be, a fennmaradó évek mérséklődését kiegyenlített. A tételes költségelszámolást és a 10 %-os költséghányadot választó őstermelők adózási formáiban az adózó őstermelők létszámának **viSSzaesése erősebb**, ha az 1997-es évet bázisévnek tekintjük (22-es ábra).

21. ábra: A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei átalányadózó őstermelők százalékos változása

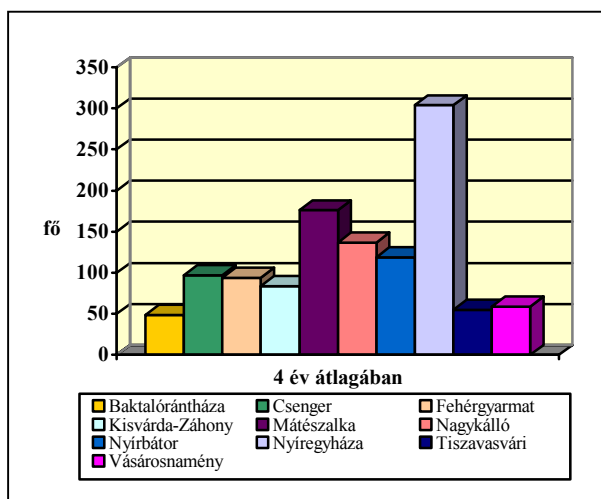

22. ábra: Tételes költségelszámolás, 10%-os költséghányad alapján adózó őstermelők számának változása Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

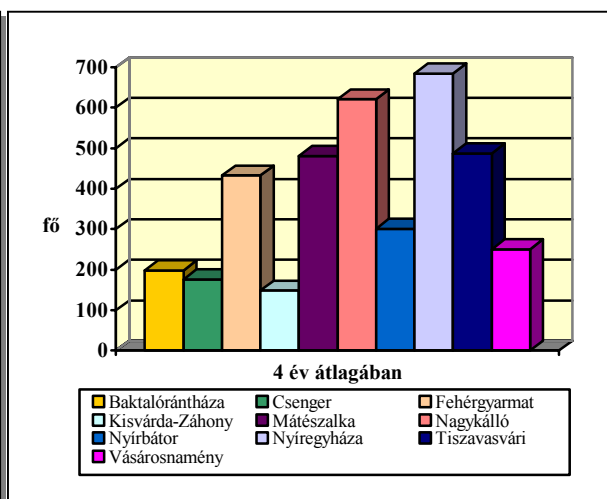

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét további (*kistérségenkénti megbontásban*) vizsgálat alá vettem. Ha a megyét kistérségenkénti megbontásban vizsgálom, az adózó őstermelők tekintetében az alábbi képet kapjuk (23-as és 24-es ábra).

23. ábra: A tételes költségelszámolást és a 10%-os költséghányadú adózási formát választó adózó őstermelők létszámának alakulása Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kistérségeiben

24. ábra: Átalányadót fizető őstermelők létszámának alakulása Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kistérségeiben

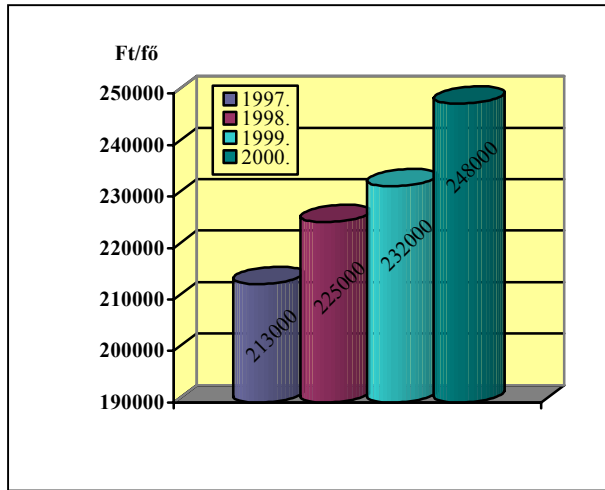

A **tételes költségelszámolást** és a **10%-os vélelmezett költséghányadot** választó őstermelők között a **legtöbb**, adót fizető őstermelőt a nyíregyházi, mátészalkai, nagykállói kistérségekben mutattam be. A **legkevesebb** adózót a baktalórántházi, vásárosnaményi, tiszavasvári térségekben volt. Ha az adózó őstermelők létszámában bekövetkezett változásokat az egyes **évek vonulatában** vizsgálom, a **legnagyobb** mérséklődést a csengeri kistérség mutatta, míg a tiszavasvári kistérségben az adózó őstermelők száma ingadozva, de **növekedett**.

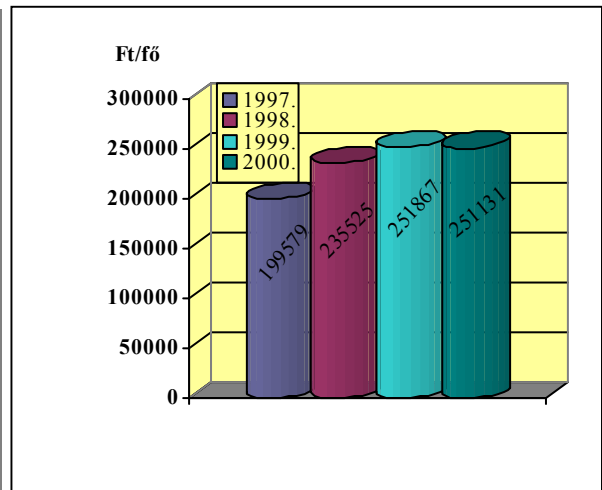
Az átalányadózó őstermelők létszámának alakulását négy év átlagában kistérségenként a 24. ábra foglalja össze. A vizsgált években Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében **3782 fő** fizetett átalányadót az őstermelői tevékenysége után. A **legtöbb átalányadózó** magánszemély a nyíregyházi kistérségből, a **legkevesebb** a csengeri kistérségből került ki. A legnagyobb visszaesést az átalányadózó létszámában Nagykálló mutatta, míg a kiskvárd-záhonyi térségekben alig volt érzékelhető az adózók létszámának változása.

Az adózó őstermelők számát, a fizetendő adó mértékét és nagyságát elsődlegesen a **keletkezett jövedelem** nagysága határozza meg. Ezért elengedhetetlen a jövedelmek vizsgálata országosan és megyei szinten egyaránt. A 25. ábrán a bevallott átlagjövedelmeket mutatom be.

25. ábra: Az átlagos adóköteles jövedelmek alakulása Magyarországon

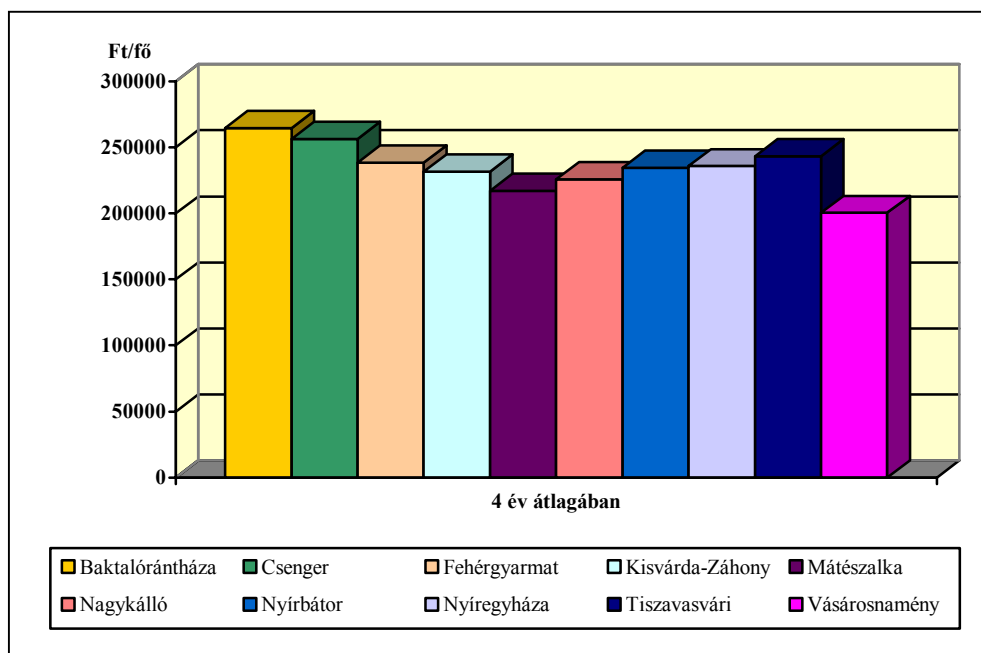

26. ábra: Az átlagos adóköteles jövedelmek alakulása Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

Magyarországon az őstermelésből származó adóköteles jövedelem az évek során átlagosan **öt százalékkal** emelkedett. A bevezetés évéhez képest 2000-ben az őstermelésből származó adóköteles jövedelem **16 százalékkal** volt magasabb. Négy év átlagában **229,5 ezer Ft** adóköteles jövedelem keletkezett a mezőgazdasági őstermelésből. 1997-ben Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az őstermelésből származó átlagos jövedelem nem érte el a 200 ezer Ft-ot (26-os ábra). A bevallott őstermelői jövedelmek 1998-ban az előző évhez képest **18%-os** emelkedést mutattak. A következő évben (1999-ben) a megyei átlagos jövedelem **7%-al** emelkedett, de 2000-ben őstermelésből a jövedelem csökkenését jegyeztem fel Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. **Négy év átlagában** a mezőgazdasági őstermelésből származó átlagos jövedelem **234526 Ft/fő** értéket jelentett. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kistérségeiben kimutatott átlagos jövedelmeket a 27. ábrán mutatom be.

27. ábra: Az adóbevallást benyújtó őstermelők átlagos jövedelmének alakulása kistérségenkénti megbontásban

Az ábra adatai alapján megállapítottam, hogy:

1. a vizsgált négy év átlagában az egyes kistérségi adóköteles jövedelmek jelentős eltérést **nem mutattak** egymástól. A **legmagasabb jövedelmet** a baktalórántházi térségben vallottak a termelők, **legalacsonyabb jövedelemmel** a vásárosnaményi térségben találkoztam.
2. az **egy-egy évben** a megyei átlagos jövedelmek mögött viszont komoly eltéréseket és mozgásokat tapasztaltam magukban a kistérségekben, valamint a kistérségek között. 1997-ben a **nyíregyházi** térségben keletkezett a **legmagasabb jövedelem**, amely közel **17%-kal** haladta meg a megyei átlagot, a **legkevesebb jövedelmet** a **vásárosnaményi** térségben mutattam ki, amely **50%-kal** maradt el a megyei átlagtól.

Az átlagos értékek megbízhatóságát statisztikailag a **szórással** ellenőriztem. A szórás vizsgálata kiterjedt:

1. a megyében bevallott, nyilvántartott összes őstermelésből eredő jövedelemre (mint az alapsokaság vizsgálatára),
2. a tételes költségelszámolás és a 10%-os költséghányad alapján adózó őstermelőkre,

3. az egyes kistérségeken belüli eloszlásra (belső szórásra), a „megyei átlagok” mögötti eltérésekre,
4. az egyes kistérségekben számított átlagok viszonyulására a megyei átlagokhoz (külső szórásra).

A mezőgazdasági őstermelésből származó jövedelmeknek az egyes kistérségeken belüli és a kistérségek közötti szórását a 6. melléklet mutatja be. A táblázat első részében a megye egyes kistérségeiben kimutatott szórásokat, a kistérségek szórását a megyei átlaghoz, valamint az alapsokaság szórását ismertettem. A szórások változásának kifejezésére a táblázat második felében található **relatív szórás** mutató felel meg.

A táblázat adatait elemezve az alábbi következtéseket vontam le:

1. a megyei őstermelésből származó átlagos jövedelmek **mögött** az **eltérések** jelentősek. Az egymást követő évekből nem, vagy csak feltételes következtéseket vonhatunk le.
2. a megyei kistérségek szórása a megyei átlaghoz képest **kisebb**, mint az egyes kistérségekben tapasztalható eltérések. Az egyes kistérségekben keletkezett és kimutatott jövedelmek jól reprezentálják a kistérségi átlagos jövedelmet.
3. a megyében kimutatott őstermelői jövedelem vizsgálata alapján az egyes években kimutatott átlagos értékek mögött az **alapsokaság** (az egyes magánszemélyek által bevallott jövedelmek) **igen heterogének**. Az egymást követő évek közötti kapcsolatot nehezen lehet kimutatni. A megye kistérségeiben a kiszámított **szórás**, **relatív szórás** alapján **kevésbé heterogén** kistérségnek csak a nagykállói térséget tekintem. A heterogenitás viszonyában kiemelkedő terület a kisvárdai térség, ahol a relatív szórás 120%-ot is elért (1999-ben).

A tételes költségelszámolást és a 10%-os költséghányadú adózási formát választó őstermelőket *megilleti* az ún. **őstermelői adókedvezmény**. Ez azt jelenti, hogy a magánszemélyeknek az adóköteles jövedelmük kiszámítását követően megállapítják a fizetendő adót, de az őstermelői tevékenységre jutó adójukat csökkenthetik az **őstermelői adókedvezménnyel**, amelynek a maximális értéke **100 ezer Ft**.

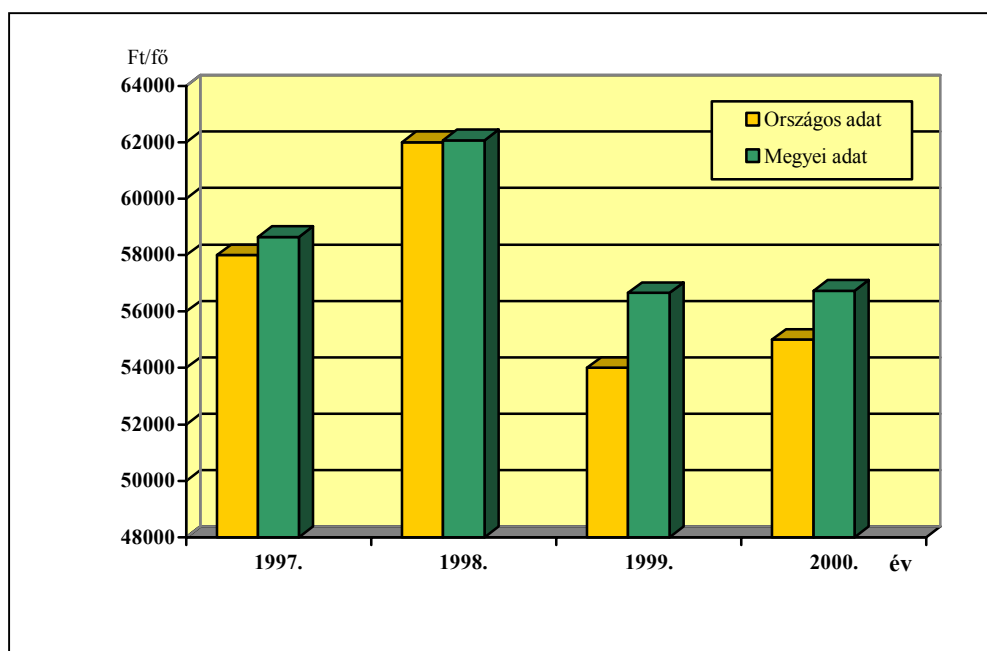
Az országban és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az őstermelői adókedvezmény igénybe vevők számát és az összes adókedvezmény értékét a 29. táblázat mutatja be.

Összesített adatok az őstermelői adókedvezmények tükrében

Évek	Országosan		Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	
	Igénybe vevők száma (Fő)	Összes adókedvezmény (MFt)	Igénybe vevők száma(Fő)	Összes adókedvezmény (MFt)
1997	13835	805	1564	97,72
1998	13371	823	1331	82,61
1999	8104	439	825	46,74
2000	8119	445	698	39,59

Az őstermelői adókedvezményt igénybe vevők száma és az adókedvezmények összértéke hazánkban és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében egyaránt fokozatosan csökkent. A hazánkban igénybe vett összes őstermelői adókedvezmény 10 százalékát a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei gazdák használták fel. Az adózók által igénybe vett adókedvezmények értékének csökkenését az adózó termelők számának csökkenésével magyarázható. Magyarországon és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az egy adózó által igénybe vett adókedvezmények értékét a 28. számú ábrában mutatom be.

28. ábra: Igénybe vett őstermelői adókedvezmények alakulása Magyarországon és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

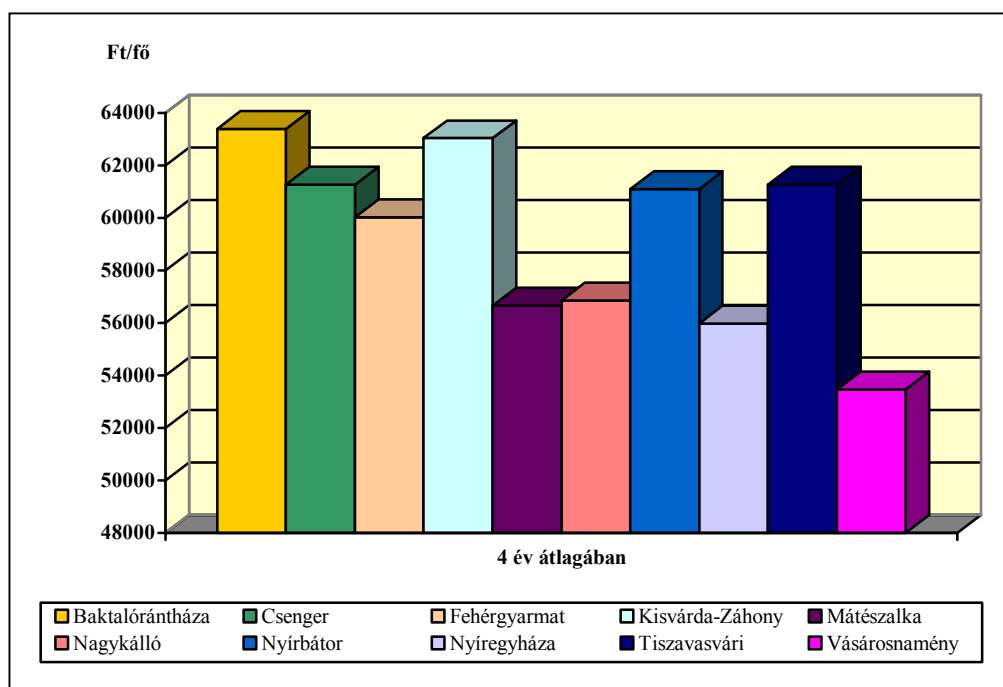

A rendelkezésre álló adatok alapján az alábbi következtéseket vontam le:

1. A termelők által igénybe vett őstermelői adókedvezmények mind országosan, mind Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében „*együtt mozog*”. Jelentős eltérést a vizsgálataim utolsó két évében mutattam ki. 1999-ben a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei termelők átlagosan **2600** forinttal több adókedvezményt vettek igénybe, mint az ország többi gazdája, és *2000-ben is 1733 Ft/fő* értékkel többet állítottak be a megye gazdája az adóbevallásukban.
2. Az évek során az igénybe vett őstermelői adókedvezmények mértéke erősen hullámzott. Az *1997-es* évet követően **emelkedett** az igénybe vett, egy jogosultra eső abszolút összeg, majd **csökkent**, illetve a 2000-es évben ismét enyhén emelkedett.

Amennyiben a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében igénybe vett őstermelői adókedvezmények értékét kistérségenként vizsgáljuk, az alábbi képet kapjuk (29. ábra).

29. ábra: **Ígyénybe vett őstermelői kedvezmények alakulása kistérségenként**

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 10 kistérségében az őstermelők által igénybe vett őstermelői adókedvezményeket vizsgálva, megállapítottam, hogy:

1. a vizsgált négy év tekintetében az igénybe vett adókedvezmények közötti összefüggés nehezen vonható le.

2. az egyes kistérségek által igénybe vett östermelői adókedvezmények értékei között nagy eltéréseket tapasztaltam. A *legmagasabb* és a *legalacsonyabb* értékek között közel **10 ezer Ft eltérést** jegyeztem fel.
3. a maximálisan *100 ezer Ft/fő* östermelői adókedvezményből a **legmagasabb** értéket sorrendben a *baktalórántházai, kisvárdai, tiszavasvári* térségekben vették igénybe a jogosultak. A **legalacsonyabb** adókedvezményt a *vásárosnaményi, nyíregyházi, mátészalkai* kistérségekben mutattam ki.
4. az elemzés egyes éveiben a kistérségekben a gazdálkodók által igénybe vett adókedvezmények értéke eltérően **hullámozott**. A *vásárosnaményi* kistérségben a termelők minden évben mindig a legkevesebb adókedvezményt vették igénybe az évek során, és az östermelők által igénybe vett adókedvezmények nagysága is fokozatosan **emelkedett**. A baktalórántházi kistérség az, ahol a gazdálkodók a legmagasabb értékű adókedvezményt vették igénybe a négy év során, de az egyes években igényelt adókedvezmények eltérően „*viselkedtek*”. 1997-1999 között az igényelt adókedvezmények évente kb. **5%-kal** emelkednek, míg 2000-ben egy közel **12%-os** csökkenést tapasztaltam. Az ún. **listavezető térségekben** (Kisvárdai, Tiszavasvári) az előzőekben leírtaktól eltérő jelenségeket tapasztaltam.

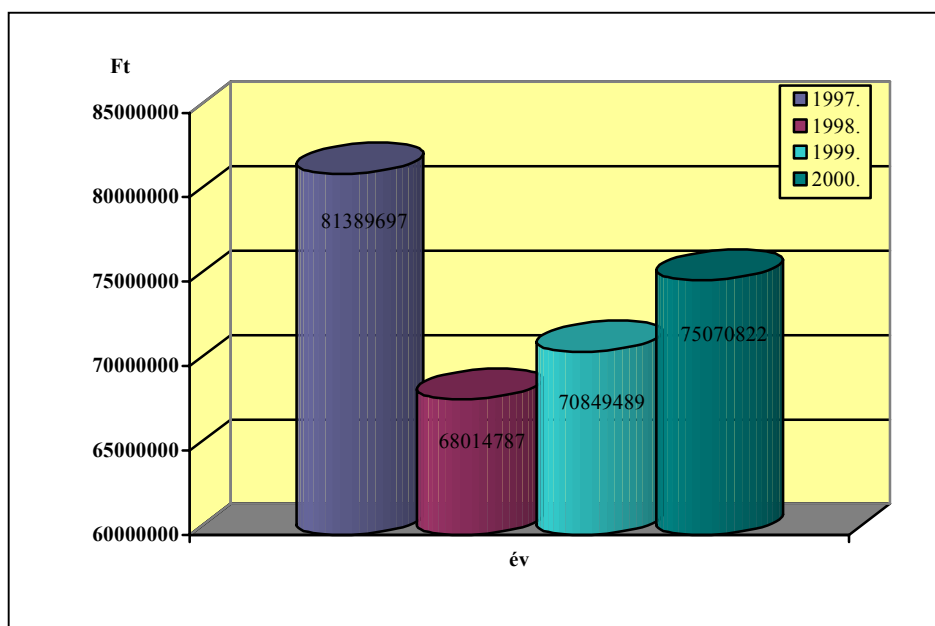
Az igénybe vett adókedvezményeket a korábbiakhoz hasonlóan szórással ellenőriztem.

Ezt a 7. mellékletben lévő táblázat mutatja be. A táblázatból megállapítottam, hogy:

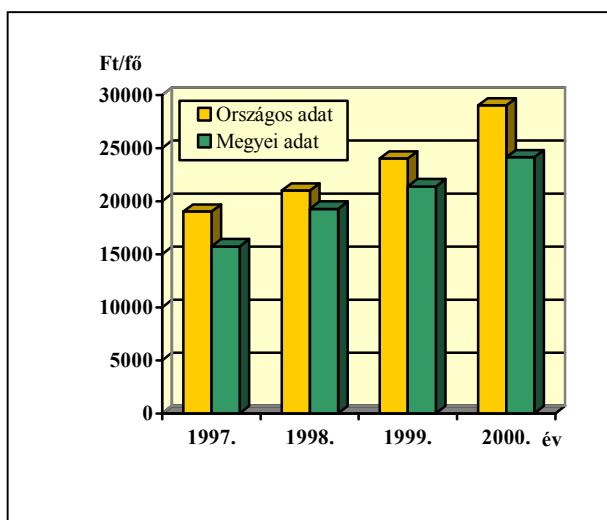
1. a megyében igénybe vett átlagos östermelői adókedvezmények mögött a szóródás jelentős.
2. ha az alapsokaságot vizsgálom a szóródás átlagos értéke **22 ezer Ft**, a *relatív szórás* mértéke **38%-os**.
3. ha a szóródás előidéző okait vizsgáljuk, a kistérségeken belüli szórás jelentős, nem ritka az 50%-os mértéket meghaladó relatív szórás mutató. A kistérségi átlagok eltérése a megyei átlagétól nem jelentős, azt homogénnek tekinthetem.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei östermelők által együttesen befizetett átalányadók összegét a 30. ábra mutatja be. A grafikon oszlopait vizsgálva arra a következtetésre jutottam, hogy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a kistermelők által történt összes megfizetett átalányadó abszolút értéke az első évet követően (1997-ben) drasztikusan csökkent, majd ez egy lassú mértékű emelkedést mutatott. A vizsgált negyedik évben a befizetett átalányadó együttes értéke sem érte el a „*kezdő évben*” (1997-ben) megfizetett adó nagyságát.

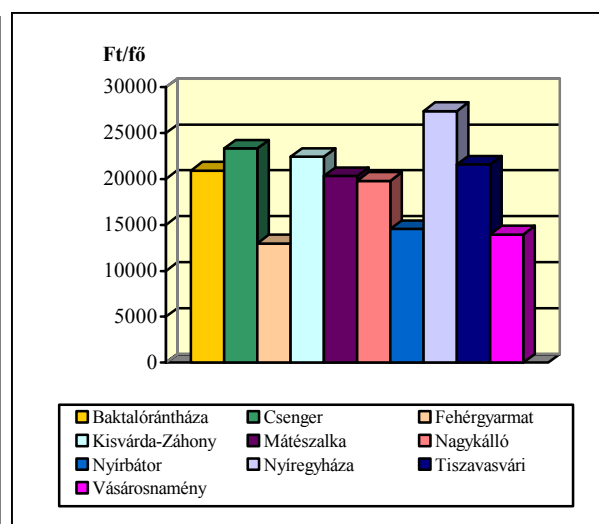
30. ábra: A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében fizetett átalányadók összegének változása

31. ábra: Az östermelők által fizetett átalányadó változása (Ft/fő)

32. ábra: Az egyes kistérségek által fizetett átalányadók összege 4 év átlagában

Magyarországon és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az egy kistermelő által fizetett átalányadó értékét a 31. ábra mutatja be. Az 1997 és 2000-es évek között az országosan megfizetett egy főre vetített átalányadók összege minden esetben felette volt a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei kistermelők által befizetett adóknak. Míg a megyei átalányadó összege 1997 és a 2000-es években 17 százalékkal és 16 százalékkal maradt el az országos

átlagtól, addig 1998-ban már csak **8%-al**, és 1999-ben **11%-al** kevesebb átalányadót fizettek be a megyei őstermelők.

Ha a megyei kistérségek által fizetett átalányadók összegét vizsgálom, a 32. számú ábrából megállapítható, hogy:

1. az egyes Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei kistérségekben a fizetett átalányadók mértéke négy év vizsgálatában **jelentősen eltért**.
2. a kistermelők átlagosan **20.132 Ft** átalányadót fizetettek (négy év átlagában) a mezőgazdasági termelésük során keletkezett jövedelmük után.
3. a **legmagasabb** értékű átalányadót a nyíregyházi, csengeri és kisvárdai térségekben fizetettek a gazdálkodók. A **legkevesebb** átalányadót a fehérgyarmati, vásárosnaményi, és a nyírbátori kistérségekben jegyeztem fel.

A megyei kistermelők által az egyes években fizetett átlagos átalányadó összegének megbízhatóságát szórással ellenőriztem (8. számú melléklet), és az alábbi megállapításokat tettem:

1. A megyében fizetett átlagos átalányadó-értékek mögött az alapsokaság igen heterogén. A négy év során a relatív szórás százalékos értéke magas volt.
2. A szórást előidéző tényezőket elemezve kijelenthető, hogy a szórást előidéző okok az egyes kistérségeken belül találhatóak (belső szórás). Gyakran előfordul, hogy a relatív szórás értéke eléri, sőt meghaladja a 100%-ot. A kistérségi átlagok a megyei főátlagtól nem térnek jelentősen el (külső szórás).
3. Az egyes kistérségek relatív szórás mutatóját a fizetett átalányadó tekintetében „*hullámzással*” jellemezhető. A tíz kistérség közül kilencben a relatív szórás mutató *növekedés-csökkenés-növekedés* irányt vett fel, míg egy (a mátészalkai térségben) csak növekedést mutatott.

3.2.2. Összefüggés-vizsgálat az őstermelői jövedelmek és a fizetendő adó vonatkozásában.

Az előzőekben bemutattam, hogy az őstermelésből keletkezett jövedelem, és az őstermelésből származó fizetendő adók, hogyan alakultak hazánkban és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. A mezőgazdasági *őstermelésből eredő jövedelem*, az *évente igénybe vett őstermelői adókedvezmények mértékei*, valamint a magántermelők által az őstermelői tevékenység során kimutatott jövedelmet *terhelő (fizetett) adó adatait felhasználva* összefüggés vizsgálatot végeztem.

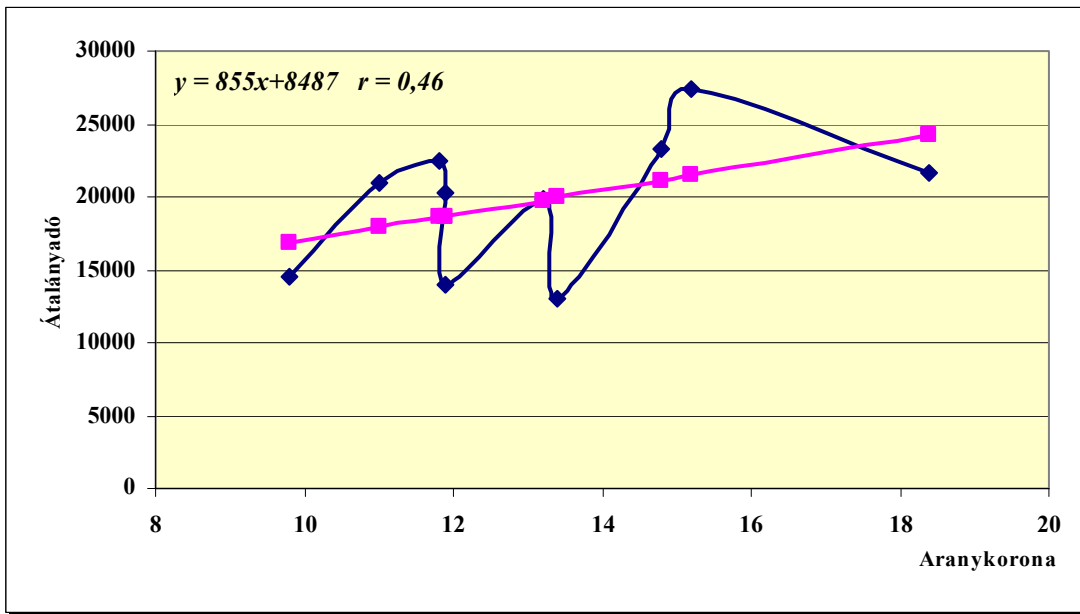
Megvizsgáltam a Szabolcs-Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kistérségeiben:

- kimutatott átlagos kistérségenkénti jövedelmeket,
- az igénybe vett őstermelői adókedvezményeket valamint,
- a fizetett átalányadó **összefüggésének alakulását**.

A földterület minőségének megítélésére a termőföld aranykorona értéket vettem alapul. Először a Szabolcs-Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kistérségeiben a mezőgazdasági őstermelésből kimutatott adóköteles jövedelem és a termőföld átlagos aranykorona értéke közötti összefüggést vizsgáltam. A kétváltozós lineáris korrelációs együttható értéke ($r=0,21$), amelynek ismeretében megállapítottam, hogy a Szabolcs-Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei kistérségekben kimutatott őstermelői jövedelmek és a térségi földterületek minősége között kapcsolat *laza*. A kapcsolat hiányát azzal a ténnyel igazolhatjuk, hogy adóköteles jövedelem olyan összetett kategória, hogy olyan elemeket is tartalmaz, amelyek nem befolyásolják a gazdálkodás színvonalát (növénytermesztéssel nem összefüggő tevékenységek során realizált eredményeket, állattenyésztésből eredő jövedelem, tárgyi eszközök elidegenítéséből származó jövedelem). Az átalányadózást választó őstermelők adózása „*sajátos*” mivel egy diktált jövedelemhányad alapján állapítják meg a fizetendő adójukat. Ezért külön megvizsgáltam, a megyei kistérségekben az őstermelők által fizetett átalányadók valamint a földterület minősége közötti összefüggést. A kapcsolatot a 33. ábrán mutatom be.

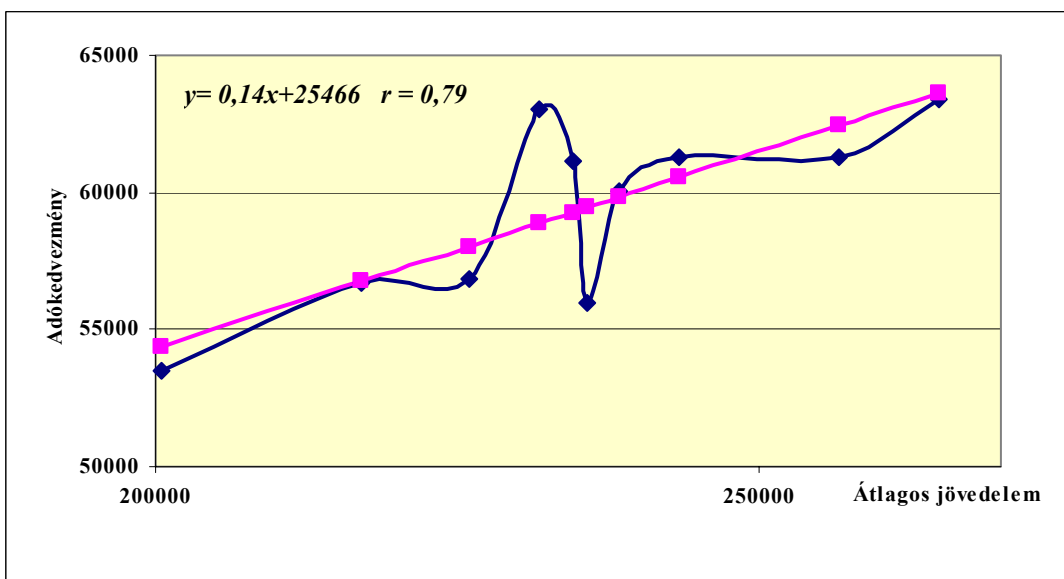
A korrelációs együttható értéke ($r=0,46$) amely közepes kapcsolatot jelez. Az összefüggés vizsgálat eredményei azt mutatták ki, hogy a megyében az ebbe a kategóriába tartozó adót fizető őstermelők **legalább 8500 Ft** átalányadót fizettek a mezőgazdasági tevékenységük során kimutatott jövedelem után.

33. ábra: Az átalányadó és a földterület minősége közötti összefüggés

Az arra jogosult termelők östermelői adókedvezményt vehetnek igénybe. A gazdák által igénybe vett adókedvezmények adatait ismerve és a kimutatott adóköteles jövedelmek értékeit felhasználva elvégeztem ennek a két tényezőnek a kapcsolatára irányuló összefüggés vizsgálatot. A kapcsolatot a 34. ábrán mutatom be. A korrelációs együttható értékét ($r=0,79$) megismerve megállapítottam, hogy a megyei kistérségekben kimutatott átlagos adóköteles jövedelmek és a gazdálkodók által igénybe vett östermelői adókedvezmények között szoros a kapcsolat. Ezer Ft jövedelem emelkedésével 140 Ft-tal nő az östermelői adókedvezmények nagysága.

34. ábra: Az östermelői adókedvezmény és az östermelői jövedelmek összefüggése

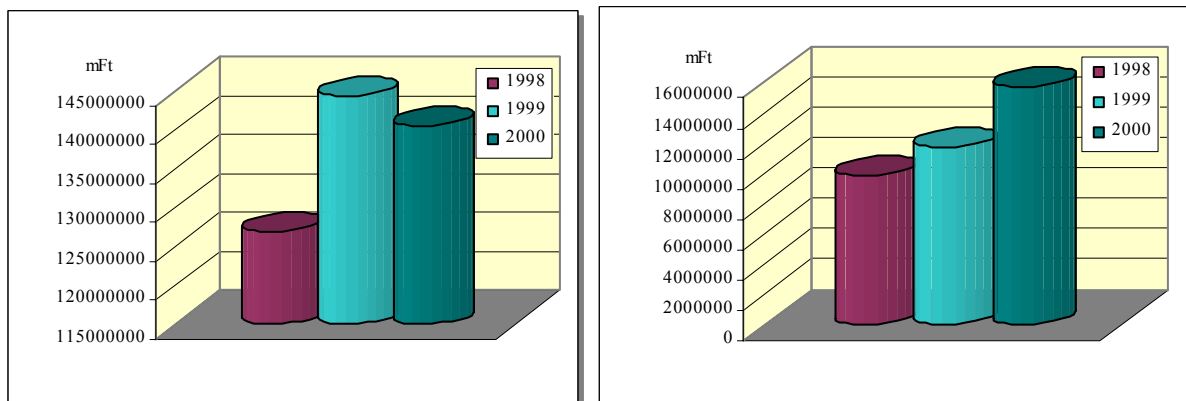
3.3. AZ ŐSTERMELŐK TÁMOGATÁSI HELYZETÉNEK ELEMZÉSE

A agrárgazdaság részére nyújtott támogatások meghatározó jelentőségűek hazánkban. Az agrártámogatások a mezőgazdaság és a nemzetgazdaság egyéb területei között fennálló ár-jövedelem diszparitásokat igyekezik enyhíteni. **MÉSZÁROS és SPITÁSZKY (2002)** megállapítása alapján a magyar mezőgazdaság 1995 óta fokozottan támogatásra szorul. Az agrártámogatások nagysága és összetétele 1994-től kezdődően átalakult, **előtérbe kerültek a beruházások és a mezőgazdasági termelés költségeit csökkentő folyósítások.**

Az **AKII (2000)** tanulmánya alapján a társas gazdálkodók 2,4-szer annyi támogatást tudtak igénybe venni, mint az egyéni gazdaságok a kilencvenes évek utolsó két évében.

A hazánkban és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében folyósított mezőgazdasági támogatások nagyságát a 35. ábrán mutatom be. A támogatások vizsgálata során az 1998 és a 2000-es évek időszakát vizsgálom. Ennek magyarázata, hogy az 1997-es évben folyósított támogatások nem összehasonlítható a későbbi időszakokkal.

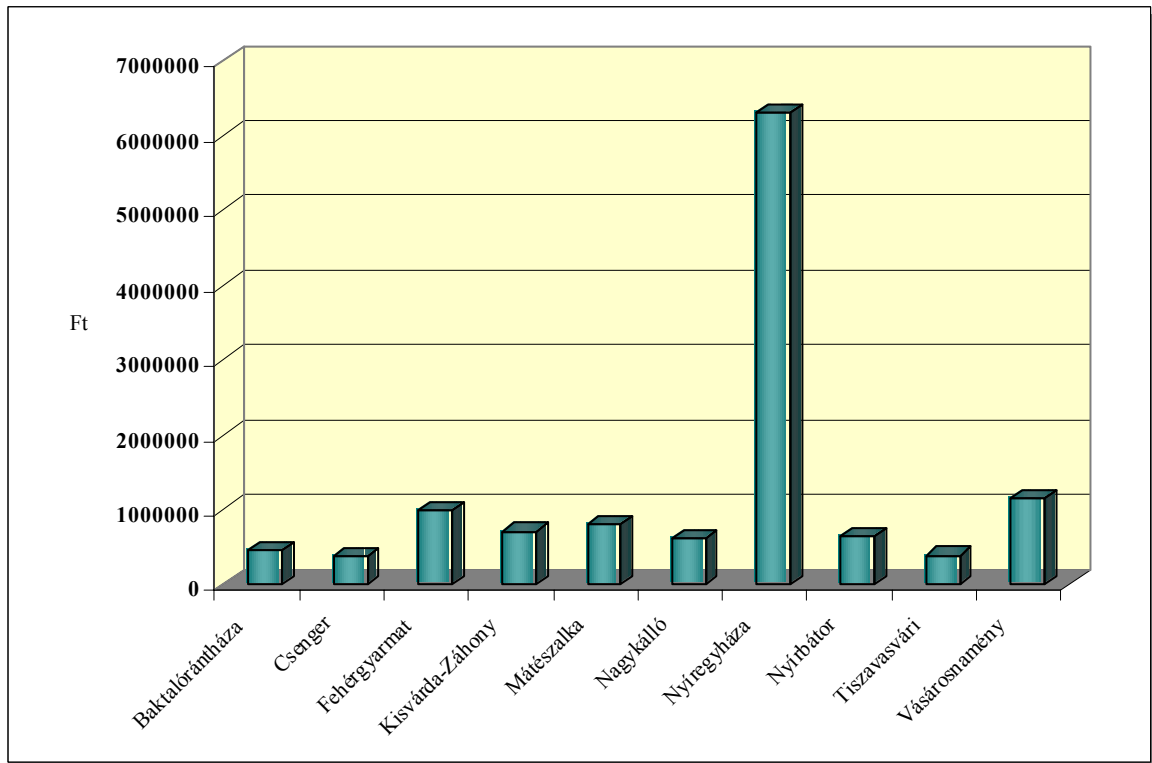
35. ábra: Az agrártámogatások nagysága Magyarországon és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

1998-ben a felhasznált támogatások értéke **37 százalékkal** haladta meg az előző évi mértéket. Érdekes azonban az, hogy a kilencvenes években az agrártámogatások mértéke nominál értéken ugyan fokozatosan emelkedett – kivétel 2000-ben –, de a **MOSZ (2000)** információ alapján az 1998-ban és 2000 között folyósított támogatások reálértéke az 1990-es támogatások értékének 21 százalékaival volt egyenlő. A 1998 és 2000-es években a hazai agrártámogatások **8,5 százalékát** a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei gazdák használták fel. Ha a támogatások összetételét elemezzük, kijelenthetjük, hogy a megyében

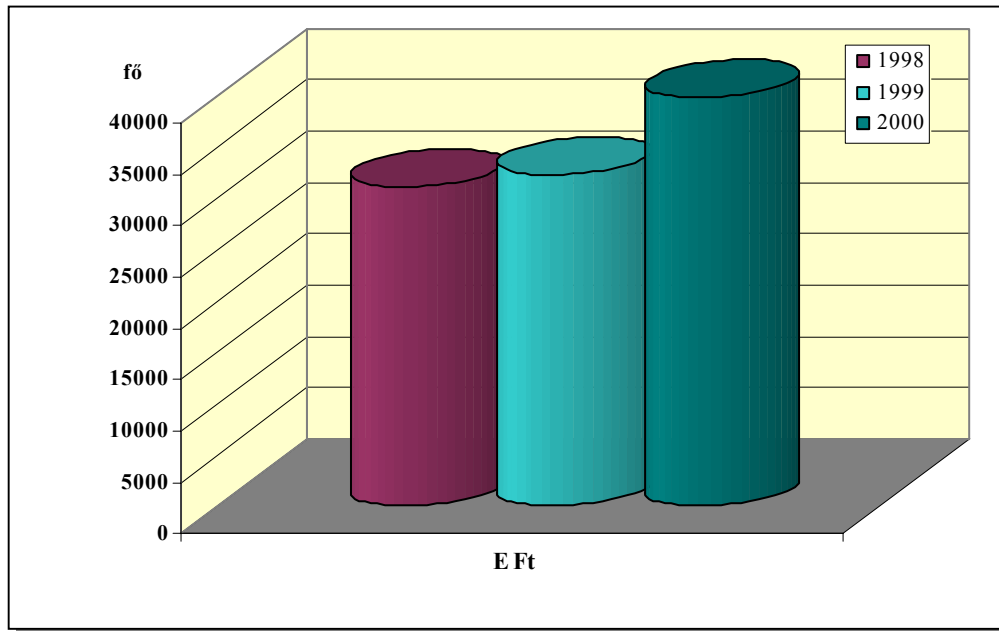
a földalapú támogatás a meghatározó (több mint 50 százalékos részarányával), ezt követik az új gépek vásárlására nyújtott támogatások, és a sort a felvásárlást segítő támogatások zárják. A megyében igényelt és kiutalt támogatásokat a kistérségek nem egyformán használták fel, amelyet jól mutat a 36. ábra.

36. ábra: Az igénybe vett támogatások összege megyei kistérségenként

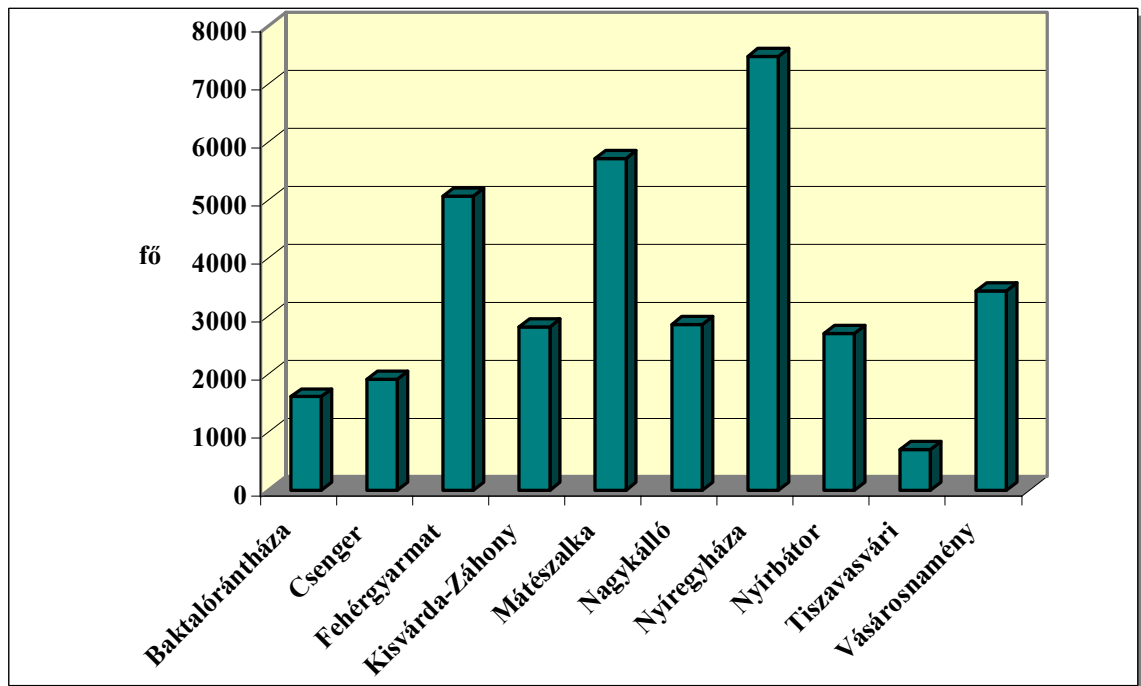
Az évek során a legtöbb támogatást a nyíregyházi kistérségben, a legkevesebbet a baktalórántházi területen igényelték a gazdák. A vizsgált három év során a támogatásban részesült termelők átlagosan 357,6 ezer Ft támogatást nyertek el. Az egyes években ez a fajlagos mutató nagysága átlagosan **12 százalékkal** emelkedett. A kistérségekben az egy fő által igényelt támogatások nagysága igen eltérő. A fajlagos mutató értéke a nyíregyházi térségben több mint kétszerese, és Tiszavasváriban is több mint másfélszerese a megyei átlagnak. Ugyanez a mutató Mátészalkán egyharmada, Fehérgyarmaton éppen a fele az egy főre jutó értéknek.

37. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a támogatásban részesült kistermelők létszáma

Amennyiben a támogatást igénybe vevők számát vizsgáljuk, az alábbi képet kapjuk a 37. ábra alapján. Míg 1998-ról 1999-re a támogatásban részesült termelők szerény mértékű emelkedését jegyeztük fel, addig 2000-ben a megyei őstermelők 22 százaléka részesült valamilyen agrártámogatásban. Jelentős növekedés a támogatottak létszámában az utolsó évben következett be. Ha a növekedést kistérségi megbontásban elemezzük, megállapíthatjuk, hogy jelentős eltérést az egyes területek között nem tapasztalhattunk. A megyei kistérségekben az agrártámogatásokban részesült kistermelők megoszlását a 37. ábrán mutatjuk be.

38. ábra: Agrártámogatásban részesült megyei kistermelők létszámának megoszlása kistérségenként (1998-2000. év átlaga)

A legtöbb támogatott a nyíregyházi térségből került ki, a tiszavasvári kistérségből csupán a megyei agrártámogatottak két százaléka került ki. Ha a kistérségen belüli összes őstermelőt vesszük alapul, és abból képezünk mutatót, megállapíthatjuk, hogy a nagykállói térségben az őstermelők 55 százaléka szerzett valamilyen támogatást, míg Tiszavasváriban az egy hatoda. Viszont a vizsgált években az egyes kistérségekben támogatást elnyert termelők létszáma és megyei aránya alig változott.

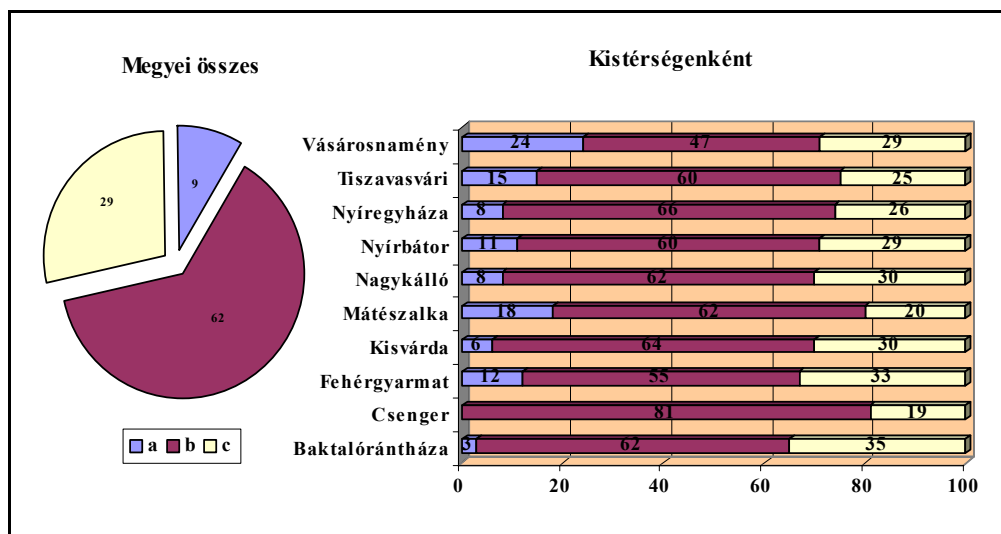
3.4. A KISTERMELŐK, ŐSTERMELŐK ÁTFOGÓ VIZSGÁLATA SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYÉBEN

3.4.1. Általános körülményeinek vizsgálata

A hazai kistermelők, őstermelők **részletes, átfogó** (termelői, gazdálkodási, jövedelmi támogatási, nyilvántartási) vizsgálata még nem történt, várta magára. Egy-egy kiemelt célirányos terület felmérése megyénként, kistérségenként már korábban megtörtént. Így a a kérdőív összeállításakor arra törekedtem, hogy a hazai szakirodalomban megválaszolatlan kérdésekkel külön foglalkozzam, azokat összefüggéseiben vizsgáljam.

A kérdőív első kérdésében a mezőgazdasági tevékenységet végzők összetételére vonatkozó kérdést tettem fel. Mint az előzőekben említettem, ez a kérdés önálló elemzési szempont lesz, ezáltal az erre választ adókat **külön** is vizsgáltam, elemeztem.

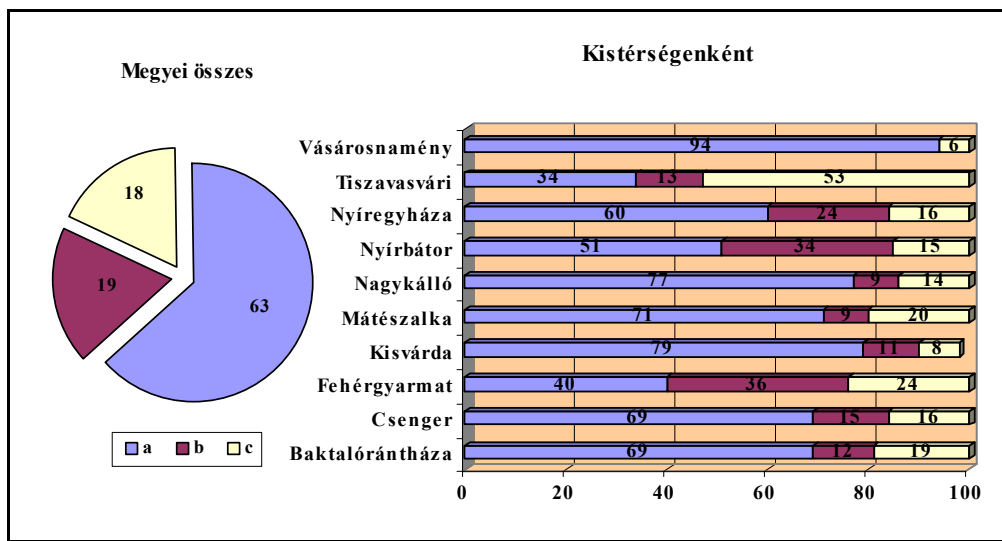
39. ábra: **Milyen formában végzi a mezőgazdasági őstermelői tevékenységet?**
(a. Főfoglalkozásuként b. Mellékfoglalkozásuként c. Nyugdíjasként)

Az összesített válaszok adatai alapján megállapítottam, hogy a megyében megkérdezettek **9 százaléka** mint főfoglalkozású gazdálkodó, **62 százaléka** mellékállásban gazdálkodó és **29 százaléka** mint nyugdíjas gazdálkodó folytatja a mezőgazdasági tevékenységet. A kérdésre adott válaszok alapján az egyes kistérségekben a megismert megyei átlagtól jelentős eltérésekkel találkoztam. A tiszavasvári, mátészalkai, vásárosnaményi térségekben a főfoglalkozású gazdálkodók aránya **háromszorosa** a megyei átlagnak.

A mezőgazdasági kistermelés hazánkban jelentős múltra tekint vissza, korábban és napjainkban is tömegek megélhetését biztosította. A kérdőív 3. kérdésében arra voltam kíváncsi, hogy az őstermelés mint adójogi fogalom bevezetését megelőzően a megkérdezettek foglalkoztak-e a mezőgazdasági termeléssel.

40. ábra: Az őstermelői igazolvány kiváltását megelőzően (1997. január 1.) végzett-e mezőgazdasági tevékenységet?
(a. igen b. nem c. alkalmanként)

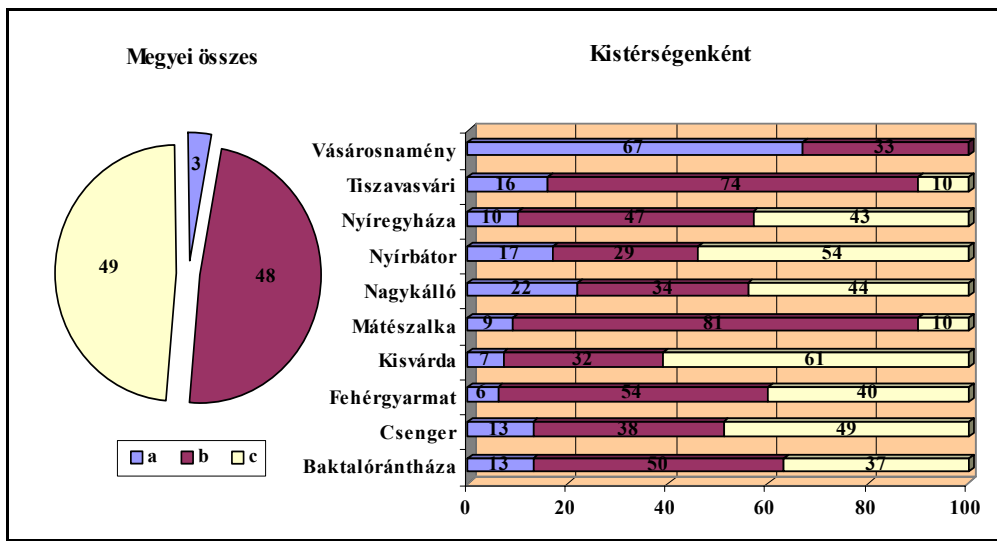

A válaszadók közel **két harmada** mondta azt, hogy korábban is foglalkozott mezőgazdasági termeléssel, **egy ötöde** válaszolta, hogy nem, és **18 százaléka** jelentette ki, hogy alkalmanként gazdálkodott. Vásárosnaményban, Nagykállóban a válaszadók jelentős hányada (94 százaléka és 77 százaléka) válaszolt „**igennel**” a feltett kérdésre, azaz már az őstermelői igazolvány kiváltását megelőzően is gazdálkodott. A foglalkozásbeli csoportosítás alapján a főfoglalkozású válaszadók **75 százaléka** az igazolvány kiváltását megelőzően is gazdálkodott, a mellékfoglalkozású és a nyugdíjas dolgozók **59** és **64 százaléka** jelölte meg, hogy a korábbi időszakban is folytatott mezőgazdasági tevékenységet.

A **nemmel** válaszolókat tovább kérdeztem, hogy mi indokolta az őstermelői igazolvány kiváltását.

41. ábra: Amennyiben nem végzett őstermelői tevékenységet, mi indokolta az igazolvány kiváltását?

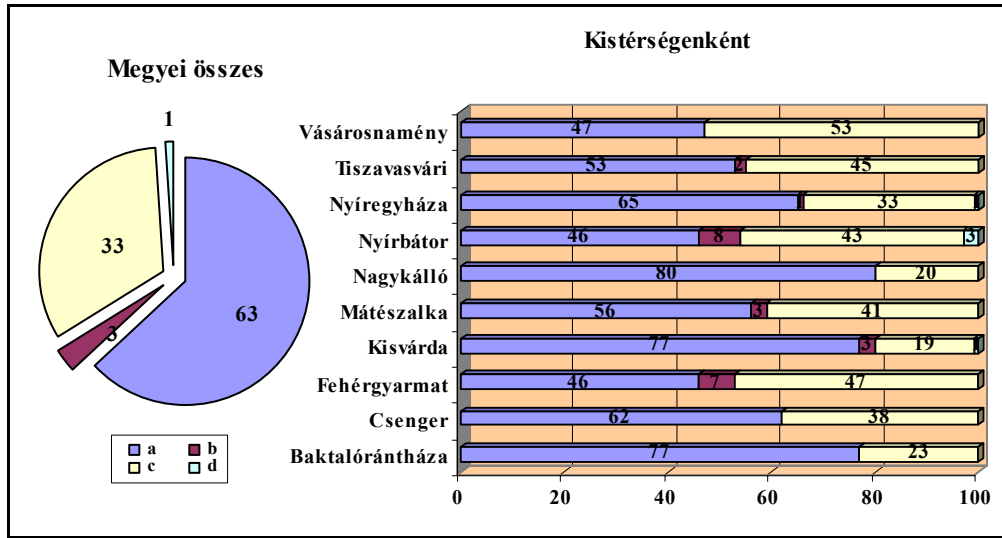
(a. Munkanélkülivé váltam és a megélhetésemet szolgálja. b. Kárpótlás vagy egyéb módon földtulajdonhoz jutottam. c. Ún. kiskerttulajdonos vagyok (kevés állat-állománnyal rendelkezem), és az értékesítéskor ne kerüljön adólevonásra a szerzett árbevétel egy része.)

A válaszadók **97 százaléka** a feltett kérdésre az utolsó két válasz egyikét jelölte meg közel *egyenlő arányban*. Az östermelői igazolvány kiváltását a magánszemélyek részéről **elsősorban** adózási szempontok, valamint a kárpótlási eljárás eredményezte. A megkérdezettek **három százaléka** az, akinek a megélhetését szolgálja a mezőgazdasági östermelés. A megye térségeiben a megjelölt válaszok jelentősen szóródnak, amelyet jól tükröz, hogy a válaszadók között a vásárosnaményi térségben a „*megélhetési mezőgazdaság*” (amelyet az **A** válasz jelöl) dominált. Amíg a mellékfoglalkozású és a nyugdíjas válaszadók **követik** a megyei átlagot, addig a főfoglalkozású gazdálkodók között több mint **egy harmada** az, akiknek az östermelői igazolvány kiváltását a kényszer okozta.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a mezőgazdaság döntően a növénytermesztésre épül. Ezt a statisztikailag is igazolt állítást kívántam alátámasztani a kérdőív 4. számú kérdésével.

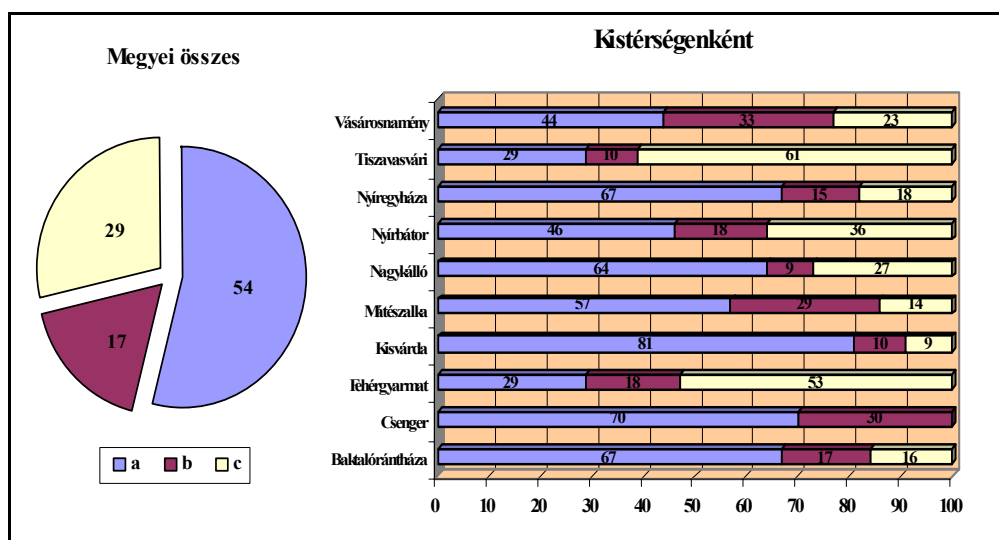
42. ábra: Milyen őstermelői tevékenységet végez?
 (a. Növénytermesztés b. Állattenyésztés c. Vegyes d. Egyéb)

A válaszadók közel **két harmada** növénytermesztéssel foglalkozik, **egy harmada** vegyes tevékenységet folytat és csupán a megkérdezettek **három** százaléka az, akinek a gazdasága állattenyésztésre épül. A beregi térség, amely közismerten állattenyésztő terület, az állattenyésztés tekintetében erőterjesebb arányt képvisel a megkérdezettek között (Fehérgyarmat, Vásárosnamény). A **főfoglalkozású** gazdálkodók körében a **vegyes** mezőgazdasági **üzemszerkezet** a meghatározó (**51%**), a mellékfoglalkozású és a nyugdíjas gazdálkodók nem mutatnak eltérést a megyei átlagos értékektől. A **vegyes üzemszerkezetet** megjelölő válaszadók további, gazdálkodási típus szerinti megoszlását elemezve hasonló következtetésre jutottam, mint az előző kérdésnél.

43. ábra: Amennyiben az őstermelői tevékenysége vegyes, az egyes ágazatok milyen arányt képviselnek a gazdálkodásban?

(a. Meghatározó a növénytermesztés b. Meghatározó az állattenyésztés
c. Közel egyenlő arányban részesülnek (50-50%))

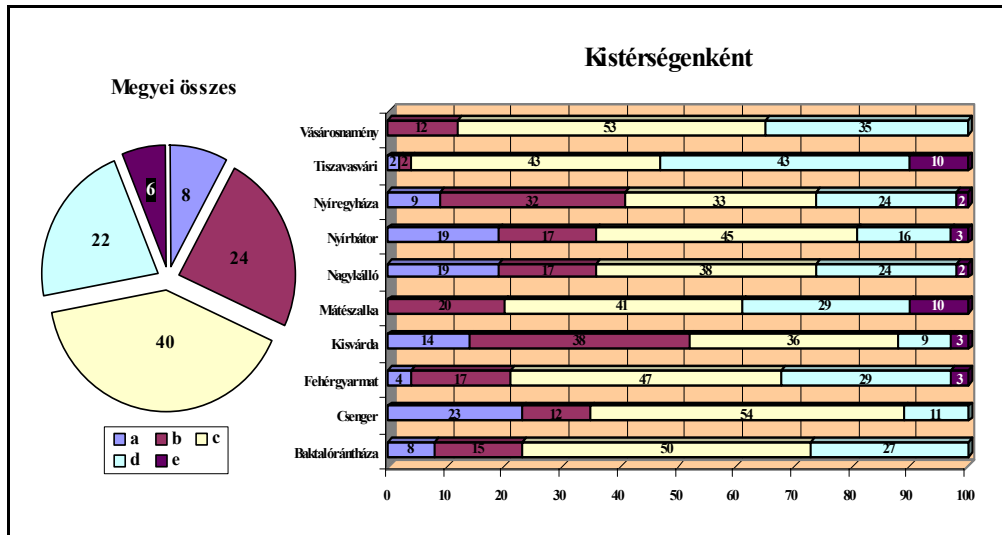
A vegyes szerkezetű gazdaságok **54 százalék**a is döntően a növénytermesztésre épül, **egy hatoda** az állattenyésztésre, és a fennmaradó hányadból egyenlő arányban részesül gazdaságában a két ágazat. A hagyományos állattenyésztő térségekben, mint például Mátészalka, Fehérgyarmat, az állattenyésztési ágazat jelentősebb, mint a megye egyéb területein.

3.4.2. A kistermelők, őstermelők gazdálkodási, ökonómiai jellemzőinek bemutatása

A kérdőív második fejezetében a termelők ökonómiai jellemzőire vonatkozó kérdéseket fogalmaztam meg. Sajnos a hazai statisztikai felmérések egy bizonyos mérethatárt el nem érő gazdálkodókkal „nem számolnak”, azokat nem tekintik üzemnek. Ezért egy, a statisztikában elfogadottól eltérő felmérést végeztem az üzemméretre vonatkozóan.

44. ábra: Mi jellemző az őstermelői gazdaságára (méret alapján)!

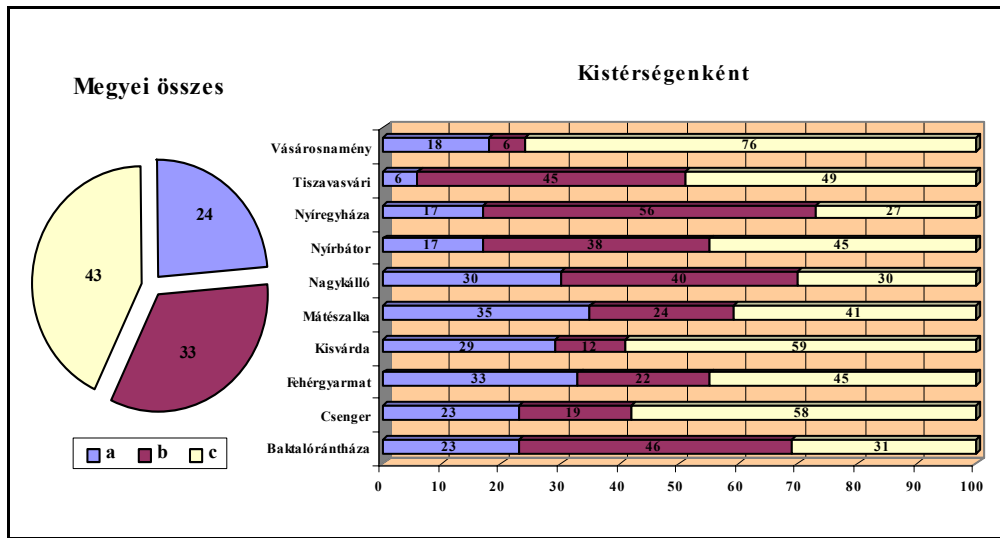
(a. *nem gazdasági forma* (konyhakert, hobbikert, hétvégi telek, néhány aprójószág) b. *igen kis gazdaság* (1 ha. alatt, 1 számos állat, stb.) c. *kis gazdaság* (1-5 ha között, 2-5 számos állat) d. *közepes gazdaság* (5–20 ha 5–20 számosállat) e. *nagygazdaság*)

A 43. számú ábra eredményei szerint Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a megkérdezett gazdálkodók **86 százalék**a egy és húsz hektár között gazdálkodik, 1 és 20 számos állattal bír. A húsz hektár (számosállat) feletti gazdaságok aránya **6 százalék**, a nem gazdasági formát jelentő termelők **8 százalékot** képviseltek a megyei megkérdezettek között. Ebben a kérdésben jelentős területi eltérésekkel találkoztam. A csengeri, nagyállói, nyírbátori kistérségekben a **kis területek** (nem gazdasági formát jelentő termelők) **kétszerese, két és félszerese** a megismert megyei átlagnak. A nagy gazdaságok aránya másfélszer annyi a mátészalkai és a tiszavasvári kistérségekben, mint a megye egyéb területein. A főfoglalkozású gazdálkodók **egy harmada nagygazdaság, felét a közepes gazdasághoz soroljuk**, a mellékfoglalkozású és nyugdíjas gazdálkodók között dominál a **kisgazdaság, az igen kis gazdaság**, valamint a **nem gazdasági forma**. A válaszadó mellékállású és nyugdíjas termelők között nem találtam olyat, aki a mi meghatározásom alapján nagygazdaságnak minősülne.

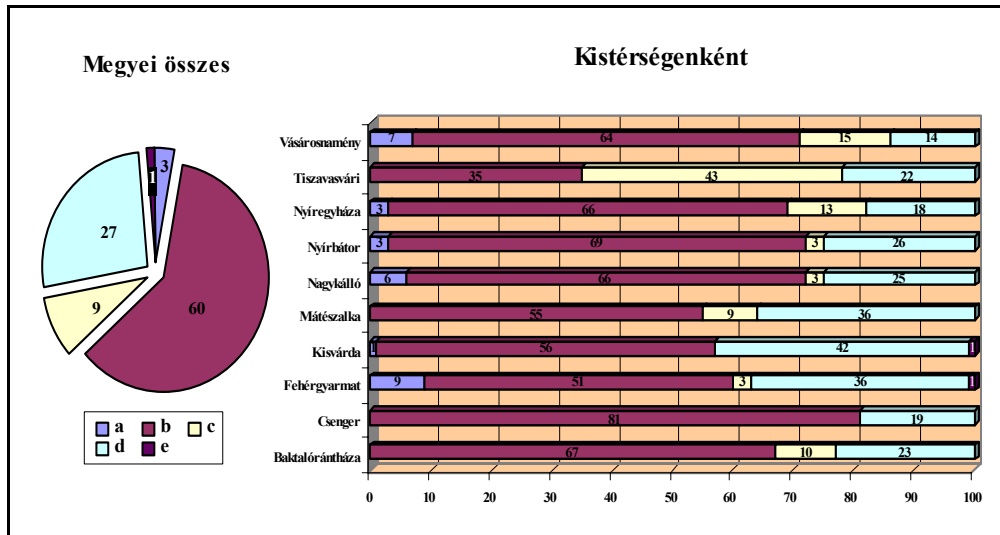
Köztudomású az, hogy az eszközellátottság a mai magyar mezőgazdaság egyik legsúlyosabb problémája. Az elmúlt években „*megjelent*” gazdák nem, vagy csak részben rendelkeznek eszközökkel. Ezért a kérdőív 6. számú kérdésében a kistermelők eszközellátottságát vizsgáltam.

45. ábra: Az őstermelői tevékenység végzéséhez rendelkeznek-e a megfelelő eszközökkel?
(a. igen b. nem c. részben)

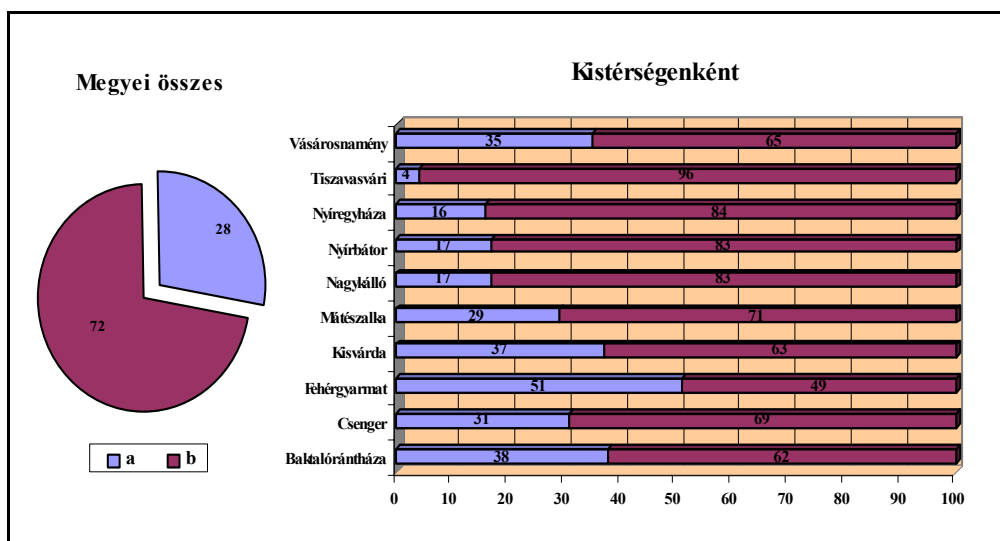
A 44. ábrából leolvasható, hogy a gazdálkodók **egy negyede** rendelkezett a termeléshez szükséges megfelelő eszközökkel, **egy harmada** nem rendelkezett semmilyen eszközzel, és **43 százalék**a részben birtokolt valamilyen mezőgazdasági termelőeszközt. Érdeemes viszont megjegyezni, hogy a nyíregyházi, tiszavasvári kistérségekben a válaszadóknak **több mint a fele** mondta azt, hogy egyáltalán nem rendelkezik semmilyen eszközzel, csupán **17 és 6 százalék**a birtokol valamilyen termelőeszközt. Ha a rendelkezésre álló eszközöket foglalkozásbeli formák alapján vizsgáltuk, azt tapasztaltuk, hogy a hivatásszerűen gazdálkodók alig **hat százalék**a mondta azt, hogy **nem rendelkezik** semmilyen eszközzel, **48 százalék**a birtokol eszközt. A mellékfoglalkozásban tevékenykedő gazdák több mint **egy harmada** nem rendelkezett semmilyen eszközzel, és közel fele csak részben birtokolt valamilyen eszközt. A megkérdezett nyugdíjas gazdálkodók **két harmada** nem, vagy csak részben rendelkezett a kívánt eszközökkel. Azok a gazdák, akik úgy nyilatkoztak, hogy **nem**, vagy csak **részben** rendelkeznek eszközökkel, újabb kérdést kaptak.

46. ábra: Amennyiben nem, vagy csak részben rendelkezik az eszközzel, hogyan végzi vagy végezteti el a mezőgazdasági munkát?
 a. bérelem az eszközt b. bér munkában végeztetem vállalkozóval
 c. nagyüzemi integráció keretében d. kölcsönkérem az eszközt
 e. gépkörhöz vagy egyéb társuláshoz csatlakozva)

A válaszadók **60 százaléka** bér munkában végezteti el a szükséges munkát, **27 százaléka** kölcsönkéri az eszközt. A válaszadók **egy tizede** végezteti el a munkát nagyüzemi integrációban, a gépkörhöz vagy egyéb társulásokhoz csak **egy százaléka** csatlakozik.

47. ábra: Idegen munkaerőt alkalmaz-e?
 (a. igen b. nem)

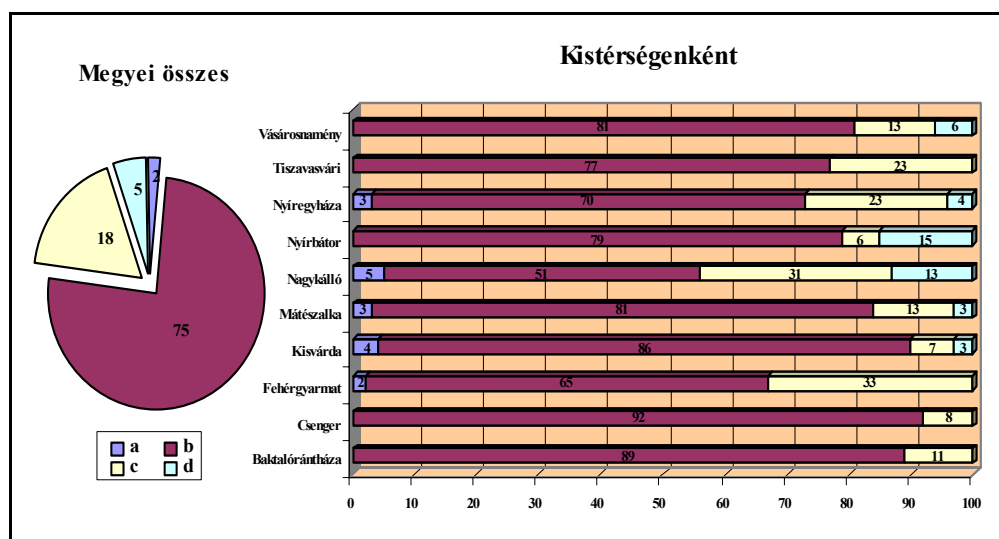

A 46. ábra alapján megállapítottam, hogy kérdőívet kitöltő válaszadók közül **28 százalék** alkalmaz munkaerőt, **72 százalék** pedig nem. Érdeemes megjegyezni, hogy a főfoglalkozású gazdálkodók – ellentétben az előzőekben megismertektől – **két harmada** alkalmaz valamilyen munkaerőt a gazdálkodása során, a mellékfoglalkozásúak **három negyede**, a nyugdíjasok **négy ötöde** viszont nem.

A kistermelők, őstermelők által előállított termékek végső felhasználási „iránya” eltérő lehet. A 8. kérdésben az előállított termékek felhasználására kérdeztem rá.

48. ábra: Az őstermelői tevékenységből előállított termék értékesítése hogyan történik?

(a. nem értékesítem b. felvásárlók részére c. szabadpiacon keresztül d. saját feldolgozásra kerül)

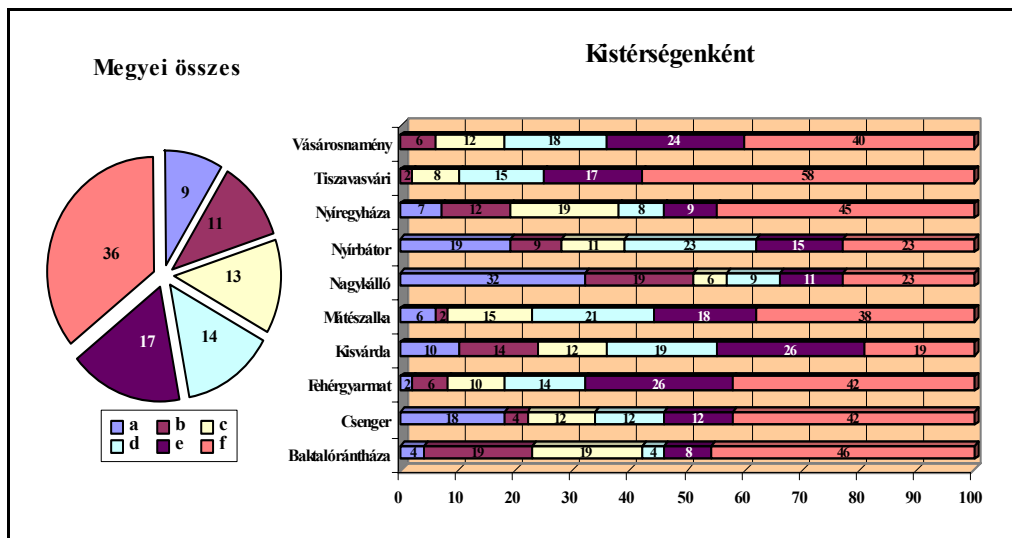

Megállapítottam, hogy a gazdálkodók az előállított termékek **két harmadát** a felvásárlók segítségével értékesítette, **egy ötöde** szabadpiacon. A válaszadók 7 százaléka mondta azt, hogy a termékek saját feldolgozásra és fogyasztásra kerülnek. A főfoglalkozású gazdálkodók között nem találtam olyat, aki az általa előállított terméket nem értékesítette volna, de a nyugdíjas gazdálkodók között **5 százalék** termékértékesítést nem folytat. Ha megvizsgáljuk a területi különbségeket, akkor látható, hogy az előző arányok egyes kistérségekben hol erősebben, hol gyengébben érvényesülnek. Csongerben a válaszadók **92 százalék**a a felvásárlókon keresztül értékesíti a terméket, a nagykállói térségben ugyanez az arány **51 százalék**.

Az értékesített termék árbevétele és az egyéb bevételek együttesen jelentik a termelők tárgyévi bevételét. A hazai szja-törvény alapján azokat a kistermelőket, akik őstermelői igazolvánnyal rendelkeznek, és az éves bevételük nem éri el a **250 ezer** forintot, semmilyen adatszolgáltatási kötelezettség nem terheli az adóhatóság irányába. Az adómentességi határt el nem érő őstermelők száma mind országosan, mind Szabolcs-Szatmár-Bereg megye viszonylatában jelentős. A nagyszámú adómentességi határ alatti gazdálkodó kistermelőkről semmilyen információval nem rendelkezünk. Ezért a 9. kérdésben kiemelten ezzel a területtel foglalkoztam.

49. ábra: **Önnek az őstermelői tevékenységből származó árbevétel-bevétel milyen értéket jelent éves szinten?**

(a. 50 eFt alatt b. 50,1-100 eFt c. 100,1-150 e Ft d. 150,1-200 eFt
e. 200,1-250 eFt f. 250,1 eFt felett)

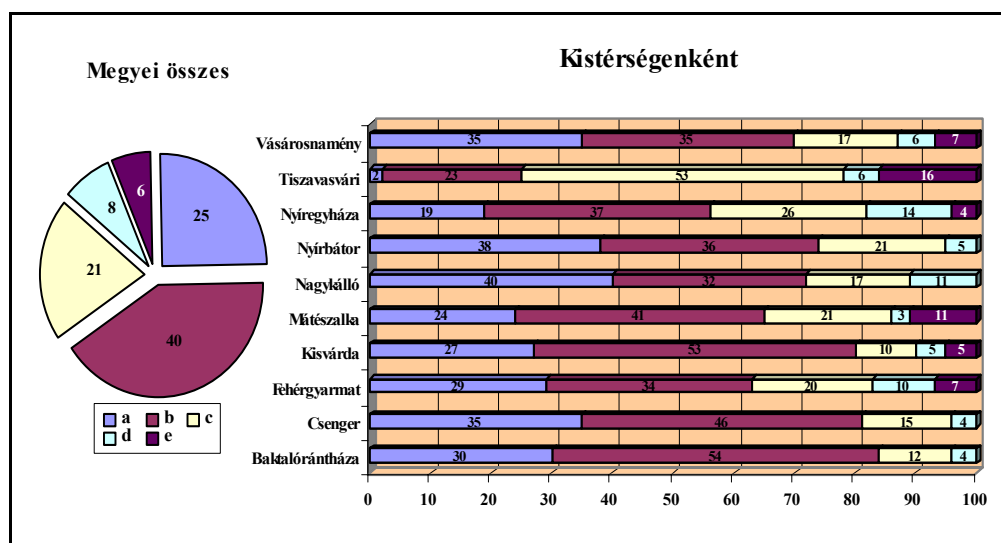
A 48. számú ábra alapján megállapítottam, hogy a kiválasztott és megkérdezett gazdálkodók **64 százalék**a az adómentességi határ alatt helyezkedett el. Az adómentesség határán belül a válaszadók zöme a **100 ezer** és a **250 ezer** forint bevételi értékek körül csoportosultak. A válaszadók **egy tizede** 50 ezer forint bevételt el nem érő termelő volt. A területi különbségeket elemezve megállapítottam, hogy jelentős a területi szóródás a megyében. A mátészalkai és csengeri kistérségben az **50 ezer** forintot el nem érő gazdálkodók aránya **duplája**, illetve **négyszerese** a megyei átlagnak, a tiszavasvári és nyíregyházi térségben a **250 ezer** forintot meghaladó gazdálkodók több mint a felét teszik ki a válaszadóknak. Az adómentességi határt a főfoglalkozású gazdálkodók **83 százalék**a

átlépte, míg a mellékfoglalkozású termelőknek csak **egy harmada**, a nyugdíjas termelőknek csupán **egy negyede** lépte túl.

A következőkben arra voltam kíváncsi, hogy a termelő összes jövedelmének mekkora hányada származott a mezőgazdasági kistermelésből, őstermelésből (10. kérdés). A válaszok összesített és területenkénti megbontott megoszlását a 49. ábrán mutatom be.

50. ábra: Az összes jövedelmének hány százaléka származik az őstermelői tevékenységből?

(a. 0-10 % b. 11-30 % c. 31-50 % d. 51-70 % e. 71% felett)

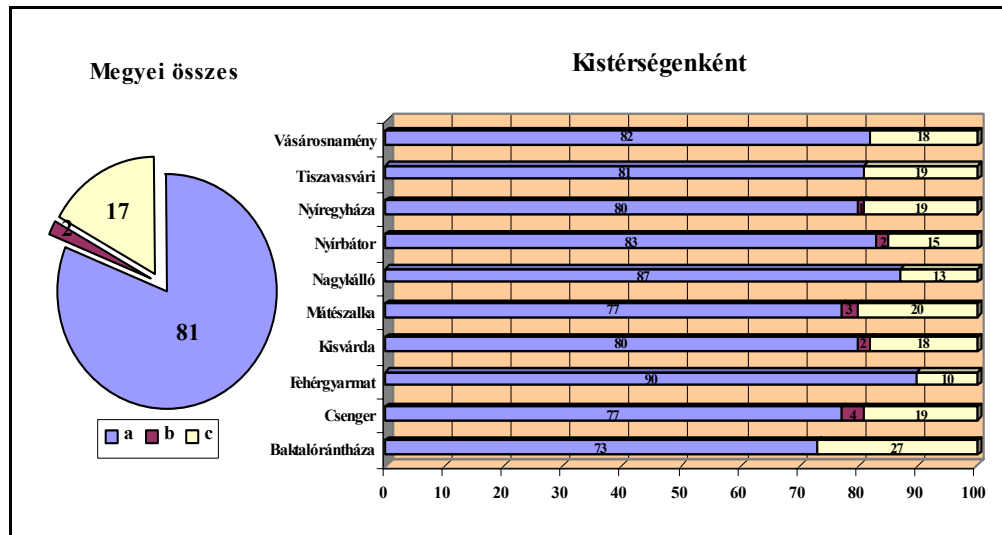

A 49. ábra szerint a kistermelők **86 százalékának** az összes jövedelem legfeljebb ötven százaléka származott mezőgazdasági termelésből. A gazdálkodók **negyven százalékának** az összes jövedelem **11-30 százalék**a a mezőgazdasági tevékenység eredménye. A válaszadók **hat százalék**a mondta azt, hogy a jövedelmének több mint **71 százalék**a az őstermelésből ered. A területi különbségek ebben a kérdésben még jobban érzékelhetőek mint a korábbiakban. A nagykállói és a baktalórántházi térség kiemelkedik, a megyei átlagtól mindkét irányban jelentősen eltér. Ha a foglalkozás alapján vizsgáljuk a megkérdezetteket, megállapíthatjuk, hogy profi gazdálkodók jövedelmének mind nagyobb hányada származik az őstermelésből, úgymond ebből élnek. A mellékfoglalkozású és a nyugdíjas gazdálkodók jövedelmében az őstermelés nem játszik olyan fontos szerepet (kiegészítő, de fontos jövedelemforrás), mint a főfoglalkozású termelőknél.

A jövedelem megállapítása úgy történt, hogy a bevétellel szemben a gazdálkodók költségeket számoltak el. A költségek nagyságára és összetételére az őstermelők részéről

semmilyen információval nem rendelkezünk. Ezért a kérdőív 11-es kérdésben a költségek összetételére vonatkozó kérdést tettem fel.

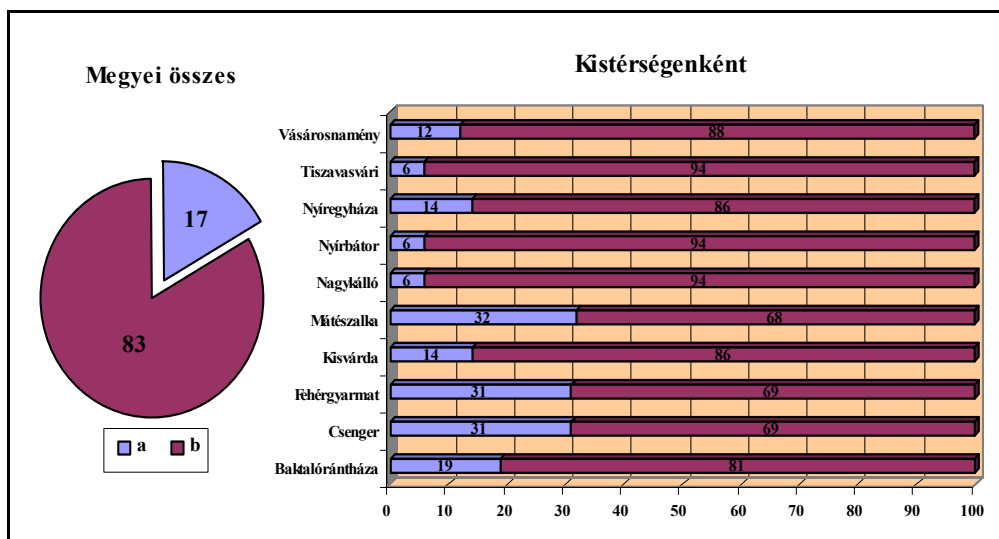
51. ábra: Milyen az őstermeléssel kapcsolatban felmerült költség összetétele?
 (a. döntően anyagköltség b. döntően személyi jellegű költségek
 c. közel 50-50%-ban anyag és személyi jellegű költség)

Az 50. ábra adatai alapján kijelenthetjük, hogy a megkérdezettek **81 százalékánál** az anyagköltség dominál. A személyi jellegű költségek a válaszadók alig **két százalékánál** a meghatározó, és fele arányban részesedik a két költség kategória a válaszadók **17 százalékánál**. A főfoglalkozású gazdálkodóknál a vegyes költségek aránya **70 százalékkal** haladta meg a megyei átlagot.

A realizált jövedelem felhasználásának egyik lehetséges iránya a fejlesztés. A fejlesztés meglétére kérdeztem rá a 12. kérdésben.

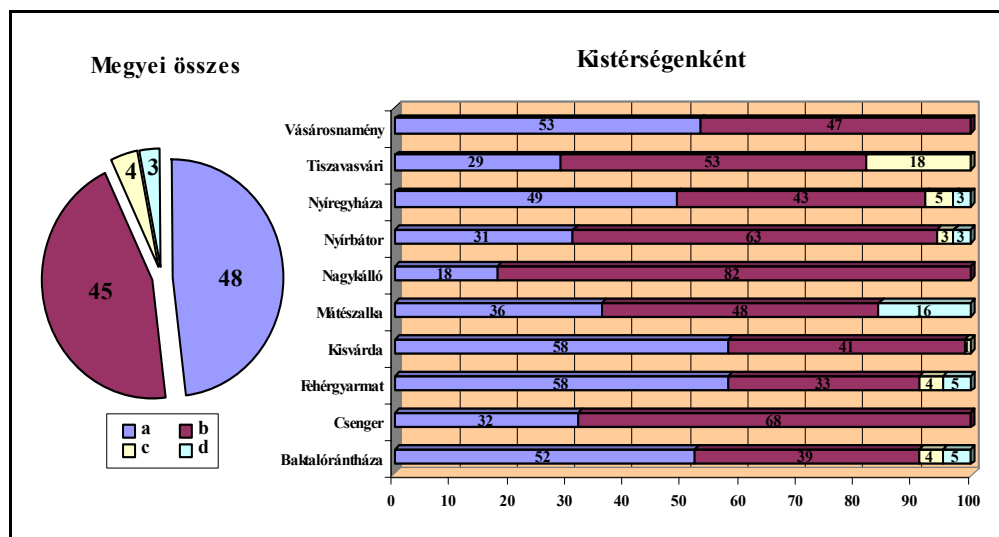
52. ábra: Az őstermelői tevékenységből származó jövedelemből fejleszteni tud-e?
(a. igen b. nem)

Az eredmények szerint a válaszadók **döntő hányada** (83 százaléka) a keletkezett jövedelemből **nem tud** fejleszteni. A fejleszteni tudó termelők **nagy arányát** jelzi a mátészalkai, féregyarmati és a csengeri kistérségek. Érdekes viszont az a tény, hogy a főfoglalkozású gazdálkodók **többsége** (54 százaléka) tud fejleszteni, viszont a mellékfoglalkozásúak **85 százaléka** és a nyugdíjas termelők **91 százaléka** egyáltalán nem tud fejleszteni a keletkezett jövedelemből.

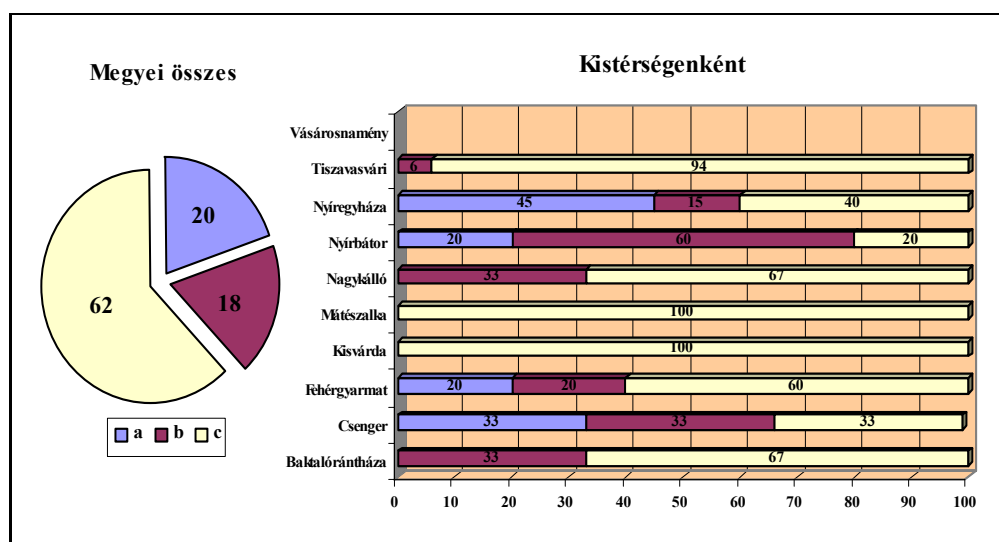
A termelés finanszírozása minden gazdálkodó számára megkerülhetetlen kérdés. Így a kérdőív 15. kérdésében azt kérdeztem meg, hogy a termelést milyen forrásból finanszírozza.

53. ábra: Az őstermelői gazdálkodást milyen forrásból finanszírozza?
(a. az előző évi, tárgyévi árbevételből b. munkabéremből, vagy más személyes jövedelmemből c. hitelből, kölcsönből d. mezőgazdasági támogatásból)

A válaszadók **93 százalék**a a kérdőívben meghatározott első két válasz egyikét jelölte meg. A megkérdezettek **négy százalék**a hitelből, kölcsönből, **három százalék**a mezőgazdasági támogatásból finanszírozta a termelést. A területenkénti vizsgálat meglepően nagy különbséget fedett fel az egyes kistérségek között. Míg a mátészalkai térségben jelentős arányt képviseltek azok, akik mezőgazdasági támogatásból finanszírozzák a termelést, addig Vásárosnaményban és Nagykállóban az utolsó két választ egy megkérdezett sem jelölte meg. A tiszavasvári térségben viszonylag magas azon termelők aránya, akik a termelést hitelből, kölcsönből finanszírozták. A főfoglalkozású termelők **egy tizede** finanszírozza a termelést hitelből, kölcsönből, míg a mellékfoglalkozású és nyugdíjas termelők alig **három és egy százalék**a. Akik hitelből, kölcsönből finanszírozzák a termelést, további alkérdést kaptak a forrás eredetére.

54. ábra: **Amennyiben hitelből, kölcsönből történik a termelés finanszírozása, az milyen forrásból származik?**
(a. banktól b. magánszemélytől c. integrátori szervezettől)

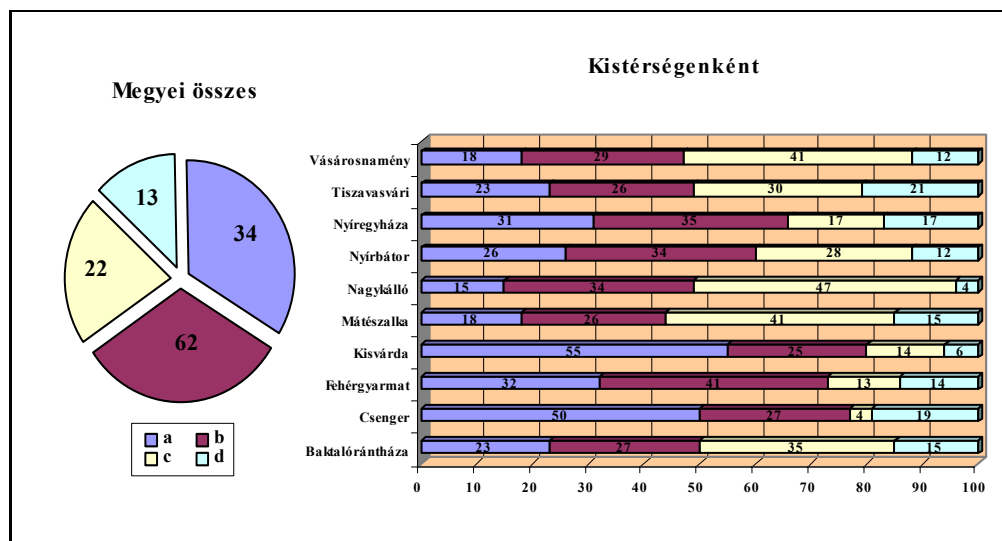

Arra a kérdésre, hogy honnan származik az idegen forrás, a megyei összes válaszadók **62 százalék**a az integrátori szervezetet, **20 százalék**a bankot, és **18 százalék**a magánszemélyt jelölt meg. A hitelt vagy kölcsönt a főfoglalkozású termelők **50 százalék**a banktól vagy magánszemélytől szerezte be, a mellékfoglalkozású és a nyugdíjas termelők **két harmada** integrátor közreműködésével kapták meg.

3.4.3. Az őstermelők adózási, nyilvántartási és támogatási helyzetének elemzése

Az őstermelői tevékenység végzésének alapfeltétele az őstermelői igazolvány megléte. Hazánkban az elmúlt években a kiadott és megújított őstermelői igazolványok száma meredeken emelkedett. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az őstermelői igazolvány tulajdonosainak száma messze meghaladta az országos átlagot, így indokolt volt a kiadott igazolványok számának termelői szinten történő vizsgálata.

55. ábra: A családja (önmagán kívül) hány őstermelői igazolvánnyal rendelkezik?
(a. Csak én rendelkezem b. Rajtam kívül még eggyel c. Többel (kettő-három)
d. Közös őstermelői igazolvány van a családban)

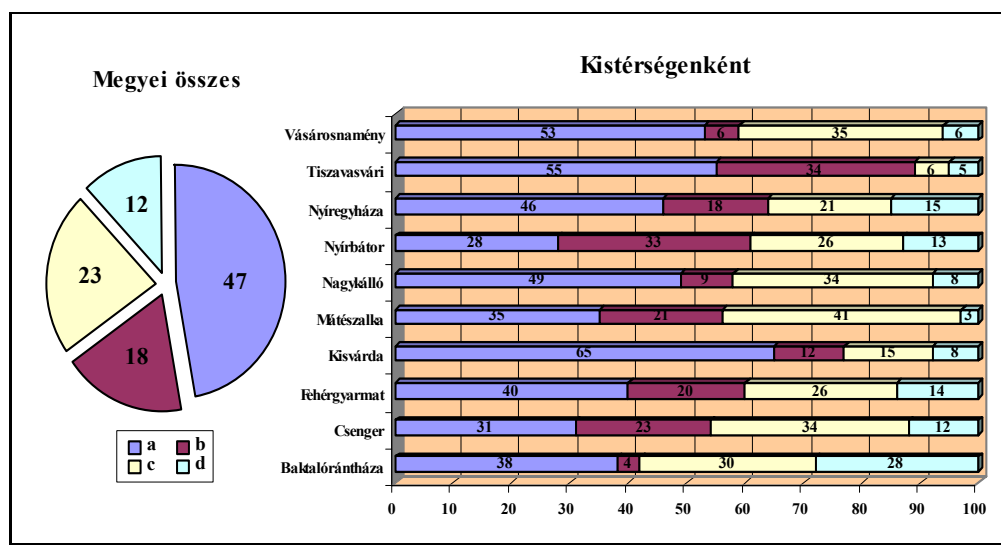

Az 54. számú ábrából azt a következtetést vontam le, hogy a válaszadók **13 százalék**a közös őstermelői igazolvánnyal rendelkezik. A válaszadók **34 százalék**a csak egy igazolványt birtokolt, **31 százalék**a önmagán kívül még további eggyel, és **22 százalék**a több őstermelői igazolvánnyal is rendelkezett. Az egyes megyei kistérségekben a válaszok eltérnek a megyei összes válaszkéntől. Míg a kisvárdai, csengeri kistérségekben a válaszadóknak **több mint a fele** mondta azt, hogy csak egy igazolvány található a családban, addig ez az arány Mátészalka, Kisvárdai térségében **éppen fele** a megyei mutatóknak. Ha a foglalkozás alapján vizsgáljuk a válaszadókat, megállapíthatjuk, hogy a főfoglalkozásúaktól a nyugdíjasok felé haladva erőteljes **átrendeződést** tapasztalunk a válaszok aránya között. A főfoglalkozású gazdálkodók **54 százalék**a mondta azt, hogy a családja több őstermelői igazolvánnyal is rendelkezik, és **27 százalék**a az önmagáén kívül még további egy igazolványt birtokol, addig a nyugdíjas gazdálkodók döntően csak egy őstermelői igazolvánnyal rendelkeznek.

Az őstermelői igazolvány tulajdonosainak minden év első negyedében meg kell újítaniuk az igazolványukat. A 7. kérdésben arra voltam kíváncsi, hogy milyen tényezők alapján határoznak a gazdák az adózási forma megválasztásáról (55. ábra).

56. ábra: Az őstermelői igazolvány kiváltásakor, megújításakor ki vagy mi befolyásolta az adózási forma megválasztását?

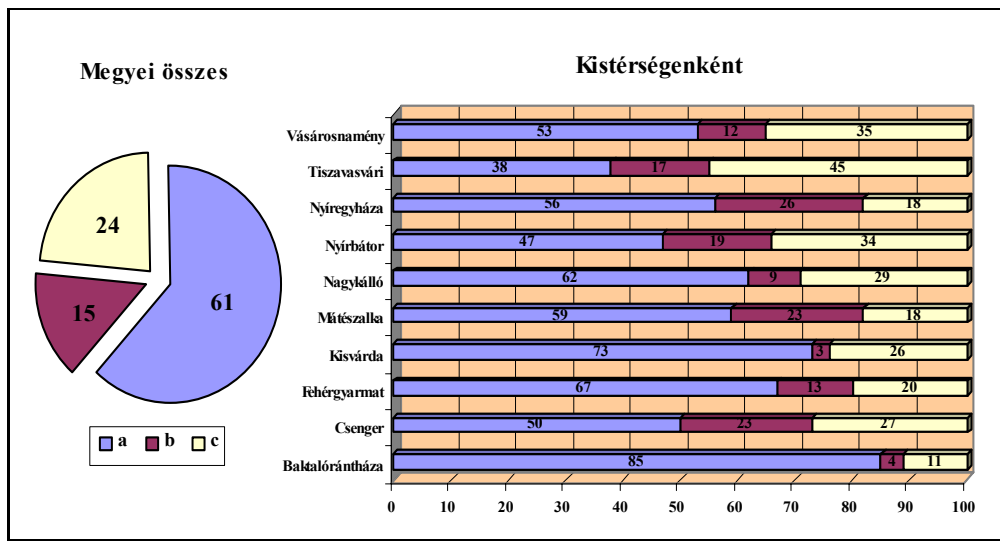
(a. önmagam döntöttem (saját információ alapján) b. ismerőseim javaslata
c. falugazdász ajánlása d. előző év tapasztalata)

Az összesített válaszok alapján a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei kistermelők, őstermelők közel fele (47 százaléka) a saját információi alapján döntött arról, hogy az adott évben milyen adózási formát választ. Jelentős azoknak a száma, akik a falugazdász segítségét kérték (23%), valamint az ismerősök véleményére hagyatkoztak (18%). Ha a területi különbségeket megvizsgáljuk azt tapasztaljuk, hogy a kiszvárdai térségben a válaszadók **két harmada** dönt a saját információja alapján, és határoz az adózási forma megválasztásáról.

Az év vége közeledésével a mezőgazdasági tevékenységet folytató őstermelők körében mind gyakrabban felvetődő kérdés, hogy a gazdálkodás során szerzett bevétel, az abból számított jövedelem és a megállapított adó **hogyan** kerüljön meghatározásra és elszámolásra. A feladat nem egyszerű, ezért külön rákérdeztem, hogy adódnak-e problémák az adóbevallással kapcsolatban. A kérdésre adott összesített és területenkénti válaszokat az 56. ábrában foglaltam össze.

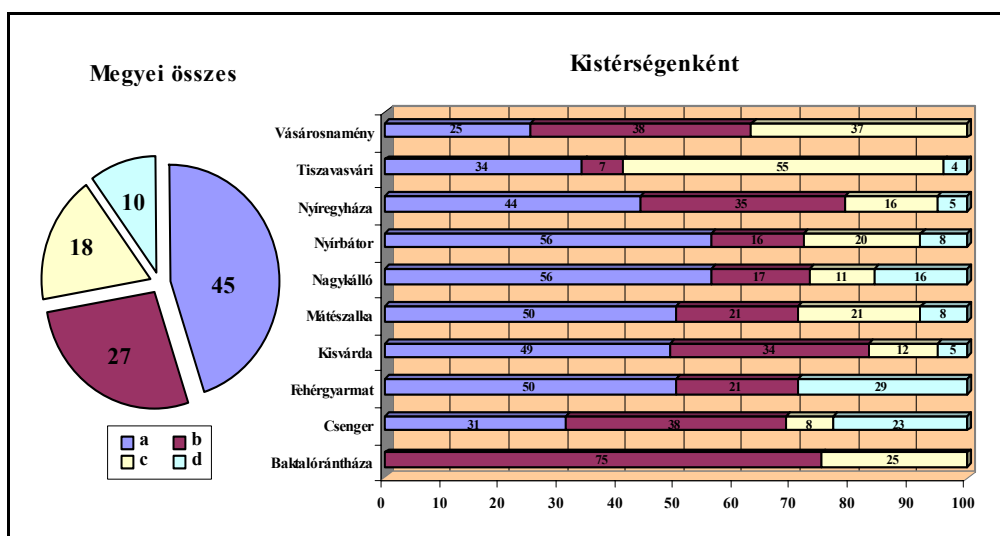
57. ábra: Az év végi adóbevallás elkészítéskor gondot okoz-e az östermelői tevékenységből származó jövedelem megállapítása, az adó kiszámítása?
(a. nem okoz gondot b. igen gondot okoz c. csak kisebb gondjaim adódnak)

Az 56. ábra adatai szerint a válaszadók többségének (61%) nem okoz gondot az adó kiszámítása. Viszont érdemes ráirányítani a figyelmet arra, hogy a válaszadók több mint **egy hatodának** igenis gondot okoz, és **egy negyedének** is kisebb-nagyobb „fejtörést” jelent az adóbevallási ív évenkénti kitöltése. Azok a válaszadók, akiknek problémát jelent az adóbevallás kitöltése, további kérdést kaptak.

58. ábra: Amennyiben gondot okoz az adóbevallás elkészítése, hogyan oldja meg a problémát?

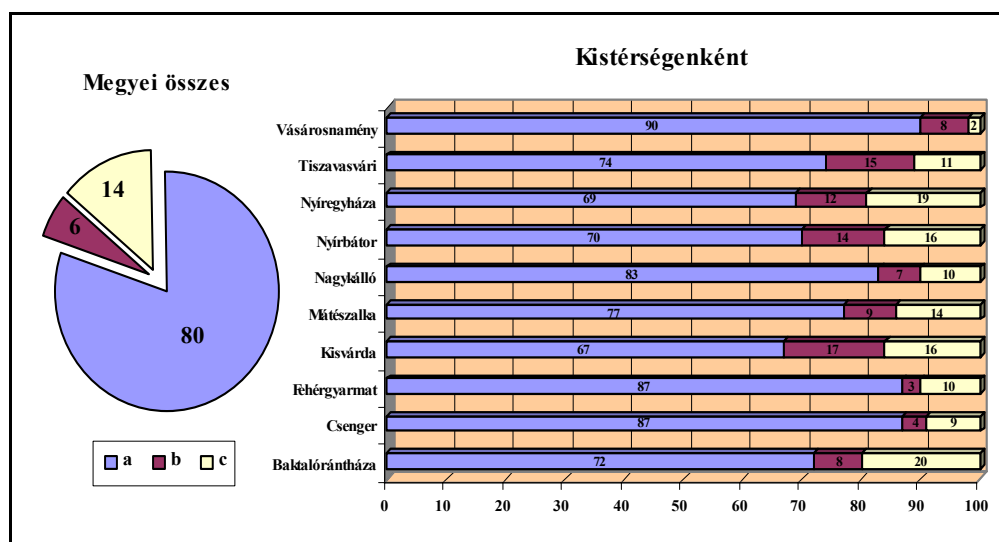
(a. családtagom segítségére támaszkodom b. falugazdász segítségét kérem c. adótanácsadó vagy szakértő munkáját veszem igénybe d. beadom (esetleg hibásan) majd a hatóság jelenlétében kijavítom)

Látható az, hogy a válaszadók **45 százalék**a a családjára támaszkodva oldja meg a felmerülő adóbevallási problémát. A válaszadók több mint **egy negyede** a falugazdász segítségét kéri, **18 százalék**a szakember munkáját veszi igénybe. Nem jelentős viszont azoknak a száma sem, akik tudatosan hibásan nyújtják be a bevallást. Az ábrából látható az is, hogy a megyei területek között az eltérés jelentős. Külön említést érdemelnek a mátészalkai és a nagykállói kistérségek, ahol a válaszadóknak jóval több mint **fele** a családtagjainak a segítségét kéri.

Az adószámítás minden évben komoly gondot jelent, és ezt az előző kérdések is jól tükrözik. Ebben a kérdésben arra szerettem volna választ kapni, hogy a termelők milyennek ítélik meg a hazai adószámítási rendszert.

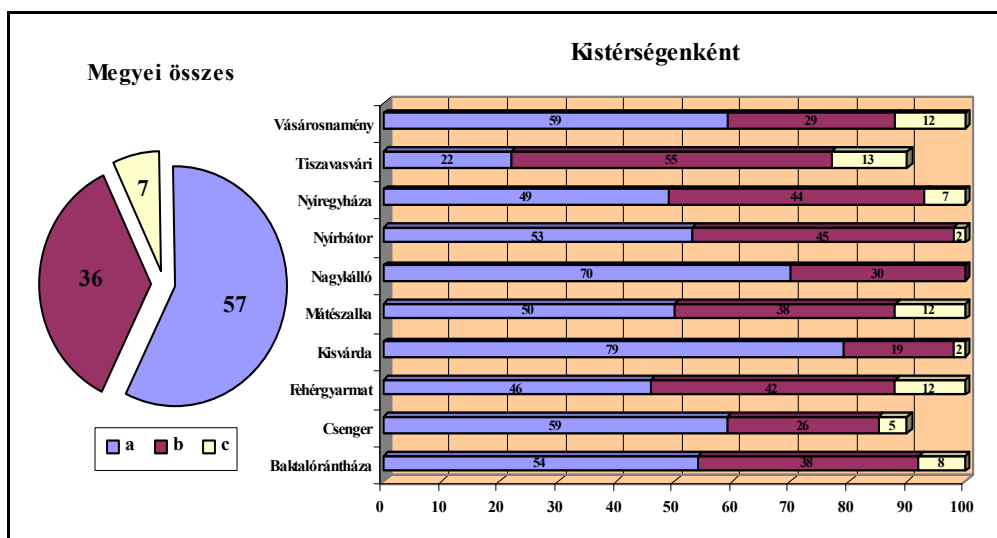
59. ábra: **Ön szerint bonyolult-e a hazai adószámítás az őstermelők számára?**
(a. igen b. nem c. részben)

Az eredmények nem meglepőek. A válaszadók **nagy többsége** szerint (80 százalék) bonyolult, **14 százalék**a szerint csak részben, és a **hat százalék** szerint nem bonyolult a hazai adórendszer. A nehézkes adószámítás jól tükröződik a nyugdíjasok visszajelzésében is, a nyugdíjasok elsöprő többsége szerint bonyolult a hazai adórendszer. Érdeemes viszont észrevenni azt a tény, hogy a főfoglalkozásúaknál jelentős azoknak a száma, akik nem tartják nehézkesnek a magyar adórendszert. Valószínűleg ők szakembert bíznak meg az adóbevallás elkészítésével. A törvény a kistermelők, őstermelők számára nyilvántartási kötelezettséget is előír. Sajnos a hazai termelők nagy része csak minimálisan teljesíti az erre vonatkozó törvényi előírást. A kérdőívben egy erre vonatkozó kérdést tettem fel a gazdálkodók részére.

60. ábra: Milyen nyilvántartást vezet az őstermelői tevékenységéről?

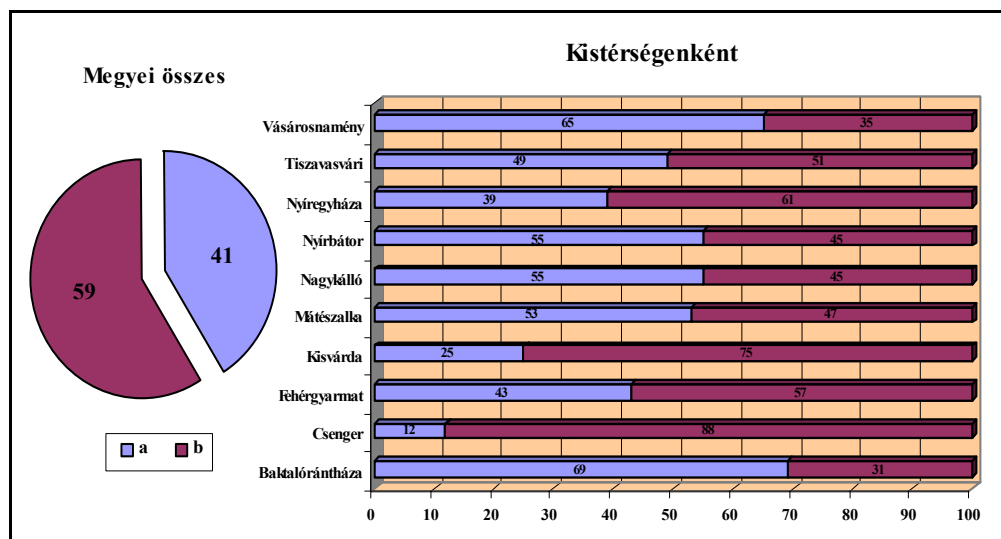
(a. Nem vezetnek semmilyen nyilvántartást az igazolványon kívül. b. Legegyszerűbb bevétel-költség nyilvántartást vezetnek. c. Pénztárkönyvet, naplófőkönyvet vezetnek.)

A válaszok a korábbi visszajelzéseket igazolták. A válaszadók **57 százalék**a semmilyen nyilvántartást nem vezet a gazdálkodásáról, **egy harmada** a legegyszerűbb bevételi-költségnyilvántartást, és a megkérdezettek **hét százalék**a az, aki egyszeres könyvvitel alapján tesz eleget a nyilvántartási kötelezettségének. Érdeemes viszont felfigyelni arra, hogy a főfoglalkozású termelők **41 százalék**a pénztárkönyvet vagy naplófőkönyvet vezet, **46 százalék**a bevételi-költségnyilvántartást és csak **13 százalék** az, aki nem vezet semmilyen feljegyzést. A mellékfoglalkozásban gazdálkodó termelőknek sajnos csak a **három százalék**a vezeti az egyszeres könyvvitel valamelyik feljegyzési megoldását, és **negyven százalék**a a bevételi-költségnyilvántartást. A nyugdíjas gazdálkodók **három százalék**a vezeti a pénztárkönyv vagy naplófőkönyv valamelyikét, és **72 százalék** egyáltalán nem vezet semmilyen feljegyzést.

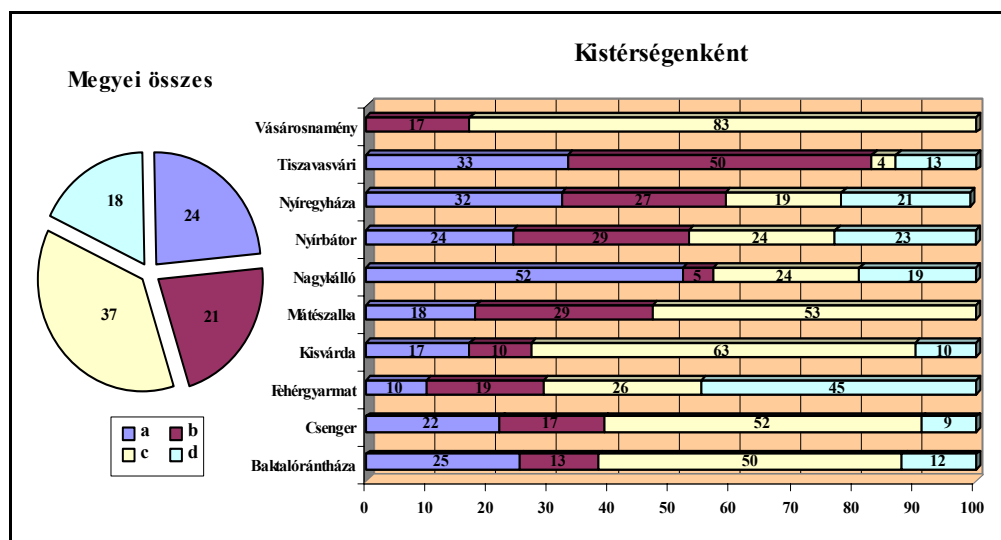
A mezőgazdasági támogatások a gazdálkodás jövedelmezőségét nagymértékben befolyásolják. Az erre vonatkozó kérdésem az volt, hogy vett-e igénybe mezőgazdasági támogatást az őstermelő. Az összesített és a területenkénti válaszok megoszlását a 60. ábrán mutatom be.

61. ábra: Vett-e igénybe mezőgazdasági támogatást?
(a. igen b. nem)

A megyei összesített válaszok alapján a megkérdezettek **41 százalék**a vett igénybe, **59 százalék**a nem vett igénybe mezőgazdasági támogatást. A megyei kistérségek között kiugróan magas a baktalórántházai és a vásárosnaményi térség, ahol a válaszadók több mint **két harmada** élt a pályázati lehetőségekkel. A hivatásszerűen termelő gazdálkodók **79 százalék**a igénybe vett valamilyen támogatást, a nyugdíjas termelőknek alig több mint **egy negyede** élt a pályázati lehetőséggel. Azoktól, akik nem vettek igénybe mezőgazdasági támogatást, megkérdeztem az indokot is.

62. ábra: Amennyiben nem vett igénybe támogatást, milyen okok miatt?
(a. nem feleltem meg a pályázati feltételeknek b. nem tudok pályázni (pályázatot készíteni stb.)
c. nem érdekel a pályázat d. nem tudtam, hogy igénybe lehet venni)

A kapott válaszok megoszlását tanulmányozva a termelők **37 százalékát** nem érdekelt a pályázati lehetőség, **24 százalék**a nem felelt meg a pályázati feltételeknek, **21 százalék**a a pályázat elkészítésével indokolta a választát. Igen magas azok száma, akik nem tudtak a pályázati lehetőségről.

3.4.4. Az őstermelés helyzete a kistermelők szemszögéből

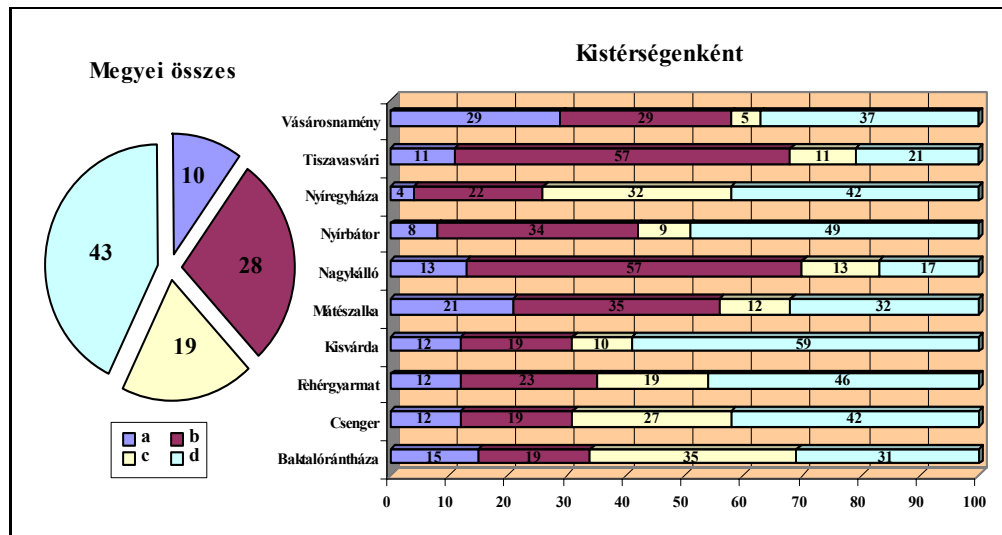
A kérdőív utolsó részében a mezőgazdasági pályázati rendszerre, az őstermelésre és egy esetleges jövőbeli szövetkezésre vonatkozó kérdéseket tettem fel.

A feltett kérdésekben a válaszadók számára szabad teret biztosítottam a véleményeik önálló megformálására. A vélemények sokszínűségéből kifolyólag a leggyakrabban előforduló válaszokat mutatom be.

Elfogadott tény az, hogy a hazai mezőgazdasági támogatások sok termelő számára nehezen vehetőek igénybe. A témához szorosan kapcsolódó kérdést tettünk fel a kérdőív 17. kérdésében.

63. ábra: A jelenlegi pályázati rendszert milyennek ítéli meg az őstermelők, kistermelők szempontjából?

(a. jónak tartom, kedvez a kistermelőnek, őstermelőnek b. kielégítőnek tartom
c. nem tartom jónak d. nincs véleményem, mert nem ismerem, vagy nincs tapasztalatom)

Az ábrából leolvasható, hogy a legtöbben az utolsó választ jelölték meg (43 százalék). Az összesített válaszadók **tíz százalék**a jónak, **28 százalék**a elfogadhatónak tartja a mezőgazdasági pályázati rendszert, de közel **egy ötöde** határozottan elutasítja. Érdekes az a tény, hogy a vásárosnaményi és a mátészalkai térségekben jelentős azoknak az aránya,

akik jónak tartják a hazai támogatási rendszert. A főfoglalkozású gazdálkodók többségének pozitív a visszajelzése. A nyugdíjasok **72 százalékát** nem érdekli, vagy nincs határozott véleménye ebben a kérdésben.

Ezt követően a két egymással szemben álló álláspontot képviselő östermelők részéről állásfoglalást kértem. A válaszokat nem jelöltem meg, azt kértem, hogy a megkérdezettek saját maguk értékeljék.

A leggyakrabban előforduló válaszok azoktól, akik **jónak** tartják a pályázati rendszert:

- Kistermelőbarát a hazai pályázati rendszer
- Előnyben részesíti a kistermelőket
- A pályázatok célirányosak, pontosan fogalmazznak
- A pályázati pénz jó jövedelemkiegészítés

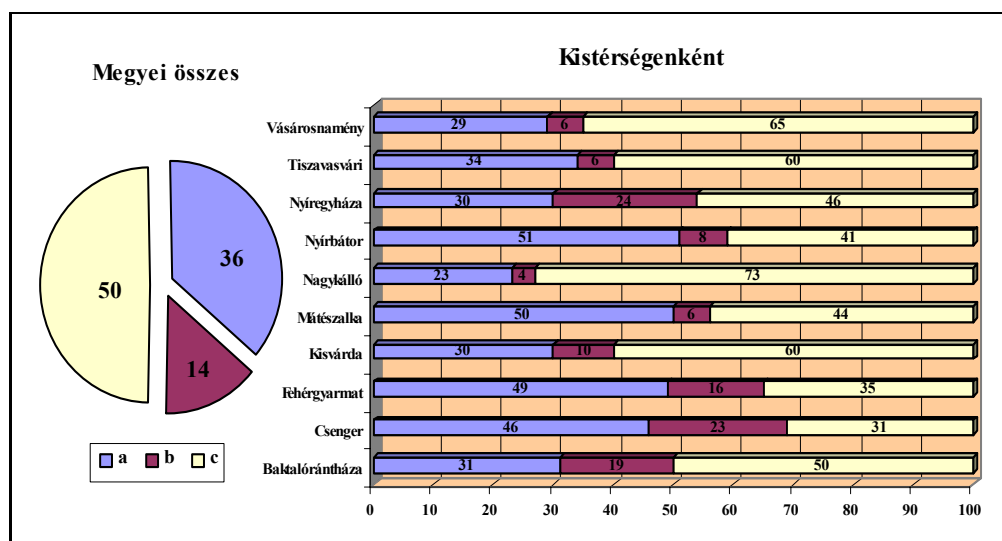
A leggyakrabban előforduló válaszok azoktól, akik **nem jónak** tartják a pályázati rendszert:

- Nem kistermelőbarát a támogatási rendszer
- A pályázat előnyben részesíti a nagyüzemeket
- Nehézkes, elaprózódott a jelenlegi pályázat
- Kevés a támogatásra fordított összeg
- Minden évben késve jelenik meg a pályázati felhívás, és kevés a pályázatra a felkészülési idő

A termelőktől megkérdeztem, hogy milyennek ítélik meg magát az östermelői adózási rendszert, és fenntartható-e ez az adózási forma hosszú távon. Az összesített válaszokat a 63. ábra mutatja be.

64. ábra: Ön szerint a jelenlegi östermelői adózási forma fenntartható-e hosszú távon?

(a. igen b. nem c. bizonyos változtatásokkal fenntartható)

Erre a kérdésre a válaszadók **36 százaléka** válaszolt úgy, hogy fenntartható, **egy hetede** szerint nem, és a **fele** szerint csak változtatásokkal. A mátészalkai térségben a

válaszadók **fele** jelölte meg az első választ, és ehhez hasonlóan tettek a fehérgyarmati és a csengeri termelők is. Érdekes az, hogy Nagykállóban a válaszadók **három negyede** szerint csak változtatásokkal lehet fenntartani az őstermelői adózási módot.

Azoknak, akik kedvezőnek tartják a jelenlegi őstermelői adózást, a leggyakrabban előforduló válaszaik a következők:

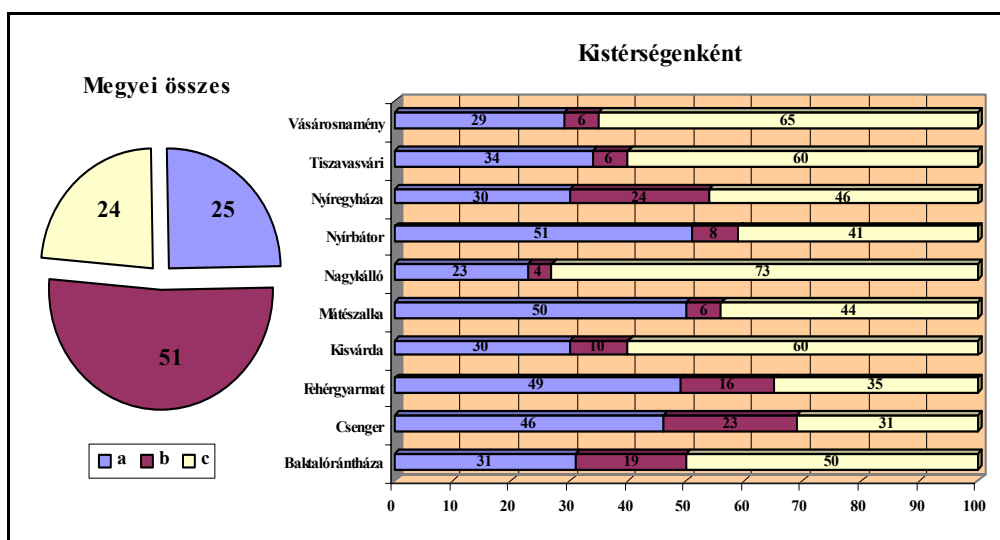
- A kistermelők részére „kitalált” adózási mód
- Könnyen áttekinthető
- Átjárhatóság az egyes adózási formák között
- Adómentességi határ megléte
- Jól irányítható a jövedelem
- Egyszerű a vállalkozás

Azok, akik szerint nem tartható fent hosszú távon ez az őstermelői adózási mód, a következőkkel indokolták:

- Alacsony az őstermelés adómentesség-határa
- Magas az átalányadózók diktált jövedelemhányada
- Ez az adózási mód nem segíti a termelőket
- Nehéz az adó kiszámítása

KARALYOS (1999) szerint a termelői integráció legáltalánosabb formája a szövetkezés. Ezzel összhangban a kérdőív utolsó kérdésében egy, a jövőben a termelők által kezdeményezett összefogásra kérdeztem rá.

65. ábra: El tud-e képzelni a kistermelők, őstermelők körében létrejövő önkéntes mezőgazdasági szövetkezést? (a. igen b. nem c. bizonyos feltételek esetén)

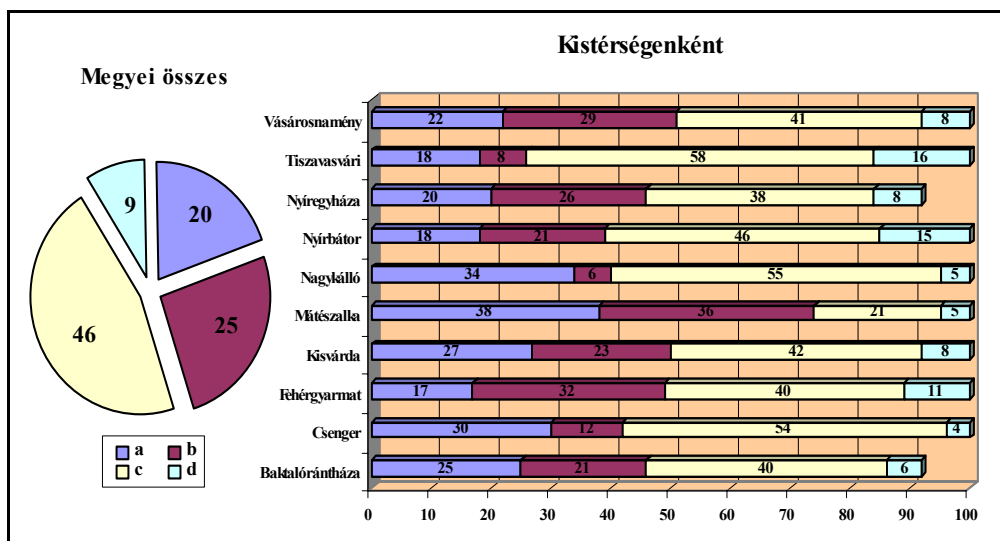
A 64. ábra adatai alapján a kistermelők **egy negyede** el tudja képzelni a termelői összefogást, **51 százaléka** nem és **24 százaléka** csak feltételekkel.

Az összefogásra az igény különösen Tiszavasváriban magas. A főfoglalkozású gazdálkodók nagy része szívesen szervezkedne (48%), de a nyugdíjas termelők jelentős része **74 százalék**a nem hajlandó az együttműködésre, és csak a válaszadók **14 százalék**a az, aki hajlandó az összefogásra.

Azokat, akik nem hajlandók vállalni egy szövetkezési forma megalkotását, arra kértem, hogy jelöljék meg annak magyarázatát.

66. ábra: Amennyiben nem tudja elképzelni, azt mivel indokolja?

(a. rosszak a korábbi tapasztalataim b. nem bízom másokban c. az ilyen típusú szerveződésnek nincs hazai hagyománya d. nem tudom, nem gondolkodtam rajta)

A válaszok megoszlását jól tükrözi a 65. ábra. Igen figyelemre méltó az, hogy a válaszadó termelők **20 százalékának** rosszak a korábbi időszak szövetkezéseivel kapcsolatos tapasztalatai, és **egy negyede** nem bízik másokban. A válaszadók csaknem **fele** mondta azt, hogy az ilyen szervezéseknek nincs helye hazánkban. A főfoglalkozású termelők **56 százalék**a szerint az ilyen típusú szervezéseknek nincs helye, de a nyugdíjas gazdák **48 százalék**a a korábbi időszak rossz tapasztalatai miatt nem szövetkezne.

A kérdőíves felmérés legfontosabb eredményeit az alábbiakban foglalom össze:

- Elvégeztem a mezőgazdasági kistermelők, őstermelők megyei szintű felmérését. A felmérésben megállapítottam, hogy a vidéki lakosság életében fontos szerepet tölt be a kistermelés, őstermelés. A megkérdezett őstermelők válaszai alapján igazoltam, hogy az őstermelői igazolványok kiváltását elsődlegesen adózási szempontok eredményezik.
- A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei őstermelői kör igen heterogén, amelyet jól tükröz, hogy a válaszadók egy ötöde nem gazdasági formát öltő gazdálkodó.
- A válaszadó őstermelők több, mint fele nem, vagy csak részben rendelkezik a termelés végzéséhez szükséges eszközökkel. A gazdálkodás során idegen munkaerőt nem alkalmaznak, döntően saját munkaerejükre támaszkodva folytatják a termelést.
- A kiértékelt válaszok alapján megállapítottam, hogy a termelők jelentős hányada 100-250 ezer forint árbevételt ért el. Az őstermelőknél az anyagköltség a meghatározó.
- Az adózási kérdések igen fontos szerepet töltenek be a gazdálkodásban. Megállapítottam, hogy az őstermelők három negyede szerint bonyolult a rájuk vonatkozó adórendszer, így sokan már tudatosan hibásan nyújtják be az adóbevallásukat.
- Az őstermelés jövője hazánkban megkerülhetetlen kérdés. Az összesített válaszok alapján azt a megállapítást tettem, hogy a jelenlegi adózási forma csak változtatásokkal tartható fenn.

4. A KISTERMELŐK, ÖSTERMELŐK ADÓZÁSI FORMA- MODELLSZÁMÍTÁSÁNAK A BEMUTATÁSA

4.1. AZ ADÓZÁSI MODELL FELÉPÍTÉSE, BEMUTATÁSA

A korábban megismertek alapján megállapítottam, hogy az adózásra vonatkozó jogszabályok **alapos ismereteket kívánnak** a mezőgazdaságban foglalkozó gazdálkodóktól. Az eddig elvégzett elemzések során arra a következtetésre jutottam, hogy a magánszemélyek által választható adózási módok mögött **jelentős különbségek húzódnak** meg, amelyek eltérő mértékű adófizetést eredményeznek. A termelők szakmai ismeretei sajnos elmaradnak a kor követelményeitől, és sokszor közeli hozzátartozók, ismerősök ajánlásai alapján választanak adózási módot.

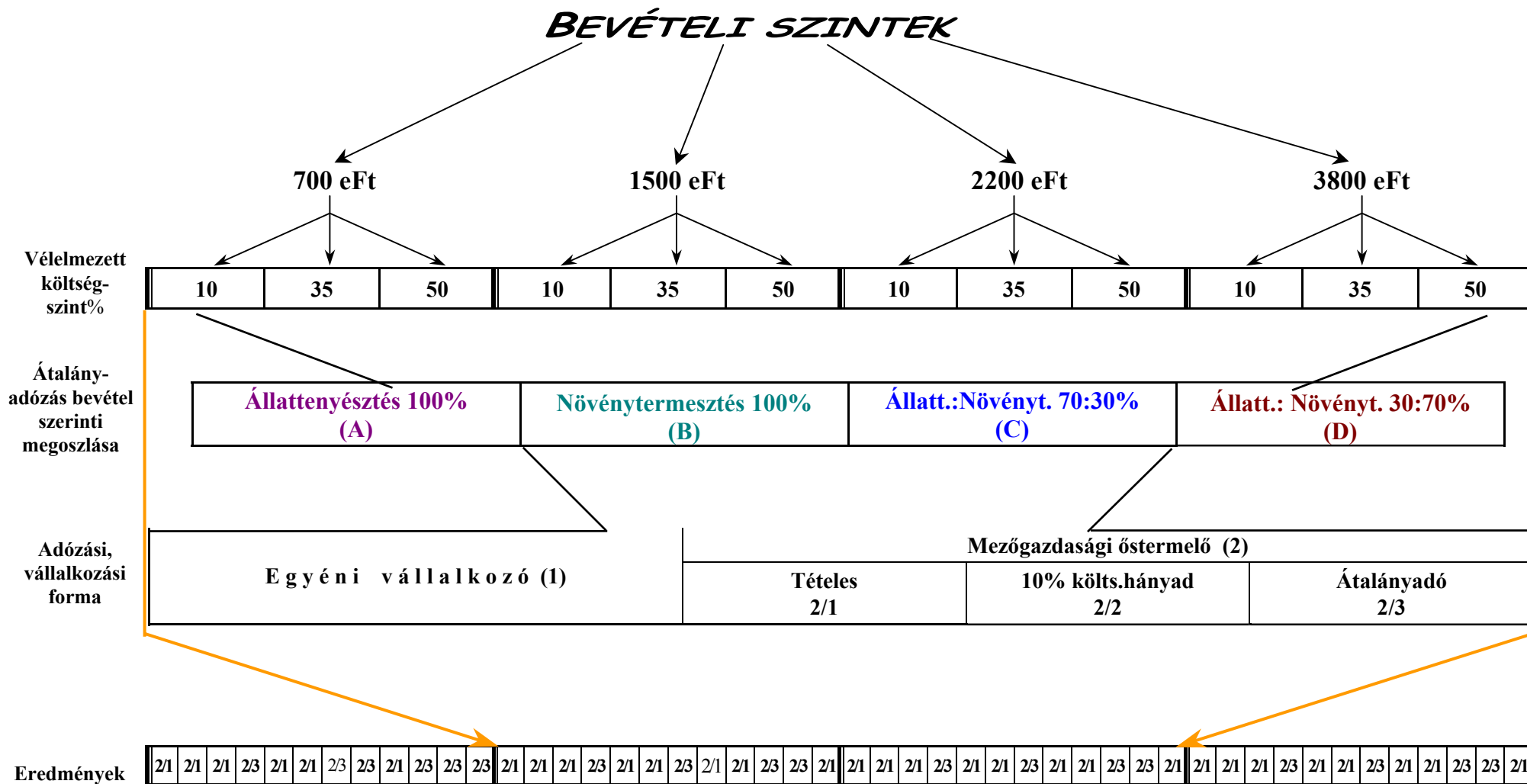
A következőkben ezért arra vállalkoztam, hogy a mezőgazdasági kistermelőknek, őstermelőknek segítséget nyújtsak, hogy mikor melyik adózási módot válasszák. Mindenekelőtt a kistermelőknek, őstermelőknek az adózási forma megválasztásához **mérlegelniük** szükséges az alábbi tényezőket.

1. Mekkora a várható éves árbevételük, illetve bevételük?
2. Milyen az előállított és az értékesítésre kerülő termék fajtája (növényi termék, állati termék, egyéb eszközök stb.).
3. A gazdálkodása során a bevételekkel szemben igazolt számlákkal rendelkeznek-e?
4. Az őstermelői tevékenység mellett származott-e más tevékenységből (munkabér, nyugdíj stb.) jövedelmük?
5. A törvény által előírt nyilvántartási kötelezettségeiknek képesek-e eleget tenni?

Az előbbieken felsorolt szempontok **egyenkénti**, valamint együttes ismeretében hozhatják meg a megfelelő döntést. A következőkben egy őstermelőkre, kistermelőkre vonatkozó modellszámítást mutatok be. A felépített modellel azt a **célt tűztem** ki, hogy a különböző vállalkozási formák, eltérő tevékenységi körök, különböző költség- és bevételi szintek alapján a magánszemélyek el tudják dönteni, hogy melyik típusú gazdálkodói-adózási formát válasszák.

A modellszámítás felépítését a 66. ábra mutatja be.

67. ábra: A modellszámítás stratégiai felépítése

1. Az egyes bevételi szinteket:

- 700 ezer Ft,
- 1500 ezer Ft,
- 2200 ezer Ft,
- 3800 ezer Ft értéken kalkuláltam.

2. A számlákkal igazolt költségszintek:

- 10%
- 35%
- 50%.

3. A mezőgazdasági tevékenységből származó bevételek tevékenységi mód szerinti megoszlása:

- 100% növénytermesztés,
- 100% állattenyésztés,
- 30:70% növénytermesztés \állattenyésztés,
- 70:30% növénytermesztés \állattenyésztés.

A modellben található költségszinteket a *kérdőíves felmérés eredményei*, valamint az *adóhivatal adatai* alapján gyűjtöttem ki és építettem be. A modell **négy alapváltozatra** épül (amelyek a termelői tevékenységi formák), és tevékenységi körönként negyvennyolc alapesetet mutat. Az alapeseteket tovább kombináltuk, s ez **százkilencvenkettő** lehetséges variációt eredményezett. A kapott eredményeket szakmai értékelés alá vettük, és **negyvennyolc** esetben megállapítottuk, hogy melyik a termelők számára a kedvező adózási forma, amely mellett a legkevesebb fizetendő adó keletkezik. A számítás menetét és az eredményeket a 9–12. mellékletek tartalmazzák.

Az optimális adózási módokat a modell alsó részében található kockák jelenítik meg az adózási forma mellett található számok alapján.

A modellszámítás összesített eredményeit a 30. táblázatban foglaltam össze.

A modellszámítás összesített eredményei

Költség (%)	Növénytermesztés 100%	Állattenyésztés 100%	Növényterm./Állatteny. 70/30%	Növényterm./Állatteny. 30/70%
Árbevétel (eFt)	700	700	700	700
10	Tételes	Tételes	Tételes	Tételes
35	Tételes	Tételes	Tételes	Tételes
50	Tételes	Tételes	Tételes	Tételes
Árbevétel (eFt)	1500	1500	1500	1500
10	Átalány	Átalány	Átalány	Átalány
35	Tételes	Tételes	Tételes	Tételes
50	Tételes	Tételes	Tételes	Tételes
Árbevétel (eFt)	2200	2200	2200	2200
10	Átalány	Átalány	Átalány	Átalány
35	Tételes	Átalány	Tételes	Tételes
50	Tételes	Tételes	Tételes	Tételes
Árbevétel (eFt)	3800	3800	3800	3800
10	Átalány	Átalány	Átalány	Átalány
35	Átalány	Átalány	Átalány	Átalány
50	Tételes	Átalány	Tételes	Tételes

4.2. A MODELLSZÁMÍTÁS EREDMÉNYEINEK ÉRTÉKELÉSE

A modellszámítás során kapott eredményeket megvizsgálva az alábbiak kiemelését tartom indokoltnak.

1. Az összes lehetséges variáció közül **30** alkalommal (62,5%) az őstermelők által választható **tételes költségelszámolás** alapján, míg **18** esetben (37,5%) az őstermelői **átalányadózás** választása alapján keletkezett a legkevesebb fizetendő adó. Az egyéni vállalkozók, valamint az őstermelők által választható 10%-os költséghányad alapján történő adózási mód egyetlen alkalommal sem került az optimális választások közé.
2. A kapott eredmények alapján az átlagos adóterhelés **15%-os**.
 - Az egyéni vállalkozóknak az adóterhelése minden esetben több mint **kétszerese** az átlagos adóterhelésnek, az őstermelők által választható tételes költségelszámolású és az átalányadózási mód alapján meghatározott adóterhelés az átlagtól elmarad.
 - Csak a tételes költségelszámolást választó őstermelők körében tapasztaltam **nulla** adóterhelést.
 - A legmagasabb fizetendő adót az egyéni vállalkozók, valamint a 10%-os költséghányad alapján adózó őstermelők fizetnének.
3. A modellszámításban megállapított **fizetendő adók** az egyes bevételi határok változásával eltérő mértékben emelkedtek.
 - Az egyéni vállalkozók, az átalányadózó és a 10%-os költséghányad alapján adózó őstermelők fizetendő adója a bevételi határok emelkedésével viszonylag egyenletesen változik.
 - A tételes költségelszámolást választó őstermelők adófizetési kötelezettsége a növekvő bevételi határok elérésével, ha azzal alacsony költség szint párosul is, egyre nagyobb mértékben növekszik.
4. A **fizetett adó** nagyságát **befolyásoló tényezőkről** az alábbiakat indokolt kiemelni.
 - Az átalányadózást választó őstermelők esetén a fizetendő adót a felmerült vagy az átalány címen elszámolt költségek nagysága nem befolyásolta. Az átalányadózó őstermelők esetében a bevételi forma kizárólag az, amely a keletkezett jövedelmet, ezáltal a fizetendő adót determinálja. Ugyanolyan

mértékű bevétel elérésével, ha az adott termelő csak növénytermesztéssel foglalkozik, az adóköteles jövedelme után fizetendő adója átlagosan több mint háromszorosa, mintha csak állattenyésztéssel foglalkozna.

- Az egyéni vállalkozóknak, a 10%-os költséghányad alapján adózó őstermelőknek, valamint a tételes költségelszámolású őstermelőknek a fizetendő adóját az értékesített termékek összetétele nem befolyásolta. Ebben a körben az adó nagyságát **elsődlegesen** a költségszintek határozták meg.
 - Az őstermelői adókedvezmény igénybevételével nyolc esetben a tételes költségelszámolást választó őstermelők ténylegesen adót nem fizettek.
5. A modellbe beépített változók kombinálásával jelentős eltéréseket tapasztaltam az optimális adózási forma megválasztására.
- Általánosságban kijelenthető, hogy alacsony költségszint mellett (ez döntően 10%) az átalányadózási mód dominált mint kedvező választás. Ha az alacsony költségszint magas bevételi értékkel is párosul egyben – emelkedő bevételek mellett változatlanok a költségek – az átalányadózási forma az, amely alapján a legkevesebb adót fizetik a termelők a mezőgazdasági tevékenységük után.
 - A költségszint emelkedésével viszont már az őstermelők által választható tételes költségelszámolású adózás az optimális választás. Mint ismert, a tételes költségelszámolást választó őstermelők élhetnek azzal a törvény adta lehetőséggel, hogy ha a bevétel 2 millió Ft-ot nem éri el, és rendelkeznek legalább a bevételt kitevő 20%-os költségelszámlákkal, nem keletkezett adóköteles jövedelmük, így fizetendő adójuk sem a mezőgazdasági termelés után. A modellben 16 alkalommal élhettek ezzel a lehetőséggel az őstermelők.
 - Az 50%-os költségszint mellett szinte minden esetben a tételes költségelszámolású adózási forma a kedvező választás.
6. A tevékenységi mód megbontását elemezve – a 100% állattenyésztés kivételével – döntően a tételes költségelszámolású adózást javaslom választani a gazdálkodóknak. Azon termelők számára, akik kizárólag állattenyésztéssel foglalkoznak, megfontolásra adhat okot az őstermelői átalányadózási mód, mint optimális választás (a lehetséges 12 variációból 6 alkalommal az átalányadózás, 6 alkalommal a tételes költségelszámolás került ki). **CSONKA (2001)** vizsgálatai

is azt igazolták, hogy a mezőgazdasági tevékenységet csak őstermelői formában szabad végezni, és ha a gazdálkodó növénytermesztéssel foglalkozik, akkor tételes költségelszámolást, ha állattenyésztésre van berendezkedve, akkor az átalányadózási formát célszerű választani.

5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

1. A magyarországi kistermelői, őstermelői kör összetétele igen vegyes képet mutat. Nem lehet és nem is célszerű egységesen kezelni ezt a nagyszámú társadalmi csoportot. A több mint egy millió őstermelői igazolvány tulajdonosát a jövőben fel kell térképezni, meg kell mutatni, hogy kik is ők valójában.
2. A mezőgazdasági őstermelésre vonatkozó jogszabályi háttér mindenre kiterjedő, alapos. De itt meg kell jegyezni, hogy az őstermelői kört érintő jelenlegi szabályozások és az államháztartás egyes alrendszerei ellentmondásosan kezelik.
 - Ha a kistermelő, őstermelő az igazolvány birtokában terméket értékesít, **azonnal megjelenik az adóhatóság látókörében**, viszont az őstermelő még önmagában nem biztosított az egészségügy alrendszerében. Ezt csak tovább fokozza, hogy az **adómentességi határt elérő termelők egészségügyi hozzájárulás megfizetésére kötelezettek**, holott az őstermelői forma még szociális ellátásra nem jogosít.
 - A közös őstermelői igazolvány sajátossága, hogy az igazolványban megjelölt személyek részére kibocsátott bizonylatok **egyetemlegesek**. A természetes személyek agrártámogatásáról szóló rendelkezés kimondja, hogy a támogatásban részesült személy költségként csak a nevére szóló bizonylatot számolhatja el. Joggal merül fel a kérdés, hogy egy közös őstermelői igazolvány tulajdonosa költségként elszámolhat-e más, a közös őstermelői igazolványban megjelölt nevére kiállított bizonylatot?
 - A törvény értelmében minden tizenhat életévét betöltött személy birtokolhat őstermelői igazolványt. Az igazolvány kiállításakor többek között rendelkezni kell az általános forgalmi adó elszámolásáról. Bár az őstermelőkre vonatkozó törvény alapján jogosult lehet egy tizenhat éves személy, hogy az általános szabályok alapján számolja el az általános forgalmi adót, miközben az adózás rendjéről szóló törvény értelmében általános forgalmi adó alanya csak tizennyolc évet betöltött személy lehet.
3. **A mezőgazdasági termelőknek megfogalmazott javaslataim az alábbiak:**
 - Összefoglalva az egyes őstermelői adózási formák által nyújtott *előnyöket* és *hátrányokat*, a vállalkozási-adózási forma nyújtotta *kedvezményeket* és a

modellszámítás alapján *kapott eredményeket* a mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdálkodóknak az östermelők által választható :

- **a tételes** költségelszámolást,
 - a kistermelői **átalányadózás** egyikét javasolom választani.
- Az östermelői adózási formák összehasonlítása-elemzése során megállapítottam, hogy a kistermelői átalányadózás legkényelmesebb módja a mezőgazdaságból származó adóköteles jövedelem megállapításának. Az átalányadózó östermelőknek az adómentességi határt átlépve – amely 250 ezer Ft-ot jelent – minden esetben keletkezett fizetendő adójuk. Ugyanakkor látni kell azt is, hogy ezen adózási mód alkalmazása esetén az östermelőket nem illetik meg adókedvezmények, ellentétben a többi adózási formával. Meg kell említeni azt, hogy ez az adózási forma az egyszerűségének következtében könnyen alkalmazható, de a nagyobb bevételt elérő gazdálkodók esetén (ha ez magasabb költségszinttel is jár együtt) már nem „**kifizető**”, mivel jóval **kedvezőbb** lehetőségeket kínál a tételes költségelszámolású adózás.
 - Jelentős problémaként értékelhető, hogy az átalányadózásban alkalmazott diktált jövedelemhányad – amely állati termékek esetén 6%, és egyéb termékek értékesítése esetén 15% – véleményem szerint **magas**, hiszen csak **néhány ágazatban** keletkezik ekkora jövedelem. Ez eredményezte azt, hogy jelentős különbségek adódtak a fizetendő adó nagyságában eltérő tevékenységi körök esetében. A modellszámítás alapján alacsony költségszinttel, valamint az állattenyésztéssel foglalkozó gazdálkodóknak – a feltételek figyelembevételével – javasolom az átalányadózás alkalmazását. Továbbá ezt az adózási lehetőséget elsősorban a „**nem gazdasági formát**” jelentő kistermelőknek, östermelőknek javasolom választani, akik mellékállásban, nyugdíjasként ún. „*keresetkiegészítés*” címén kívánnak adómentes jövedelmet szerezni a mezőgazdasági termelésből.
 - A tételes költségelszámolás tartalmazza mindazokat az **előnyöket**, amelyek alkalmazásával egy racionális, EU-normáknak megfelelő és a hatóságok által is elfogadott kistermelői, östermelői adózási-nyilvántartás rendszer valósulhat meg. Az adózási forma megválasztásakor a gazdálkodónak tekintettel kell lennie arra a szabályra, hogy a kistermelői átalányadó alkalmazása esetén már **250 ezer Ft** bevétel felett **adót kell fizetnie**, míg a tételes költségelszámolású adózási mód alkalmazáskor – a kistermelői költségátalány és a 100 ezer Ft-os östermelői

adókedvezmény miatt – **lényegesen magasabb** bevételi határ fölött jelentkezett csak az adófizetési kötelezettség.

- Az egyéni vállalkozói igazolványt **akkor célszerű kiváltaniuk** a mezőgazdasági termelőknek, ha:
 - olyan tevékenységet kívánnak végezni, amely az őstermelés keretében nem végezhető, élni kívánnak az egyéni vállalkozás által biztosított adókedvezményekkel.
- Az őstermelői 10%-os költséghányaddal történő elszámolást **nem javaslom** választani a magánszemélyeknek, mert:
 - a 4 **millió** forint alatti bevétel elérése esetén kedvezőbb szabály – a 40%-os kistermelői költségátalány figyelembevételével – alkalmazható az őstermelői tételes költségelszámolásra,
 - 4 millió forintot meghaladó bevétel esetén – ha az igazolt költség 10% alatt maradna – a 10%-os költséghányadot külön előzetes választás nélkül is lehet érvényesíteni.
- A **10%-os költséghányad** alapján történő adózási módot csak azoknak a kistermelőknek, őstermelőknek javaslom, akik ugyan **túllépik az adómentesség határát** (250 ezer Ft-ot), de **nem érik el a 475 ezer Ft-ot**, és a tevékenységükről nem rendelkeznek a bevételt kitevő 20% költség számlákkal, és nem kívánnak bevételi és költségnyilvántartást vezetni. A 475 ezer Ft bevételi határig az őstermelői adókedvezmény igénybevételével **nem kerülnek adófizetési kötelezettség alá** a termelők.

4. A törvényalkotók részére megfogalmazott javaslataim az alábbiak:

- A vizsgálataim eredményei alapján az **adómentességi határt el nem érő** termelőket ki kell emelni az őstermelők közül, és külön kell kezelni. Ugyanakkor a hatóságok nem engedhetik meg, hogy ezt a **jelentős számú társadalmi réteget** magukra hagyják. Ezért azt javaslom, hogy azokat a gazdálkodókat – mivel nem tekinthetjük őket professzionális termelőknek –, akiknek az éves bevételük nem éri el az adómentességi határt, **mentesüljenek** az őstermelői igazolvány kiváltása alól, valamint minden egyéb adózási-nyilvántartási kötelezettségtől, és **ne tekintsük őket őstermelőknek!** Továbbá az ebbe a körbe tartozó gazdák **ne részesüljenek** semmilyen további adókedvezményben, központi támogatást ne kapjanak! **Egyetlen kedvezményük** az legyen, hogy az adómentességi határ alatt

adómentes jövedelemre tehetnek szert, és őket *elszámolási-beszámolási kötelezettség nem terheli*. Az elnevezésük legyen **kistermelő**.

- Csak a negyedmilliós árbevételt elérő vagy meghaladó termelők birtokoljanak őstermelői igazolványt, és a jövőben őket nevezzük **mezőgazdasági őstermelőknek**. Rájuk a jelenleg is hatályos szabályozók legyenek az érvényesek, bizonyos módosításokkal. A személyi jövedelemadó-törvényben meghatározott őstermelői adózást a jövőben **két típusra** indokolt csökkenteni (átalányadózó és a tételes költséghányad alapján adózó), mivel számításaim és a gyakorlati élet visszajelzései is ezt igazolják. A most is igénybe vehető őstermelői adókedvezményeket **felt kell tartani**, de nem egységesen. Mivel az őstermelői társadalom nem egységes, ezért **adózási szempontból is differenciált megközelítést** igényel. Az EU-s ismeretekre támaszkodva két jól elhatárolható őstermelői kört szükséges meghatározni. Az elhatárolás alapja a mezőgazdaságban eltöltött munkaidő. A gazdálkodók, **felmérve helyzetüket** (gazdaságuk méretét, a várható éves árbevételük nagyságát, fejlődésük lehetőségét stb.), dönthetnének, hogy:
 - **mellékfoglalkozásúként** (részmunkaidősként) vagy
 - **főfoglalkozásúként** foglalkoznak a mezőgazdasági tevékenységgel.
- A mellékfoglalkozású termelők adózása családi alapon történne, így választhatnának a **kalkulált átalány** vagy a **tételes költségelszámolású** mód között. Amennyiben a mellékfoglalkozású őstermelők az átalányadózás mellett voksolnak, úgy a jelenlegi szabályozásoktól eltérően, értékhatártól függetlenül tehetnék.
- A másik nagy csoport a **főfoglalkozású termelők** lennének, akik a mezőgazdasági termelést élethivatás-szerűen folytatják. Őket tekinteném professzionális gazdálkodóknak. A mezőgazdasági tevékenységük nyilvántartására, elszámolására az **egyéni vállalkozói** vagy az **őstermelői tételes költségelszámolás** egyikét választhatnák. A mostani szabályozást megtartva – évi kétmillió forintig – a **tételes költségelszámolást** választó őstermelők élhetnének az egyszerűsített bevallással. Ha az adózás rendszerében az őstermelői tételes költségelszámolást választják, úgy **többlet-adókedvezményt** igényelhetnek, mint pl. amortizációs kedvezmény, alkalmazotti kedvezmény, veszteségelhatárolás stb.

- Bizonyos időközönként a megállapított értékek (az adómentességi határ, a diktált jövedelemhányad stb.) – az őstermelők egészére nézve – **valorizálásra** kerüljenek. A **mellékfoglalkozású** átalányadózó őstermelők esetén a jogszabály által megállapított jövedelemhányad – ismerve a mezőgazdasági ágazatok jövedelmi viszonyait – **magas**, indokolt a redukálása. A valósághoz közelítene, ha a jelenleg alkalmazott **hat** és **tizenöt** százalékos diktált jövedelem a felére módosulna. Az átalányadózó őstermelők **kivételes** és **rendkívüli** alkalmak bekövetkezésekor, pl.: elemi kár, tűzvész, járvány stb. kérhetnék, hogy **év közben** módosíthassák a választott őstermelői adózási formájukat.
- Adózási formától függetlenül évente az őstermelői igazolvány tulajdonosait az adóbevallással egy időben **adatszolgáltatási kötelezettség is terhelje**. A legfontosabb bevételek részletes megbontásban az egyes termékekre és szolgáltatásokra, valamint a **költségek legalább költségnemenkénti** megoszlásban kerüljenek bemutatásra. Az egyszerűsített bevallással élő őstermelők **se mentesüljenek** az adatszolgáltatási kötelezettség alól.
- A nyilvántartások vezetése alapvető jelentőségű egyaránt a termelőknek és a hatóságoknak. Saját felméréseim eredményei azt igazolták vissza, hogy a gazdálkodók a tevékenységükről alig vezetnek hitelt érdemlő nyilvántartást. Eredményeimre támaszkodva javaslom az őstermelőigazolvány-tulajdonosok körében egy egységes adózási módtól független kötelező jellegű „*eseménynapló*” bevezetését. Ebben a **jogszabály által előírt formában** a gazdálkodót érintő legfontosabb eseményeket időrendi sorrendben, jogcímenkénti megoszlásban rögzítsék, és évente váljanak hozzáférhetővé a hatóságok részére. Az eseménynaplóban a bevételek és a költségek feljegyzése mellett a gazdálkodást érintő legfontosabb eseményeket is rögzítenék. Az eseménynapló az utólagos ellenőrzések és a tervezhetőség alapbizonylatává válna. Az eseménynapló a kötelező adatszolgáltatás legfontosabb információs bázisa lehet.
- A hazai támogatási rendszer átalakítása **komplex kezelést** igényel. Ezért csak olyan támogatási rendszert kell (szabad) kiépíteni, amely piaci alapokon nyugszik, szolgálja a vidéki lakosság érdekeit, a hatékony fenntartható fejlődést, és megfelel a nemzetközi elvárásoknak. A feladat nem könnyű, hiszen az előbb említett szempontok közül néhány egymással ellentétes, valamint az átalakításnak lesznek egyaránt nyertesei és vesztesei. Az agrárgazdasági

támogatások átalakítása során a támogatások struktúráját is át kell gondolni. Úgy vélem, hogy a termelési tényezők arányában folyósított támogatások nem helyesek, a meglévő kedvezőtlen jövedelmi helyzetet konzerválják. Az optimális támogatási rendszer egyénekre, termelőkre irányul, és figyelembe veszi a gazdálkodók jövedelemszükségletét. Javaslatom értelmében a természetes személyek közül **központi ágártámogatásban** csak az **adatszolgáltatási kötelezettségének eleget tett őstermelők, egyéni vállalkozók** részesüljenek. Az támogatási rendszer átalakításának értelmében azt javasolom, hogy a **termelők egységesen, termelésüktől függetlenül** minden év elején **átalányszerű juttatást kapjanak**. A kiutalt összeg alapját a bevezetés időszakban központilag állapítsák meg, különös figyelmet fordítva az ágazat sajátosságaira, valamint a termőhelyi jellemzőkre. A későbbiekben az átalányösszeg alapját a korábban kiutalt pénzösszegek átlaga jelentse. A pótlólagos támogatásokat viszont már differenciáltan osszák ki! Azok a termelők, akik elsődlegesen mezőgazdasági termeléssel foglalkoznak (főfoglalkozású gazdák), a termelés korszerűsítését és a versenyképes üzeméret kialakítását célozzák meg, és **külön** (kiemelt) **támogatásban** részesüljenek! A kapott támogatások jogcímtől függetlenül **ne számítsanak be a termelők adott évi bevételébe**, azokat külön mint nem adóköteles bevételeket mutassák ki!

6. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. Az értekezés érdemi részében a mezőgazdasági őstermelők által választható adózási és nyilvántartási módokat **rendszerbe foglalva** mutattam be, a mezőgazdasági támogatások elnyerésének feltételeit vettem számba. Elsőként mutattam be az őstermelők által választható adózási és nyilvántartási módok **előnyeit és hátrányait**.
2. A modellszámítás eredményeivel bizonyítottam, hogy az **őstermelés a legkedvezőbb adózási forma** a magánszemélyek mezőgazdasági tevékenységének elszámolására.
3. Az adózó termelők számára a kedvező adózási forma megválasztáshoz egy adózási modellt építettem fel. A felépített modellel bizonyítást nyert, hogy az egyes adózási típusok között **jelentős adófizetési különbségek** húzódnak meg, így igazoltam a témában megjelent adófizetésre vonatkozó megállapításokat. A modellszámítás eredményeit értékelve javaslatot fogalmaztam meg, hogy **milyen éves árbevételnél és költségszintnél**, valamint **milyen tevékenységi formánál** melyik őstermelői adózási módot célszerű választani.
4. Bemutattam az őstermelői létszám alakulását, külön kiemelve az adózási forma megbontásában kezdetektől napjainkig. Rámutattam arra, hogy az őstermelői adózási módok „torz” arányt mutatnak, mivel a legkisebb számú előnnyel rendelkező átalányadózási mód dominál az igazolványtulajdonosok között.
5. Bebizonyítottam, hogy az őstermelői igazolványok kiváltása sok termelő esetében elsődlegesen adózási okok eredménye. Az őstermelői adózás által biztosított adómentességi határ (amely 250 eFt a vizsgálat éveiben) kedvező lehetőséget nyújt a termelők számára adómentes jövedelem szerzésére. Az adóelengedés formájában juttatott támogatás vizsgálataim alapján évente 20-40 milliárd Ft többlettámogatást szolgáltatott az agráriumnak.
6. Az adófizető őstermelőket teljes körűen elemeztem. Feltártam és bemutattam a ténylegesen adót fizető őstermelőket tevékenységük jellege alapján.
7. Egy reprezentatív kérdőíves felmérést végeztem Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. A kapott válaszok értékelése során a szakirodalomból és a hivatalos statisztikákból hiányzó információkat egy megyére vonatkoztatva bemutattam, amely támpontul szolgálhat a későbbi kutatások számára. Az őstermeléssel kapcsolatos kérdéseket megyei szinten, kistérségi szinten területi ismérvek alapján vizsgáltam, valamint a

válaszokat a válaszadó tevékenysége alapján (minőségi ismérvek) külön is elemeztem.

- 8.** A kérdőíves felmérés alapján rámutattam arra, hogy az őstermelői társadalom heterogén, az őstermelői adózási mód és a tevékenységi jelleg elsődlegesen determinálja a gazdálkodás körülményeit, annak sikerét.
- 9.** Az elvégzett elemzéseket összefoglalva, a tapasztalatokat levonva következtéseket fogalmaztam meg, és javaslatokat tettem. Javaslatokat fogalmaztam meg, hogy a mezőgazdasági őstermelőket érintő szabályozás alapos, mindenre kiterjedő, de számos ponton korrekcióra szorul.
- 10.** Az őstermelői adózási rendszer elemzése során bemutatott eredmények alapján a fejlesztés lehetőségeit is ismertettem. Rámutattam, hogy kritikus pontja a hazai kistermelői kérdésnek az adatszolgáltatási kötelezettség megléte, a termelők részéről a nyilvántartási rendszer hiánya, és a professzionális és a nem professzionális termelés egybemosása. Tovább lépésként, a meglévő őstermelői jogszabály rendszerére támaszkodva, javaslatokat tettem az anomáliák felszámolására és a fejlesztés egy lehetséges útjára.

ÖSSZEFOGLALÁS

A *mezőgazdasági őstermelés* ötéves múltja tekint vissza hazánkban. Az őstermelői igazolványok bevezetésekor tapasztalható problémák ellenére a mezőgazdasági őstermelés mint adójogi fogalom, **tért nyert** hazánkban. Ezt jól mutatja, hogy ma Magyarországon **minden kilencedik lakos** rendelkezik őstermelői igazolvánnyal.

1997-től kezdődően vizsgálatokat folytattam a magyarországi, különösképpen a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei kistermelők, őstermelők *adózási-jövedelmi és támogatási* helyzetére vonatkozóan. Az eddigi eredmények alapján azt a megállapítást teszem, hogy a hazai őstermelői társadalom összetétele rendkívül heterogén, ezért nem szabad egységesen kezelni.

Az országos és a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei mezőgazdasági kistermelők, őstermelők **adózási** helyzetét vizsgálva az tapasztalható, hogy **döntő százalékuk** (87-88%) nem került kapcsolatba az adóhatósággal. Továbbá az elemzett évek során mind több gazdálkodó került ki az adófizetési kötelezettség alól, és **nem fizetett adót** az őstermelői tevékenysége után. Ezt számszerűen igazolja az, hogy míg **1997-ben** a hazai őstermelői társadalom **7,72** százalékának származott adóköteles jövedelme az őstermelői tevékenységből, addig **2000-ben** már alig **3,78** százaléka vallott adóköteles jövedelmet. Így az őstermelők nagy százaléka az évek során fokozatosan kikerült az adóhatóság „látóköréből”, és róluk információval *nem vagy csak* alig rendelkezünk. Ez a tervezetőséget akadályozza, a kistermelők bevételére, költségszerkezetére, jövedelmi helyzetére nem nyújt rálátást, valamint az általuk előállított és értékesített termékek összetételére sem ad választ.

Az általam felállított modellszámítás eredményei is azt igazolják, hogy az őstermelői **tételes költségelszámolású adózás** az, amelyik a legkedvezőbb a gazdálkodók számára. Mégis a termelők döntő hányada az évek során az adófizetési kötelezettség megállapítására az egyszerűbb elszámolást, az **átalányadózást** választotta. Valószínűsíthető, hogy ezek a gazdálkodók nem professzionális termelők, hanem elsődleges céljuk a családi szükségletek kielégítése, és csak a megmaradó felesleget értékesítik. Ennek következménye, hogy az őstermelés adómegkerülést és nem termelést segítő célokat szolgál az igazolványtulajdonosok **jelentős** hányadánál. Ugyanakkor ellentmond az előbbieknél az, hogy az **adózó őstermelők két harmada** az átalányadózóknak közül került ki, amely az adózási forma sajátosságával magyarázható. Ebben az adózási

kategóriában az adómentességi határt átlépve az őstermelőknek minden esetben keletkezik fizetendő adójuk.

Alapkövetelmény a termelőktől, hogy a szerzett bevételeket és a felmerült kiadásokat hitelt érdemlően rögzítsék. Vizsgálataim azt igazolták, hogy a termelők igen jelentős hányada csak minimálisan teljesíti az erre vonatkozó jogszabályi követelményeket. A felméréseim során kapott eredmények azt igazolták vissza, hogy az őstermelők jelentős hányadánál az egyetlen nyilvántartás az őstermelői igazolvány értékesítési betétlapja.

A mezőgazdasági támogatások elnyerésének alapfeltétele a regisztrációs kötelezettség. A regisztrációval együtt járó adatszolgáltatás jogos igény, de az igazolványtulajdonosok nagy része adatot nem szolgáltat, háttérben marad, nem mutatja meg „*magát*” a hatóságok számára, ezért elesik a mezőgazdasági támogatásoktól.

Ezek azért is kiemelten fontos kérdések mert hazánknak az Európai Unióhoz történő csatlakozásakor „*hosszas és elhúzódó*” tárgyalásokra kell felkészülnie az őstermelői kérdéskörben. Az Európai Unió tagországaiban **nem ismert** kategória a mezőgazdasági őstermelő, tisztázni kell, hogy erre a nagyszámú társadalmi csoportra milyen szabályozások legyenek érvényesek a jövőben. Tétélesen elemezni szükséges az őstermelői kör **jövedelmi-szociális-foglalkoztatási** körülményeit, az általuk működtetett eszközöket és az előállított termékek összetételét. A támogatások igénybevételére megfelel-e ez a társadalmi kör? Elkerülhetlenné válik a közeljövőben annak a felmérése, hogy az őstermelői társadalomból **kik és hányan** lesznek azok, akik vállalják, hogy a mezőgazdasági tevékenységet mint főhivatást végzik a jövőben.

CONCLUSIONS

Before the transition there existed two types of farms in Hungary: large scale farms (121 state farms and some 1200 cooperatives) and 1.2 million individual small-scale producers. The structure of the farm sector was characterised by the symbiotic coexistence of large production and small individual farmers. During the socialist system the Hungarian production was highly integrated between state farms/cooperatives and households. As a result of privatisation, Hungarian agriculture has changed, and is now dominated by small or medium scale farms.

Since January 1st 1997 the law on taxation has included the category of small-scale primary producer again “*called agricultural primary small-scale producer*”. As a result of this new tax category private individuals dealing with agricultural production have a variety of choices as to meeting these tax liabilities. The former exemption from taxes, which was linked to an income limit earlier, was replaced by the obligation of paying taxes on the income actually earned. According to the regulations of the law on taxation and other rules, private individuals dealing with agricultural production can engage in activities as: *private entrepreneurs, small-scale primary producers, private individuals dealing with other individual activities*. The law on personal taxation defines a small-scale primary producer as a person who deals with agricultural production, and who is above the age of eighteen.

This taxation form of the small-scale primary producer has widened the range of alternatives for agricultural employees. Therefore, nowadays we cannot speak about a unified taxation, and recording system, as there are differences in laws and rules for individual farmers, small-scale primary producers, cooperatives, and other forms of enterprises. If a private individual carries out agricultural activities with individual farmers, the personal income taxation is applied. Taxation and accountancy-recording obligations of collective farmers are determined by other laws (company, dividend laws, and accountancy law). At first the system of taxation and this form of agricultural production were received with reluctance and mistrust.

Later individual farmers came to realise the reason for the existence of this new institution, and more and more of them applied for small-scale primary producers' licences. But there is a contradiction among small-scale primary producers. A lot of private individuals have become small-scale primary producers, hoping to obtain tax-free

income, without doing any actual agricultural activities, since in possession of these licences people were legally entitled to enjoy a number of advantages. Private individuals had to face new requirements when replacing small-scale primary producers' licences, as to how and which way the private person can satisfy the requirements set by the accountancy of taxation and income. Neither their professional knowledge and nor their skills are sufficient which is reflected by the fact that, a large number of producers have chosen the small-scale taxation system, which is a simpler solution. As the model calculations and certain taxation methods have proved a simpler and easier solution is not necessarily a better one.

Analysing four years of primary producer's agricultural incomes we claim that more and more people did not pay taxes from agricultural production. Small-scale primary producer's licences grouped according to the forms of taxation reveal that the majority of primary producers chose the small-scale taxation system, which is a relatively simple form. This taxation form means that producers are to "farm" in a way that their incomes in the given year do not exceed the upper limit of the HUF 2500 thousand zero taxation rate.

The large number of primary producer's licences issued indicates that due to unemployment a large part of the population that have acquired land are dealing with agricultural production as well as making use of a legal way of reducing tax liabilities by obtaining the licence. My data indicate that only a fraction of primary producers is liable to pay taxes for agricultural production.

In the future, authorities in Hungary will have to consider the extent to which the status of being an agricultural primary producer serves the purpose of avoiding tax liabilities since fewer and fewer producers of this kind pay taxes on incomes resulting from agricultural primary production activities.

SZAKIRODALMI JEGYZÉK

1. **MAGYAR KÖZLÖNY:** 228/1996 (XII. 26.) Kormányrendelet a mezőgazdasági őstermelői igazolványról. 120. Sz.7442-7450.p.
2. **MAGYAR KÖZLÖNY:** 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról. 113. Sz. 6552-6600.p.
3. **MAGYAR KÖZLÖNY:** 1997. évi XVII. törvény a mezőgazdasági őstermelők adózási feltételeit meghatározó egyes törvények módosításáról. 28. Sz. 1846-1851.p.
4. **AGRÁRGAZDASÁG.** (2000): Kulcskérdés lehet a reorganizáció. MOSZ adatbázis Világgazdaság mezőgazdasági és élelmiszeripari melléklete. 2000. január 18 1.4.p.
5. **AGRÁRIUM** (1998): Az EU-csatlakozás felkészülési stratégiája. Budapest 1998\2 melléklet 1-8.p.
6. **Agrár-ökonómiai kislexikon** (1985): Mezőgazdasági Kiadó, Budapest. 240.p.
7. **APEH** (1999-2000): Tájékoztató a vállalkozások jövedelmezőségének alakulásáról a 2000-es évi beszámoló adatai alapján. Budapest, APEH Kiadvány. 1.-38.p.
8. **ALVINCZ J.-HARZA L.** (1997): A rendszerváltás és a családi gazdaságok. Magyar Nemzet. 1997. november 29.
9. **ALVINCZ J.** (1999): Megbúvó pénzek. Figyelő. 1999. január 21. 32-34.p.
10. **ALVINCZ J. – VARGA T.** (2000): A családi gazdaságok helyzete és versenyképességük javításának lehetőségei. AKKI Budapest, 2000/15. 101 p.
11. **ALVINCZ J.** (2000): Támogatások és elvonások a hazai élelmiszer-gazdaságban. Gazdálkodás. 2000\2. 1-7.p.
12. **ALVINCZ J. – GUBA** (2003): Beruházás és jövedelemtermelés az ezredfordulón. Gazdálkodás. 2003\1. 40-52.p.
13. **ÁNGYÁN J.** (2002): A környezetgazdálkodási programokban való részvétel nagy előnnyel kecsegtet. Gazda-fórum. 2002. március 24-25
14. **AKII** (2000): Jövedelemhiány és versenyképesség a magyar mezőgazdaságban. AKII Budapest. 2000. 2. szám.
15. **BALOGH Á.** (1999): A hazai állattenyésztés versenyképessége az EU-val összehasonlítva. Gazdálkodás. 1999\4. 13-18.p.

16. **BÉLÁDI K.** (2001): A részmunkaidős árutermelő kisgazdaságok fontosabb ágazatainak költség és jövedelmi helyzete a '80-as évektől 2000-ig. Budapest. AKKI 2001\1 1-79.p.
17. **BÍRÓ M.** (1998): Tájékoztató a mezőgazdasági őstermelői igazolványról és a megyei tapasztalatokról. Nyíregyháza. Megyei Agrárkamara 338/1998. beszámoló 1-45.p.
18. **BMELF (1998):** Agrarbericht der bundesregierung Bonn, Universitätsdruckerei. 1999
19. **BORSZÉKI É.** (1991): Az adózás rendszere az Európai Közösségben. Gazdálkodás 1991\5. 17-25.p.
20. **BÖRZSEINÉ Z. M.** (2002): A mezőgazdasági kisvállalkozások szerepe a kistérségek gazdálkodásában. In: A mezőgazdasági termelés és erőforrás hasznosítás ökonómiája. Gyöngyös VIII. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok. 2002. március 26-27. Szerk. Magda S.-Dinya L., Gyöngyös , 2002 1. Kötet 124-126.p.
21. **BUDAY – SÁNTHA A.** (2001): Agrárpolitika-vidékpolitika, Budapest-Pécs, 2001. 11-453. p.
22. **BURGERNÉ G. A. – KOVÁCS CS. – TÓTH K.** (1999): Az 1998 évi gazdálkodás felmérésének eredményei. Gazdálkodás. 1999\3. 1-13p
23. **BURGERNÉ G. A. – KESZTHELYINÉ R. M. – SALAMIN P.** (1990): A mezőgazdasági kistermelők háztartásainak jövedelmei és kiadásai. Gazdálkodás. 1990\6. 1-12.p.
24. **CZAUTNER P.** (2002): Két millióan egyéni gazdaságban. Népszabadság. 2002. március 22. 15.p.
25. **CZAUTNER P.** (1999): Mezőgazdasági stratégia némi késéssel. Népszabadság. 1999. január 19. 13.p.
26. **CSERÉSNÉ K. ZS.** (1992): További adalékok a családi gazdaságok természetrajzához. Gazdálkodás. 1992\5. 65-67.p.
27. **CSERÉSNÉ K. ZS.** (1991): Megjegyzések a családi gazdaság, családi gazdálkodás, kistermelés, részmunkaidős gazdaság fogalmához. Gazdálkodás. 1991\12. 55-58.p.
28. **CSETE L.** (1995): Gondolatok a magyarországi agrárgazdaság fejlesztési stratégiájának tudományos megalapozásához. AGRO-21 Füzetek, 1995\9. 5-137.p.

29. **CSETE L. – GÖNCZI I. – KÁDÁR B. – VADÁSZ L.** (1974): Mezőgazdasági vállalatok és üzemek gazdaságtana. Budapest Közgazdaságtani és Jogi Kiadó, 1974. 605.p.
30. **CSILLAG P. – ELEK S. – NÉMETH Á.** (2001): A családi gazdasággal rendelkező háztartások jövedelmi helyzete. *Gazdálkodás*. 2001\3. 16-24.p.
31. **CSONKA SZ.** (2001): Az elvonások mértéke a különböző vállalkozási formák és méretek esetén a mezőgazdaságban. Debrecen. DE ATC Diplomamunka 1-52.p.
32. **EKE I.**(2001): A növényvédelem stratégiai kérdései. *Agrofórum*. 2001\12. 2-5.p.
33. **EMOGA (2002)**: Commission Regulation (EC) No 445/2002 of 26 February 2002. Laxing down detailed rules for application of council regulation. *Officional Journal L074 15_03_2002* 1-31.p.
34. **ERŐS A. – GELENCSÉR A.** (1999): Még mindig támasz a szövetkezet. *Gazdálkodás*. 1999. október 21 6-7.p.
35. **EUROSTAT (1997)**: The Agricultural situation in EU, 1997, Brusseles, 1997
36. **DAJKA J.** (2000): A megye mezőgazdaságának kistérségi jellemzői az ÁMÖ 2000 tükrében. *KSH megyei kiadványa 2000*. 77-85.p.
37. **DARABOS É.** (1999): A mezőgazdasági vállalatok könyvvezetési és beszámolósi kötelezettsége Németországban. In: *A Debreceni Agrártudományi Egyetem a Tiszántúli mezőgazdaságért. Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok 1999. Október 28-29. Debrecen Szerk. Pfau E.-Jávora A.- Posta L., DATE, 75-81.p.*
38. **DARABOS É.** (2002): Új típusú szövetkezetek működésének sajátosságai. In: *A mezőgazdasági termelés és erőforrás hasznosítás ökonómiája. Gyöngyös VIII. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok. 2002. március 26-27. Szerk. Magda S.-Dinya L. Gyöngyös , 2002 1. Kötet 206-212.p.*
39. **DIMÉNY I.**(1999): Agrárpolitikai megfontolások és műszaki fejlesztés. In: *A Debreceni Agrártudományi Egyetem a Tiszántúli mezőgazdaságért. Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok 1999. Október 28-29. Debrecen Szerk. Pfau E.- Jávora A.- Posta L., DATE 3-10.p.*
40. **DOBOS K.** (2000): Családi gazdaságok. *Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest*. 9-163.p.
41. **DONÁTH F.** (1979): Bevezetés a magyar mezőgazdaság nagyüzemi átalakulásának tanulmányozásához. In: *Mezőgazdaság, Agrártudomány, Agrártörténet. Szerk. Gunst P.; Akadémiai Kiadó, Budapest*. 79-102.p.

42. **DORGAI L. – FEHÉR A. – SZEPESEY E.** (1992): Vállalkozó gazda. Regiocon Kft, Miskolc. 1-344. p.
43. **DORGAI I.- KOVÁCS G.- STAUDER- TÓTH E.** (1998): Mezőgazdaságunk üzemi rendszere az EU tapasztalatainak a tükrében. Budapest. AKII, 1998\8. 1-115. p.
44. **DORGAI L.** (2000): Foglalkoztatás a mezőgazdaságban, térségek, települések, feszültségek. Számadás. 2000. június 29. 6-7.p.
45. **ELEKI J.** (1991): A mezőgazdasági szövetkezetek helyzete és fejlődésük irányai. Gazdálkodás. 1991\1. 5-15.p.
46. **EXPOSURE DRAFT on Agriculture (1999):** International Accountant Standars Committe, 1999
47. **FEHÉR A. – BÁLINT D.** (1991): A családi gazdálkodás kialakulása Észak-Magyarországon. Gazdálkodás. 1991\7-8. 53-63.p.
48. **FEHÉR A. – KURUCZ GY. – SZEPESEY E.** (1995): Egyéni magángazdaságok az Északmagyarországi körzetekben. Gazdálkodás. 1995\3. 22-32.p.
49. **FEHÉR I. – VARGA GY.** (1991): Agrárgazdaságunk dilemmái és teendői. Gazdálkodás 1991\5. 65-70.p.
50. **FEKETE GY.** (1992): A birtok-, a vállalat-, és az üzemstruktúra távlati alakulása. Gazdálkodás. 1992\2. 62-69.p.
51. **FILEPNÉ N. É.** (2000): Kistérségi differenciálódás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési Tanács Megyei Területfejlesztési Ügynökség. Nyíregyháza 169.p.
52. **FÓTI J. – LAKATOS M.** (1998): A mezőgazdaság jelentősége a foglalkoztatásban. Statisztikai Szemle. 1998\12. 993-1013.p.
53. **GALÓ M. – BORSYNÉ.** (1987): A mezőgazdasági termelőszövetkezetek differenciálódásának néhány kérdése. Gazdálkodás. 1987\8. 15-20.p.
54. **GALÓ M. (1997):** Tájgazdálkodás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Kandidátusi értekezés. Nyíregyháza. 1-119 p.
55. **GALÓ M.** (1998): A vállalkozások gazdaságtana. MGF Nyíregyháza Főiskolai jegyzet 1- 193.p.
56. **GÁTI CS.** (2001): Amit az östermelőről tudni kell. In: Gazdák kézikönyve. Szerk. Pócs Gyula., Budapest. Agorinform Kiadó 55-70.p.

57. **GÉVAY J.** (1990): Mezőgazdasági szakcsoportok, kisvállalkozások kézikönyve. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest. 1-176.p.
58. **GKI.**(1998): Kritikus évek az agráriumban. Világgazdaság Agrárium melléklete 1998.november 10.
59. **HARCSA I.** (1993): Az átalakuló mezőgazdasági kistermelés I-II. Gazdálkodás. 1993\8-9. 4-8 p.; 3-8 p.
60. **KAPRONCZAI I. – UDOVECZ G.** (1997): Mezőgazdasági beruházások és az agrárpolitika. Gazdálkodás. 1997\5. 9-24.p.
61. **KARALYOS ZS.** (1999): Életképes az, ami versenyképes. Számadás. 1999. október 7.
62. **KARALYOS ZS.** (2001): A mezőgazdasági termelés szervezeti formái. Gazdálkodás. 2001\6. 78-80.p.
63. **KISS G.** (2001): Mezőgazdasági magántermelők jövedelemadózása. In: Gazdák kézikönyve. Szerk. Pócs Gyula., Budapest. Agorinform Kiadó 79-102.p.
64. **KISS J.** (2002): A kelet és Közép-Európai országok agrárkereskedelmi kilátásai I. Gazdálkodás. 2002\3. 1-11.p.
65. **KOVÁCS T.** (2001): A mezőgazdaság üzemi szerkezete tíz évvel a rendszerváltás után. Gazdálkodás. 2001\6. 44-58p.
66. **KÜRTHY GY. – SZŰCS I.** (1994): A versenyképes mezőgazdaság tőkeszükséglete. Gazdálkodás. 1994\4. 1-7.p.
67. **KOZMA A.** (1993): Az üzemméret, a hatékonyság és az érdekeltség összefüggései a mezőgazdaságban. Gazdálkodás. 1993\11. 35-36 p.
68. **KOZMA A.** (1997): A mezőgazdasági termelők adóhatóságát is kielégítő nyilvántartási rendszere. Debrecen Gazdasági Szaktanácsok 1-40.p.
69. **KOZMA A.** (2000): Készletek és állatállomány könyvvitele. In: Számvitel és Pénzgazdálkodás. Szerk. TOTH P.; Mezőgazda Kiadó, Budapest. 128-168. p.
70. **KOZMA A.** (2001): Vázlatok a számvitel tanuláshoz I. Keletlombard Kft, Debrecen 245.p.
71. **KOZMA A.** (2002): Vázlatok a számvitel tanuláshoz III. „A mezőgazdasági tevékenység elszámolásának sajátosságai” Keletlombard Kft, Debrecen 226.p.
72. **KSH** (2000): Magyarország mezőgazdasága a 2000 évben (AMÖ). Budapest KSH 1-3 kötet 1-581.p.

73. **LÁNG I.** (1995): Gondolatok a magyar agrárgazdaság jövőképeének tudományos megalapozásáról. *Gazdálkodás*. 1995\4. 1-9.p.
74. **LŐKÖS L.** (1984): *Agrárgazdaságtan*. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest. 1984. 1-466 p.
75. **LAKATOS D. – ZAJÁ CZ G.** (1993): A mezőgazdasági vállalkozás makrogazdasági környezete. *Gazdálkodás*, 1993\6. 32-36 p.
76. **LAKATOS D.** (1996): A föld, mint mezőgazdasági erőforrás. *Agrárgazdaságtani egyetemi előadások*. 1-7. p.
77. **MAGDA S.** (1994): Átalakulási folyamatok a mezőgazdaságban. *Gazdálkodás*. 1994\5. 18-24.p
78. **MAGDA S. – MARSELEK S.** (1999): Az agrár-élelmiszeripari komplexum strukturális folyamati változásai Magyarországon. In: *A Debreceni Agrártudományi Egyetem a Tiszántúli mezőgazdaságért*. Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok 1999. Október 28-29. Debrecen. Szerk. Pfau E.-Jávör A.- Posta L., DATE. 11- 16.p.
79. **MAGDA S.** (2002): Mezőgazdasági termelésünk erőforrásainak hatékony hasznosítása. In: *A mezőgazdasági termelés és erőforrás hasznosítás ökonómiája*. Gyöngyös VIII. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok. 2002. március 26-27. Szerk. Magda S.-Dinya L., 21. Kötet 331-339.p.
80. **MAGYAR ÉRTELMEZŐ KÉZISZÓTÁR.** (1998) Budapest. 527.p.
81. **MÁRH A. – MAGYAR GY.** (1998): Mezőgazdaság 1997 évi helyzete az 1998 évi determinációk. *Gazdálkodás*. 1998\3. 1-17.p.
82. **MEZSGYE (2002)**: A nemzeti agrár- és vidékfejlesztés szakmai programjának tézisei. *Mezde*. 2002\3. 1-3.p.
83. **MÉSZÁROS S. – SPITÁLSZKY M.** (2002): Mezőgazdaságunk jövedelme nemzetközi kitekintésben. *Gazdálkodás*. 2002\2. 1-8.p.
84. **NAGY T.** (1999): Az agrárölló idén is nyílik. *Számadás*. 1999. január 14 5.p.
85. **OROS I.** (1997): A vállalati gazdálkodás alakulása a mezőgazdaságban. *Statisztikai Szemle*. 1997. 998-1007.p.
86. **PÁTKAINE** (1997): Az integrált árutermelő kisgazdaságok főbb termékeinek költség és jövedelemhelyzete. *AKII*. 1997\4. 1-45.p.
87. **PFAU E.** (1999): Mezőgazdasági vállalkozások tőkeszükséglete és finanszírozása különös tekintettel a szántóföldi növénytermesztésre. In: *A Debreceni*

- Agrártudományi Egyetem a Tiszántúli mezőgazdaságért. Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok 1999. Október 28-29. Debrecen. Szerk. Pfau E.-Jávor A.- Posta L., DATE, 17-21 p.
88. **PFAU E.** (1994): Családi vállalkozások kialakításának pénzügyi feltételei. Gazdálkodás. 1994\6. 35-40.p.
 89. **PFAU E.- POSTA L.** (1996): Termelési érték, termelési költség, jövedelem. DATE, Ökonomiei füzetek 6. 1-48.p.
 90. **PFAU E.** (1998): A mezőgazdasági vállalkozások termelési tényezői, erőforrásai. Debrecen DATE, 1998. 5-165.p.
 91. **PFAU E. – SZÉLES GY.** (2001): Mezőgazdasági Üzemtan. Budapest. 11-501.p.
 92. **PÉNZÜGYKUTATÓ** (1999): Kutatók az agrárágazatról. Budapest. 1-45.p.
 93. **POPP J.** (2000): A főbb agrárgazdasági ágazataink szabályozásának EU-konform továbbfejlesztése. Agrárgazdasági tanulmányok, 2000. 10 AKII Budapest
 94. **RASKÓ Gy.** (1992): Az agrárágazatok helyzete és a reális fejlesztés lehetőségei. Gazdálkodás. 1992\1. 1-15.p.
 95. **REKE B.** (1993): A mezőgazdasági tevékenységet végző magánszemélyek '93 évi adózása. Gazdálkodás. 1993\11. 61-68 p
 96. **REKE B.** (1998): Alkalmazkodás pénzügyi feltételei. Gazdálkodás. 1998\5. 28-34. p.
 97. **SALAMON L. – CSATÁRI R.** (1993): Készletezés a nyugat-európai részfoglalkozású mezőgazdasági vállalkozásokban. Gazdálkodás. 1993\9. 60-62. p.
 98. **SARUDI CS. – SZABÓ G.** (1997): A vidékfejlesztés prioritásainak és eszköztrendszerének Eu-konform harmonizációjáról. Gazdálkodás. 1997\4. 55-65.p.
 99. **SCHABLIK B.** (2001): Mezőgazdasági kistermelők és őstermelők. Adóvilág. 2001\5. 16-19.p.
 100. **SIPOS A.** (1995): Megjegyzések és ajánlások a „Magyarország az új Európában” című vitaanyaghoz. Gazdálkodás. 1995\6. 41-46.p.
 101. **SOMOGYI GY.** (2002): A mezőgazdaság ellentmondásos helyzete. In. A szocialista gazdálkodás fekete könyve. Szerk. Baják L- Somogyi Gy. Budapest Business Klub 9-173.p.
 102. **SUTUS I.** (1991): A számviteli törvény alkalmazásáról. Gazdálkodás. 1991\10. 29-33.p.

103. **SZABÓ G.** (1997): Mezőgazdaság átalakításának hatása a környezetre. Gazdálkodás. 1997\1. 31-35.p.
104. **SZAKÁL F.** (1993): Családi gazdaságok szerepe a mezőgazdaság szerkezetében. Gazdálkodás. 1993\7. 1-9.p.
105. **SZAKÁL F.** (2000): Egyéni gazdaságok. In. Mezőgazdasági üzemtan I. Szerk. Buzás-Nemessályi-Székely,; Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó 80-87.p.
106. **SZÁMVETÉS** (2002): Társas-, és magángazdálkodás egymás mellett. 2002. július.
107. **SZÉKELY CS.** (1992): Az üzemi forma és méret megválasztása az átalakuló mezőgazdaságban. Gazdálkodás. 1992\2. 13-21.p.
108. **SZÉKELY CS.** (2000): Gondolatok az agrár vállalkozások stratégiai tervezéséről. Gazdálkodás. 2000\2. 31-47. p.
109. **SZIEBERTH D.** (2002): Talajművelés, növénytermesztés, fajták. Növényvédelmi tanácsok. 2002. április 29-30.p.
110. **SZIKORA J.** (1999): Mezőgazdasági őstermelők adókötelezettsége; ADÓ 1999.5-7. p.
111. **SZÚCS I. – CSENDES B.** (2002): A földárak néhány elméleti kérdése napjaink hazai mezőgazdaságában. Gazdálkodás. 2002\1. 31-37. p.
112. **SZÚCS I. – FARKASNÉ – MOLNÁR J.** (2003): A birtok- és üzemi struktúra mozgásának prognosztizálható irányai. Gazdálkodás, 2003. 5. különszám, 26-30. p.
113. **TAKÁCS I.** (2000): A mezőgazdasági egyéni vállalkozások pénzforgalmának vizsgálata. Gazdálkodás. 2000\1. 45-52 p.
114. **TAKÁCS I.** (2002): A mezőgazdasági vállalkozások jövedelmezőségének vizsgálata az AMÖ 2000 és a tesztüzemek adatai alapján. In: A mezőgazdasági termelés és erőforrás hasznosítás ökonómiája. Gyöngyös VIII. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok. 2002. március 26-27. Szerk. Magda S.-Dinya L., 3. Kötet 359-365.p.
115. **TAKÁCSNÉ GY. K.** (1994): A családi gazdaságok méretére ható tényezők modellvizsgálata. Gazdálkodás. 1994\4. 65-70.p.
116. **TAKÁCSNÉ GY. K.** (1998): A növénytermelő családi gazdaságok tőke szükséglete. Gazdálkodás. 1998\5. 10-18 p.
117. **TAMÁS G.** (1998): A magyar napszámos és az EU-tagság. Népszabadság-Agrárium 1998. november 20. 18. p.

118. **TAMÁSI M.** (1993): A falusi civilizálódás és polgárosodás. *Gazdálkodás*. 1993.\5. 38-49p.
119. **TENK A.** (1999): A magyar mezőgazdaság fejlesztésének finanszírozás 1. *Gazdálkodás* 1999\4 39-48 p.
120. **TÓTH A. E.** (1998): Az államszocialista rendszerről a piacgazdaságra való áttérés egyes problémái a mezőgazdaságban. *Szövetkezés*, 1998/2.
121. **TÓTH E.** (1993): Az agrárfoglalkoztatás helyzete, feszültségei és a változás kérdőjelei. *Gazdálkodás*. 1993\2 17-23p.
122. **TÓTH E. – VARGA GY.** (1998): Átalakult mezőgazdasági szövetkezetek helyzete és jövőbeni szerepe. *Gazdálkodás*. 1998\1. 15-22.p.
123. **TÓTH E.** (2000): A mezőgazdasági szövetkezetek szerepe az agrárágazatban. *Számadás*. 2000. július 13. 15 p.
124. **ÚJ MAGYAR LEXIKON.** (1962): 5. Kötet 342. p.
125. **VARGA GY.** (1993): A magyar mezőgazdaság átalakulása, az új üzemi-vállalati szerkezet kialakulása. *Gazdálkodás*. 1993\6. 20-25.p.
126. **VARGA GY.** (1997): EU csatlakozás kérdőjelei és teendői. *Gazdálkodás*. 1997\1. 1-11.p.
127. **VARGA GY.** (1999): Az Európai Unió mezőgazdaságának üzemi rendszere csatlakozási törekvéseink nézőpontjából. *Gazdálkodás*. 1999\4. 30-48.p.
128. **VARGA J-NÉ** (2001): Élelmiszertermelés gazdálkodó szervezeteinek pénzügyi helyzete. *Agrárgazdasági információk, AKII, Budapest*, 2001/3.
129. **VARGA L.** (2002): A telepítési napló. *Kertészet és Szőlészet*. 2002\26 19.p.
130. **VIDZÁK K. – LAKATOS V.-KIRÁLY J.** (2001) Mezőgazdasági családi vállalkozások Jász-Nagykun-Szolnok megyében. *Gazdálkodás*. 2001\3. 25-32.p.
131. **VIDZÁK K. – KIRÁLY J.- LAKATOS V.** (1996): A magángazdaságok helyzete a Dél-Alföldi régióban. *Agrárfőiskolák Szövetségének Tudományos Közleményei* 1996\1. 90-96.p.
132. **VILLÁNYI L. – GUTH L. – SIPOS I.** (1991): *Agrárgazdaságtan II.* Gödöllő. 5-128 p.
133. **VILLÁNYI L.** (1998): *Agrárközgazdaságtan.* Budapest, ASZI. 1-132.p.

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra: A kutatási célprogram meghatározása.....	12
2. ábra: A mezőgazdasági szervezetek aránya a művelt területből.....	17
3. ábra: A mezőgazdaság üzemi struktúrája.....	19
4. ábra: A mezőgazdasági termelést folytató szervezetek formái.....	20
5. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye legfontosabb adatai 2000-ben.....	27
6. ábra: Egyéni gazdaságok megoszlása a statisztikai összeírás tükrében.....	38
7. ábra: Az egyéni gazdálkodók rendszerezése.....	40
8. ábra: A mezőgazdasági tevékenység végzésének lehetséges formái.....	45
9. ábra: Az őstermelők által választható adózási módok.....	50
10. ábra: Kedvezmények a vállalkozási formák tükrében.....	54
11. ábra: Őstermelők az általános forgalmi adó rendszerében.....	58
12. ábra: Az őstermelő adóbevallási kötelezettsége.....	61
13. ábra: A mezőgazdasági őstermelők által igénybe vehető támogatások.....	65
14. ábra: Őstermelői igazolványok Magyarországon és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.....	67
15. ábra: Az őstermelésre vonatkozó fontosabb mutatók Magyarországon.....	68
16. ábra: Őstermelői igazolványok adózási mód szerinti megoszlása.....	70
17. ábra: Az egyéni és a közös őstermelői igazolványok megoszlásának változása.....	71
18. ábra: Az egyéni és a közös őstermelői igazolványok arányának változása Magyarországon.....	71
19. ábra: Az adózó őstermelők számának százalékos változása Magyarországon és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.....	74
20. ábra: Az adózó őstermelők tevékenységi forma szerinti megoszlása.....	77
21. ábra: A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei átalányadózó őstermelők százalékos változása.....	78
22. ábra: Tételtes költségelszámolás, 10%-os költséghányad alapján adózó őstermelők számának változása Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.....	78
23. ábra: A tételtes költségelszámolást és a 10%-os költséghányadú adózási formát választó adózó őstermelők létszámának alakulása Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kistérségeiben.....	79
24. ábra: Átalányadót fizető őstermelők létszámának alakulása Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kistérségeiben.....	79
25. ábra: Az átlagos adóköteles jövedelmek alakulása Magyarországon.....	80
26. ábra: Az átlagos adóköteles jövedelmek alakulása Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.....	80
27. ábra: Az adóbevallást benyújtó őstermelők átlagos jövedelmének alakulása.....	81
28. ábra: Igénybe vett őstermelői adókedvezmények alakulása.....	83
29. ábra: Igénybe vett őstermelői kedvezmények alakulása kistérségenként.....	84
30. ábra: A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében fizetett.....	86
31. ábra: Az őstermelők által fizetett átalányadó változása (Ft/fő).....	86
32. ábra: Az egyes kistérségek által fizetett átalányadók összege 4 év átlagában.....	86
33. ábra: Az átalányadó és a földterület minősége közötti összefüggés.....	89
34. ábra: Az őstermelői adókedvezmény és az őstermelői jövedelmek összefüggése.....	89
35. ábra: Az agrártámogatások nagysága Magyarországon és.....	90
36. ábra: Az igénybe vett támogatások összege megyei kistérségenként.....	91

37. ábra: Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a támogatásban részesült.....	92
38. ábra: Agrártámogatásban részesült megyei kistermelők létszámának	93
39. ábra: Milyen formában végzi a mezőgazdasági őstermelői tevékenységet?.....	94
40. ábra: Az őstermelői igazolvány kiváltását megelőzően (1997. január 1.) végzett-e mezőgazdasági tevékenységet?	95
41. ábra: Amennyiben nem végzett őstermelői tevékenységet, mi indokolta az igazolvány kiváltását?.....	95
42. ábra: Milyen őstermelői tevékenységet végez?	97
43. ábra: Amennyiben az őstermelői tevékenysége vegyes, az egyes ágazatok milyen arányt képviselnek a gazdálkodásban?	98
44. ábra: Mi jellemző az őstermelői gazdaságára (méret alapján)!	99
45. ábra: Az őstermelői tevékenység végzéséhez rendelkezik-e a megfelelő eszközökkel?.....	100
46. ábra: Amennyiben nem, vagy csak részben rendelkezik az eszközökkel, hogyan végzi vagy végezteti el a mezőgazdasági munkát?	101
47. ábra: Idegen munkaerőt alkalmaz-e?	101
48. ábra: Az őstermelői tevékenységből előállított termék értékesítése hogyan történik?.....	102
49. ábra: Önnek az őstermelői tevékenységből származó árbevétel-bevétel milyen értéket jelent éves szinten?.....	103
50. ábra: Az összes jövedelmének hány százaléka származik az őstermelői tevékenységből?.....	104
51. ábra: Milyen az őstermeléssel kapcsolatban felmerült költség összetétele?	105
52. ábra: Az őstermelői tevékenységből származó jövedelemből fejleszteni tud-e?	106
53. ábra: Az őstermelői gazdálkodást milyen forrásból finanszírozza?	106
54. ábra: Amennyiben hitelből, kölcsönből történik a termelés finanszírozása, az milyen forrásból származik?	107
55. ábra: A családja (önmagán kívül) hány őstermelői igazolvánnyal rendelkezik?.....	108
56. ábra: Az őstermelői igazolvány kiváltásakor, megújításakor ki vagy mi befolyásolta az adózási forma megválasztását?.....	109
57. ábra: Az év végi adóbevallás elkészítéskor gondot okoz-e az őstermelői tevékenységből származó jövedelem megállapítása, az adó kiszámítása?	110
58. ábra: Amennyiben gondot okoz az adóbevallás elkészítése, hogyan oldja meg a problémát?	110
59. ábra: Ön szerint bonyolult-e a hazai adószámítás az őstermelők számára?	111
60. ábra: Milyen nyilvántartást vezet az őstermelői tevékenységéről?	112
61. ábra: Vett-e igénybe mezőgazdasági támogatást?	113
62. ábra: Amennyiben nem vett igénybe támogatást, milyen okok miatt?.....	113
63. ábra: A jelenlegi pályázati rendszert milyennek ítéli meg az őstermelők, kistermelők szempontjából?	114
64. ábra: Ön szerint a jelenlegi őstermelői adózási forma fenntartható-e hosszú távon?	115
65. ábra: El tud-e képzelni a kistermelők, őstermelők körében létrejövő önkéntes mezőgazdasági szövetkezést?	116
66. ábra: Amennyiben nem tudja elképzelni, azt mivel indokolja?	117
67. ábra: A modellszámítás stratégiai felépítése	120

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat: A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében kiadott őstermelői igazolványok kistérségenkénti megoszlása.....	9
2. táblázat: A magyar mezőgazdaság fontosabb makrogazdasági mutatói.....	13
3. táblázat: A földterület művelési ág szerinti megoszlása 2000.....	15
4. táblázat: Mezőgazdasági vállalkozások csoportosítása.....	20
5. táblázat: A mezőgazdaságban tevékenykedő szervezetek száma és összetétele 2000-ben Magyarországon.....	21
6. táblázat: A társas vállalkozások jövedelmezősége a 2000. évi beszámoló adatai alapján.....	23
7. táblázat: Árbevétel-arányos jövedelmezőség a gazdálkodási formák alapján.....	23
8. táblázat: Az agráriumban tevékenykedő gazdálkodószervezetek összesített eredménye.....	24
9. táblázat: A beszámoló típusa és a könyvvizetés módja közötti összefüggése.....	25
10. táblázat: A költségek elszámolása a mezőgazdasági vállalkozásoknál.....	25
11. táblázat: Földterület művelési ág szerinti megoszlása 2000-ben Magyarországon és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.....	29
12. táblázat: A földterület használói szervezeti forma alapján 2000-ben Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.....	29
13. táblázat: Az egyéni gazdaságok kistérségenkénti megoszlása Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.....	30
14. táblázat: Az egyéni gazdaságok száma a gazdálkodás alapja szerint.....	31
15. táblázat: A mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdaságok által használt földterület és az átlagos birtokméret.....	32
16. táblázat: A mezőgazdasági termelési érték megoszlása megyei kistérségenként.....	34
17. táblázat: Az egyéni gazdaságok által előállított termelési érték megoszlása kistérségenként.....	34
18. táblázat: Ezer lakosra jutó egyéni gazdaságok megoszlása Magyarországon.....	37
19. táblázat: Egyéni gazdaságok megoszlása a művelt területek arányában.....	39
20. táblázat: A közös őstermelői igazolványok nyújtotta előnyök és hátrányok.....	49
21. táblázat: Az egyes őstermelői adózási formák előnyei és hátrányai.....	53
22. táblázat: A mezőgazdasági kistermelők által alkalmazott nyilvántartási rendszerek.....	62
23. táblázat: Az őstermelők által alkalmazható nyilvántartások előnyei és hátrányai egységes keretben.....	64
24. táblázat: Az őstermelők aránya Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kistérségeiben.....	69
25. táblázat: A kiváltott őstermelői igazolványok és a tényleges adófizető őstermelők alakulása Magyarországon.....	73
26. táblázat: A kiváltott őstermelői igazolványok és a tényleges adófizető őstermelők alakulása Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.....	73
27. táblázat: Az adózó őstermelők létszámának alakulása adózási forma alapján Magyarországon.....	75
28. táblázat: Adózó őstermelők létszámának alakulása adózási forma alapján Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.....	78
29. táblázat: Összesített adatok az őstermelői adókedvezmények tükrében.....	83
30. táblázat: A modellszámítás összesített eredményei.....	122

MELLÉKLETEK JEGYZÉKE

1. melléklet	Kérdőív az őstermelők részére
2. melléklet	Az őstermelők által végezhető tevékenységek
3. melléklet	Az őstermelői igazolvány és az értékesítési betétlap
4. melléklet	Az őstermelők bevételei és kiadásai
5. melléklet	Az egyes kistermelők által igényelhető mezőgazdasági támogatások
1998 – 2000 között
6. melléklet	A mezőgazdasági őstermelésből származó jövedelmek
(a tételes költségelszámolást és a 10%-os költséghányadú adózási formát
választó őstermelők) kistérségen belüli szórásának alakulása
Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében
7. melléklet	Az igénybe vett őstermelői adókedvezmények kistérségen belüli és
az egyes kistérségek szórásának alakulása Szabolcs-Szatmár-Bereg
megyében
8. melléklet	A fizetett őstermelői átalányadó kistérségen belüli szórásának
alakulása Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében
9. melléklet	100% Növénytermesztés
10. melléklet	100% Állattenyésztés
11. melléklet	Növény/Állat (70/30%)
12. melléklet	Növény/Állat (30/70%)

MELLÉKLETEK